

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів

Кафедра фінансів суб'єктів господарювання та страхування

ЮТОВЕЦЬ Ірина Валентинівна

Ринок перестраховування в Україні: сучасні тренди та виклики / Reinsurance market in Ukraine: modern trends and challenges

спеціальність: 8.03050801 - Фінанси і кредит

магістерська програма - Управління фінансами суб'єктів господарювання

Магістерська робота

Виконала студентка групи ФСТМ-21 І.
В. Ютовець

Науковий керівник: к.е.н., доцент,
Н. І. Налукова

Магістерську роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 20 ___ р.

Завідувач кафедри **О. В.Кнейслер**

ТЕРНОПІЛЬ -2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ	7
1.1. Економічна природа і сутність перестраховування.....	7
1.2. Теоретико-організаційні та інституційно-правові засади формування ринку перестраховування.....	21
1.3. Становлення та розвиток українського ринку перестраховування.....	33
Висновки до розділу 1	43
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ	45
2.1. Аналіз діяльності страховиків на вітчизняному ринку перестраховування.....	45
2.2. Вхідне перестраховування як інструмент залучення коштів у національну економіку.....	57
2.3. Інститут посередництва на ринку перестраховування: сучасні реалії та проблемні тенденції.....	69
Висновки до розділу 2	88
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ	90
3.1. Удосконалення державного регулювання ринку перестраховування..	90
3.2. Основні тенденції світового перестрахового ринку та їх вплив на вітчизняний ринок перестраховування.....	106
Висновки до розділу 3	123
ВИСНОВКИ	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	129
ДОДАТКИ	137

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з важливих проблем, що постали нині перед українською страховою спільнотою, є необхідність перегляду стратегічних підходів до взаємодії учасників перестраховування, адже саме ці відносини забезпечують гарантії надання страхового захисту, сприяючи соціально-економічній стабільності у суспільстві, ефективному розвитку підприємництва, безпеці життєдіяльності та підвищенню якості життя громадян. Крім того, фахівці дискутують про перспективи інтеграції страхового ринку в світовий соціально-економічний простір та напрями розвитку перестраховувальних відносин в епоху глобалізації.

Роль ринку перестраховування в Україні поступово зростає, адже у процесі ринкових трансформацій страхові компанії особливо потребують фінансової підтримки і залучення додаткового капіталу за допомогою придбання перестрахової послуги. Формування ринку перестраховування в Україні, його розбудова є пріоритетним напрямом розвитку, оскільки забезпечує фінансову безпеку страхового ринку і, як наслідок, підвищує економічну стабільність у суспільстві.

Комплексне вивчення ринку перестраховування, теоретичних засад, механізму його функціонування та розробка конкретних методичних і практичних рекомендацій сприятиме підвищенню його ефективності, а отже забезпечить і стійкий розвиток ринку страхування. Відсутність фундаментальних розробок у сфері перестраховування призводить до поглиблення науково-методологічних і методичних проблем, що безпосередньо відображаються у практичній діяльності перестраховиків та негативно впливають на сучасний стан вітчизняного ринку перестраховування.

Значний внесок у дослідження сутності та значення перестраховування, теоретичних засад розвитку ринку перестраховування зробили вітчизняні вчені: Базилевич В. Д., Боженко А. С., Внукова Н. М., Гаманкова О. О., Залєтов О. М., Кнейслер О. В., Козьменко О. В., Козьменко С. М., Осадець С. С., Приказюк Н. В., Татаріна Т. В., Ткаченко Н. В., Фурман В. В., Шумелда Я. П., а також

зарубіжні – Балакірєва В. Ю., Борч К., Гварліані Т. Є., Гхаріб Т., Ерхарт Б., Журавльов Ю. М., Каминкіна М. Г., Коулмен М., Мілденхолл Ш., Пфайффер К., Рейтман Л. І., Солнцева Е. Е., Сугров Д., Турбіна К. Є., Чернова Г. В., Шахов В. В., Юлдашев Р. Т., Юрченко Л. О., Яшина Н. М. та інші.

Визнаючи цінність наукових досягнень учених та їх вагомий внесок у розвиток страхової науки, слід зауважити, що в Україні залишаються недостатньо дослідженими питання щодо підвищення ефективності функціонування ринку перестраховання, його конкурентоздатності і прозорості, визначення перспектив подальшого розвитку. Потребують подальшого уточнення поняття перестраховання, його ролі як важливої і необхідної складової ринку страхування, обґрунтування і узагальнення наукових підходів до формування інституціонального середовища ринку перестраховання в сучасних умовах. Більш ґрунтовного вивчення потребують питання державного регулювання ринку перестраховання, запровадження інноваційних послуг в сфері перестраховання.

Необхідність дослідження теоретичних засад формування та функціонування ринку перестраховання, обґрунтування системного підходу до висвітлення напрямів його подальшого розвитку обумовили вибір теми дипломної роботи, визначили її мету, завдання, окреслили об'єкт і предмет дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є поглиблення теоретичних засад формування ринку перестраховання та окреслення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності його функціонування та розвитку.

Для досягнення вказаної мети в дипломній роботі визначено такі завдання:

- обґрунтувати економічну природу і розкрити сутність перестраховання;
- поглибити теоретико-організаційні та інституціональні засади формування українського ринку перестраховання;
- охарактеризувати етапи становлення та розвитку вітчизняного ринку перестраховання;
- оцінити сучасні тенденції функціонування ринку перестраховання в Україні;

- вивчити сучасні реалії ринку вхідного перестраховання у контексті залучення коштів у національну економіку;
- проаналізувати страхове посередництво на ринку перестраховання України;
- обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання українського ринку перестраховання;
- розробити практичні рекомендації щодо впровадження інноваційних перестрахових послуг з метою підвищення ефективності функціонування ринку перестраховання;
- визначити особливості розвитку світового ринку перестраховання та їх вплив на вітчизняний перестраховий ринок.

Об'єктом дослідження є ринок перестраховання України.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади формування і розвитку ринку перестраховання в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі дослідження використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи наукового пізнання, а саме: логіко-діалектичний метод; методи системного аналізу та узагальнення; абстрактно-логічний метод; метод економіко-математичного моделювання; логіко-історичний метод; методи наукової абстракції і узагальнення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, спостереження і порівняння.

Інформаційною базою дослідження є: закони України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), нормативно-правова база Європейського Союзу та законодавчі акти зарубіжних країн, що стосуються сфери страхування й перестраховання; роботи вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі страхування та перестраховання; матеріали науково-практичних конференцій; фінансова звітність вітчизняних страховиків; ресурси Internet.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад формування ринку перестраховування та розробці практичних рекомендацій щодо подальшого його розвитку в Україні, зокрема, поглиблено інституціональні засади його формування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дипломній роботі положення, висновки та пропозиції поглиблюють теоретичні засади ринку перестраховування, а також мають практичну значимість щодо реалізації завдань, пов'язаних з формуванням і функціонуванням ринку перестраховування в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дипломної роботи обговорювалися і отримали позитивні відгуки на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування єдиного Європейського фінансового простору та розвиток світової фінансової думки» (м. Тернопіль, 25 травня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, молодих вчених «Актуальні проблеми корпоративних фінансів» (м. Тернопіль, 12 квітня 2016 р.).

Обсяг і структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і додатків, списку 70 літературних джерел, 19 таблиць, 8 рисунків. Загальний обсяг роботи 128 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ

1.1. Економічна природа і сутність перестрахування

Особливості формування вітчизняного страхового ринку є відображенням ринкових перетворень, які постійно відбуваються у страховому секторі економіки. Нові реалії часу породжують і нові ризики: масштабні, вартісні, всеохоплюючі, поглиблюють існуючі ризики та зумовлюють їх кумулятивність. Актуальним за сучасних умов є страхування політичних, катастрофічних, екологічних ризиків. У зв'язку з чим страхові компанії шукають додаткові фінансові можливості утримувати зазначені ризики, розширювати коло клієнтів, нарощувати обсяги страхових операцій, капіталізувати власний бізнес, адже страхова компанія, як головний суб'єкт страхового ринку, має залишатись фінансово надійною, платоспроможною, конкурентною задля якісного, повного та своєчасного виконання зобов'язань.

Перестрахування є похідним від страхування та передбачає вторинний перерозподіл ризиків між прямим страховиком та перестраховиком. Укладаючи договори перестрахування страховик забезпечує:

- однорідність ризиків у портфелі, що забезпечує його збалансування;
- зменшення власних ризиків неплатоспроможності;
- розширення фінансових можливостей для укладання нових договорів страхування;
- якісне та повне виконання зобов'язань як внутрішнього, так і зовнішнього характеру;
- розширення асортименту страхових послуг;
- збільшення доходу від основної діяльності;
- розширення страхового поля.

Схематичне зображення взаємозв'язку процесів страхування та перестраховання представлено на рис. 1.1.

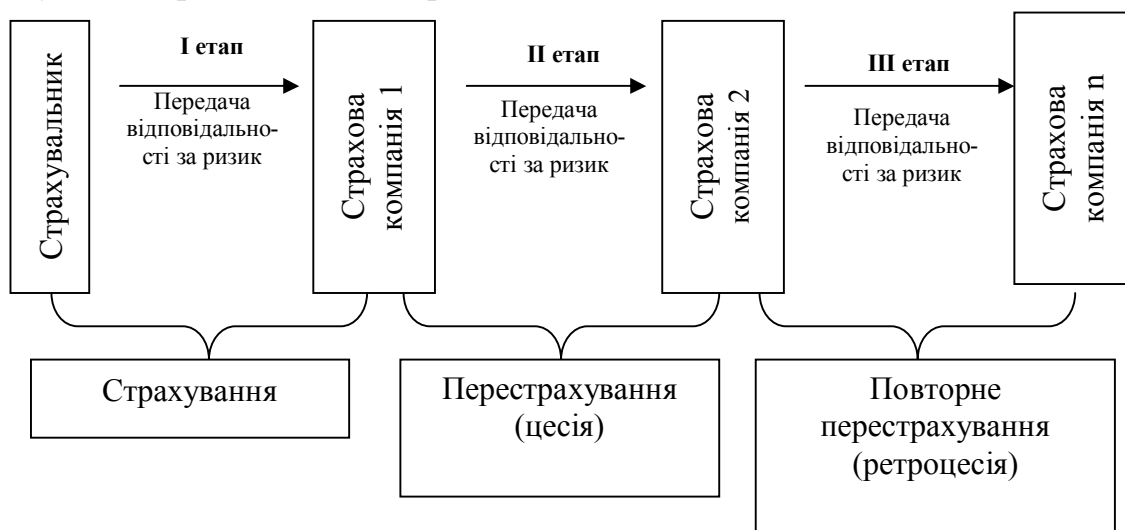

Рис. 1.1. Взаємозв'язок процесів страхування та перестраховання

Джерело: побудовано автором

У наукових дискусіях часто обговорюють питання тісного взаємозв'язку і розбіжностей страхування та перестраховання, з'ясовують спільні та відмінні ознаки економічної природи цих складних і неоднорідних понять. При цьому науковці акцентують основну увагу на економічних критеріях природи перестраховання, що стосуються його місця в суспільному відтворенні, об'єктивної основи виникнення і форм наявності перестраховальних відносин, їхнього призначення. Разом із цим погляди вчених щодо характеристики природи перестраховання об'єднані у два основних напрями. Представники першого напрямку стверджують про належність перестраховання до сфери функціонування категорії страхування, їх єдину економічну природу, а отже тотожність [1, с.305; 2, с.37; 3, с.12], а прихильники другого вказують на суттєві відмінності між цими економічними поняттями, що унеможливило їхнє ототожнення [4, с.101-104; 5, с.361-365; 6, с.86].

Так, важливою ознакою страхування як економічної категорії є наявність ризику, що визначає високий ступінь невизначеності та імовірнісність страхових

відносин. Однак зазначимо, що ризик, який обумовлює наявність страхових і перестраховальних відносин, має певні відмінності.

В зарубіжній та вітчизняній літературі досі не вироблено єдиного загальноприйнятого визначення страхового ризику, що зумовлено багатогранністю та неоднозначністю цього економічного поняття. Більшість дослідників акцентують свою увагу лише на окремих критеріях страхового ризику, водночас недостатньо приділяють увагу комплексному їх вивченню. На нашу думку, при визначенні страхового ризику необхідно враховувати основні ознаки, що відрізняють його від ризику загалом. При цьому зауважимо, що не всі ризики є прийнятними для страхування, а тому не можна ототожнювати поняття страхового ризику з усіма можливими небезпеками. Найлаконічніше цю різницю зазначено у Законі України “Про страхування”: страховий ризик – певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання [7]. Відповідно у страховому законодавстві акцентовано увагу на ймовірному та випадковому характері настання ризикової ситуації.

О. Д. Вовчак, окрім зазначених вище критеріїв страхового ризику, наводить ще такі [8, с.53]: настання страхового випадку, що виражається в реалізації ризику, не повинно залежати від волевиявлення страховика або інших зацікавлених осіб; страхова подія не може мати розмірів катастрофічного лиха, тобто охоплювати масу об’єктів у рамках величезної страхової сукупності, спричиняючи масові збитки.

Водночас Т. А. Ротова, виокремлюючи властиві страховому ризикові критерії страхованості (об’єктивність, ймовірність і повторюваність настання, кількісна вимірюваність, легітимність), підкреслює, що сукупно вони зумовлюють виникнення страхового інтересу [9, с.6-10]. На нашу думку, до критеріїв страхового ризику доцільно додати ще такі, як власна страхова оцінка та ступінь ймовірності заподіяння збитку. Лише об’єкт страхування, який набув таких характеристик, трансформується у страховий ризик. Критерії, за якими ризик може бути прийнятим на страхування, перетворюють його на страховий ризик, однак це ще не означає, що він буде застрахованим. Вони слугують лише основою

для прийняття рішення про страхування ризику, тобто його передачу за певну плату від потенційного страхувальника до страховика.

Отже, наявність страхового ризику є передумовою страхових відносин. Водночас, “ризик прямого страховика є оригінальним і становить предмет договору перестрахування” [10, с.9]. При цьому в перестрахування передають частину вже застрахованого ризику, який передбачений в оригінальному договорі страхування. Перестраховик приймає на відповідальність частину страхового ризику, а також частину страхової премії (перестраховальної премії), що надійшла від страхувальників до страховика. За організацію прийому ризику на страхування страховик має право отримати від перестраховика комісійну винагороду як компенсацію частини своїх витрат із укладання договорів страхування. Водночас страховик сподівається на тантьєму – комісію з прибутку перестраховика за результатами перестраховальної діяльності.

Відтак перестрахування характерне наявністю страхового ризику – основної ознаки категорії страхування, що підкреслює належність його до сукупності страхових відносин.

Отже, економічна природа перестрахування є ризиковою, і саме ризик виокремлює страхові відносини серед інших економічних відносин, наділяючи їх специфічними ознаками. Однак у радянській літературі була популярною теорія страхування, представники якої об’єктивну необхідність страхування обґрунтовували формуванням страхового фонду в процесі розподілу сукупного суспільного продукту [11, с.19; 12, с.3]. Насправді, для страхування як специфічної форми фінансових відносин і самостійної економічної категорії притаманні перерозподільні відносини між учасниками формування страхового фонду, що є замкненими і пов’язані із солідарним розкладенням заподіяного збитку. Тобто використання страхового фонду обмежується суб’єктами, які беруть участь у його формуванні.

Проте, у ринковій економіці створення і використання грошових фондів слугує можливістю виконання зобов’язань страховика, фінансовим забезпеченням його діяльності, однією з передумов досягнення основної мети. У науковій

літературі дискусійним і суперечливим є твердження про формування страхового фонду в перестрахованні. Страховий фонд страховика створюють за допомогою страхових внесків страхувальників для задоволення їх економічних (майнових) інтересів та потреб. Перестраховики за рахунок отриманих за договором перестраховання премій від страхових компаній, що мають за мету захистити свої майнові інтереси, теж формують відповідні фонди.

В ринковій економіці частку сукупного страхового фонду формують в кожній незалежній страховій компанії під назвою “страхові резерви”. Проте у перестраховання одночасно з переданою частиною страхового ризику і страхових зобов’язань до перестраховика надходить частина страхових премій, а не сформованих страхових резервів прямого страховика. При цьому страхові премії, трансформуючись у перестраховальні премії, мобілізуються у резервах перестраховика. Аналогічно до призначення страхових резервів для виплат страхового відшкодування внаслідок настання страхових подій резерви перестраховика спрямовують на компенсацію частини страхової виплати, яку здійснює прямий страховик за договором страхування. Тобто перестраховання передбачає захист майнових інтересів, формування резервів за рахунок частини страхових премій, які страхувальники сплачують компаніям, що передають ризику в перестраховання, здійснення компенсаційних виплат у разі настання страхових випадків.

З огляду на висловлене зазначимо, що перестраховання набуло особливого розвитку в ринковій економіці, коли виникла об’єктивна необхідність у захисті майнових інтересів страховиків в умовах зростання страхового ризику та обмежених фінансових ресурсів. Економічною основою перестраховального захисту служать резерви перестраховика, що формуються за рахунок частини страхових премій прямого страховика. А відтак перестраховальні відносини, як і страхові, обумовлені наявністю страхового ризику та пов’язані з процесом створення та використання на принципах солідарності цільових резервів, призначених для забезпечення перестраховального (страхового) захисту.

Водночас, перестраховальний процес не обмежений єдиним, одноразовим етапом перерозподілу ризиків, як це відбувається у страхуванні. Враховуючи фінансові можливості та економічні інтереси перестраховальників і перестраховиків, частина ризику, переданого в цесію (первинний перерозподіл), у разі необхідності може підлягати подальшому перерозподілові через механізм перестраховування (ретроцесію), до остаточного його покриття учасниками перестраховування. У процесі перерозподілу страхового ризику можуть брати участь кілька страховиків (перестраховиків), у тому числі професійна перестраховальна компанія.

Виникнення і розвиток перестраховування у системі страхових відносин пов'язані з об'єктивною потребою страховиків забезпечити додатковий захист своїх економічних інтересів від несприятливих подій (ризиків), тобто від можливих фінансових втрат унаслідок здійснення страхових виплат за укладеними договорами страхування. Водночас перестраховування захищає їх працівників від втрати роботи, власників – від зниження доходів, інтереси страхувальників – у разі настання страхових випадків. У такому контексті розгляду перестраховальних відносин зазначимо їхню двоїстість. Так, за речовим змістом перестраховування виступає як форма захисту від ризиків та обумовлюється наявністю ризику, за сутністю – є сукупністю економічних відносин, які виникають із майнових інтересів страховиків з приводу набуття гарантій виконання страхових зобов'язань.

Таким чином, наявність у перестраховальних відносинах усіх ознак економічної категорії страхування свідчить про спільну економічну природу страхування та перестраховування і належність останнього до системи страхових відносин. Однак, розглядаючи єдину економічну природу страхування і перестраховування, більшість учених практично ототожнюють ці два поняття. Скажімо, вітчизняний науковець Я. П. Шумелда, спираючись на тлумачення перестраховування як нового страхування, укладеного за новим полісом на один і той самий застрахований ризик з метою забезпечення страховика від ризиків, що він узяв на страхування раніше, стверджує, що “це визначення породило ще одну

дефініцію: перестраховання – це страхування страховиків” [13, с.307]. Професор В. Д. Базилевич зазначив, що “перестраховання – це страхування особливого виду” [14, с.400].

Однозначним є підхід до розуміння природи перестраховання і в нормативно-правових, і законодавчих документах. Зокрема, у національних законодавчих актах більшості країн світу перестраховання розглядають переважно як нове самостійне страхування (Великобританія), страхування страховиків або страхування ризиків (Німеччина), страхування надлишкових зобов’язань (Словенія) [15, с.40-41]. Аналогічним є тлумачення перестраховання в українському страховому законодавстві [7]. Відповідно, перестраховання є своєрідним гарантом виконання зобов’язань страховика перед страхувальником.

Безумовно, природа перестраховання і страхування тісно пов’язана, “оскільки перестрахові операції ґрунтуються на вторинному перерозподілі ризику, який прийняли на страхування страховики” [16, с.87]. Однак позиція авторів щодо тотожності цих двох понять є суперечливою та дискусійною, тому зазнала певної критики у науковій літературі. Скажімо, Л. В. Супрун критикує підхід до трактування перестраховання “як страхування страховиків” і вказує на те, що “прямий страховик за допомогою перестраховання ні від чого себе не страхує, тому що, віддаючи у перестраховання певну частину ризику, відповідає лише за власне утримання. І тільки у тих випадках, коли перестраховик не виконує зобов’язань за договором перестраховання, прямий страховик має відшкодувати страхувальникові всю страхову суму” [4, с.103]. Як зазначила П. Вержбицька, перестраховик, прийнявши частину ризику в перестраховання, захищає інтерес страховика лише у цій частині [2, с.37], але при цьому страховик залишається повністю відповідальним перед страхувальником. При настанні страхового випадку страховик зобов’язаний виплатити страхове відшкодування страхувальникові у повному обсязі, після чого перестраховик розраховується за своїми зобов’язаннями з прямим страховиком, повертаючи йому частину страхового відшкодування, відповідно до участі в страховому процесі. Тобто, страховик за допомогою перестраховання частково компенсує свої витрати на

страхові виплати, а відтак страхує себе від ризику невиконання обов'язків перед страхувальниками.

Н. В. Ткаченко виокремлює специфічні ознаки перестраховання, що, на її думку, унеможливають його ототожнення із страхуванням [5, с.365-366]. Ми поділяємо думку автора стосовно зазначених ознак перестраховання і наявності відмінностей із страхуванням, що підтверджує неправомірність ототожнення цих двох понять. Однак наведені специфічні риси перестраховання підкреслюють його особливості як економічного явища у системі страхових відносин. Тому незрозумілою і необґрунтованою є позиція Н. В. Ткаченко щодо розгляду перестраховальної діяльності як окремого виду економічної діяльності.

На нашу думку, для перестраховання характерні всі ознаки економічної категорії страхування, однак єдина економічна природа страхових і перестраховальних відносин не означає їхньої тотожності. Перестраховання має певні особливості, що дають змогу сформулювати його специфічні ознаки як економічного явища у страховій системі: наявність перестраховального ризику; вторинні перерозподільні відносини між учасниками формування резервів перестраховика, які не обмежуються лише одноразовим етапом перерозподілу ризиків і премій; замкнутий, солідарний розподіл збитку між учасниками перестраховання, як цедентами, так і перестраховиками; повернення перестраховальних премій, мобілізованих у резервах перестраховика, у вигляді компенсації страхових виплат страховика.

Отже, в процесі дослідження ми дійшли висновку про єдину економічну природу страхування, співстрахування та перестраховання, належність останнього до системи страхових відносин. Однак, незважаючи на спільну природу страхових, співстраховальних і перестраховальних відносин, вони мають певні економічні, організаційні та правові розбіжності. Наведені аргументи на користь особливостей перестраховання є, на нашу думку, переконливими і дають змогу розглядати перестраховання як окрему сферу страхових відносин і галузь страхування.

Узагальнюючи позиції учасників дискусії щодо визначення економічної природи перестраховування та його місця у системі страхових відносин, виокремимо теоретичний і прикладний підходи до з'ясування сутності перестраховування та його сучасного змістового наповнення.

Суть теоретичного підходу полягає у визначенні економічної сутності перестраховування. Як зазначила Т. А. Ротова, “з фінансово-економічної точки зору перестраховування – це система економічних відносин, згідно з якою страховик, беручи на страхування ризику щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, частину відповідальності за ними з урахуванням своїх фінансових можливостей передає на узгоджених умовах з метою створення збалансованого страхового портфеля, забезпечення рентабельності страхових операцій, фінансової стійкості та платоспроможності” [17, с.335].

Фінансовий аспект перестраховальних відносин виокремила у визначенні перестраховування І. Ю. Постнікова, розуміючи цю дефініцію як “відносини між учасниками ринку перестраховування з приводу надання частини капітальної фінансової ємності перестраховика страховикові (перестраховальнику, цеденту) з метою прийняття застрахованих ризиків та відшкодування частини здійснених страхових виплат у межах даної ємності за визначену договором перестраховування плату (перестраховальну премію)” [18, с.33]. Автор підкреслює такі основні елементи перестраховальних відносин, як застрахований ризик; компенсація частини страхових виплат страховика; перестраховальні премії як плата за надання перестраховального захисту страховикові.

Із позиції функціонального призначення розглядає економічну сутність перестраховування Н. В. Ткаченко, зокрема “як систему економічних відносин між перестраховальником і перестраховиком щодо прийняття та перерозподілу ризиків, у ході яких досягається збалансованість грошових потоків страхових компаній. При цьому в ході цих відносин перестраховальник забезпечує собі фінансову стійкість, збалансованість страхового портфеля та рентабельність страхових операцій..., а перестраховик, приймаючи ці ризики на відповідальність, забезпечує собі фінансування та дохід” [19, с.302].

Отже, за теоретичним підходом у більшості визначень перестраховання розглянуто як сферу фінансово-економічних відносин, природа яких є спільною із страховими відносинами. Погляд на перестраховання як сукупність фінансово-економічних відносин у страховій системі дає змогу об'єднати його із страхуванням у межах однієї економічної категорії.

Неоднозначні погляди вчених-економістів і науковців на специфіку природи перестраховувальних відносин, їхня глибинність є основою визначення сутності перестраховання з позицій прикладного (прагматичного) підходу. Згідно з таким підходом дефініцію перестраховання трактують як “форму”, “метод”, “угоду”, “операцію”, “процес”.

Скажімо, “як спеціальну форму страхування між страховими компаніями, яка передбачає передачу ризику від одного до іншого страховика”, охарактеризувала перестраховання Т. А. Федорова [20, с.90]. Загальновідомо, що у чинному страховому законодавстві чітко визначено дві форми страхування: добровільну та обов'язкову. А тому, про яку специфічну форму страхування веде мову автор, трактуючи перестраховання, невідомо.

Зокрема, К. А. Граве та Л. А. Лунц визначають перестраховання як угоду між страховими товариствами, за яким одне страхове підприємство зобов'язане відшкодувати іншому страховому підприємству суму або частину суми, яку останній виплачує клієнтові за договором майнового або особистого страхування [21, с.8]. У даному трактуванні автори не зазначили умови договірних відносин, а серед видів страхування не вказано страхування відповідальності.

Р. Т. Юлдашев стверджує: “Перестраховання (*Reinsurance*) – це операція, згідно з якою страховик, беручи на страхування ризику, частину відповідальності за ними (з урахуванням своїх фінансових можливостей) передає на узгоджених умовах іншим страховикам (перестраховикам) з метою створення збалансованого страхового портфеля, забезпечення фінансової стійкості та рентабельності страхових операцій” [22, с.398]. У визначенні автор зазначив мету перестраховувальної діяльності, механізм її здійснення.

Перестраховання як процес, у котрому страховик (цедент) передає частину оригінального ризику до однієї або кількох страхових компаній (перестраховиків), розглянули зарубіжні автори підручника “Фінансові ринки та їхні інституції: глобальний огляд”. На нашу думку, тлумачення дефініції перестраховання як договору, операції або угоди є досить вузьким, оскільки не висвітлює глибинні основи перестраховальних відносин, а тому не розкриває сповна їх економічну сутність.

У науковій літературі є твердження, що перестраховання – це професійна хеджінгова операція, за якої перестраховальник передає всі або частину своїх зобов’язань перестраховику [23, с.49]. Ми розділяємо думку А. П. Артамонова і С. В. Дедікова, які розрізняють природу перестраховання та хеджування за соціально-економічними цілями й характером економічних відносин і при цьому стверджують, що “при хеджуванні не створюють страхові фонди, що є однією з головних ознак страхової діяльності, й узагалі не застосовують поняття “страховий випадок”. Нема і зобов’язань однієї сторони за плату, що вніс страхувальник, здійснити виплату страхового відшкодування...” [23, с.49-50].

Ми повністю погоджуємося з думкою О.В. Кнейслер, яка відповідно до прагматичного підходу розкриває сутність перестраховання з [24]:

управлінської позиції – як метод управління ризиками прямого страховика, відповідно до якого страховик (перестраховальник), приймаючи на страхування ризику, частину відповідальності за ними передає іншим страховикам (перестраховикам) на узгоджених умовах з метою збалансування страхового портфеля, забезпечення фінансової стійкості та рентабельності страхових операцій;

організаційно-правового погляду:

– як вид діяльності (бізнесу), котрий, з одного боку, забезпечує захист майнових інтересів перестраховальника, пов’язаних із формуванням додаткових гарантій виконання страхових зобов’язань перед страхувальниками за договором страхування, з іншого – право отримати додаткові доходи за результатами

перестраховальної діяльності як для перестраховальника, так і для перестраховика;

– як форму фінансового посередництва, що забезпечує формування та цільове використання спеціальних грошових фондів і тим створює для всіх учасників страхових (перестраховальних) процесів рівні права, викликає потужну психологічну мотивацію їх економічної діяльності, надає впевненості у розвитку бізнесу, забезпечує гарантії матеріального добробуту;

урахуванням юридичного характеру відносин – як цивільно-правові відносини, що передбачають обов'язок перестраховика компенсувати частину страхових виплат, котрі здійснив прямий страховик за договором страхування в разі настання страхового випадку, відповідно до умов договору перестраховання.

Сутність перестраховання розкривається через функції, які воно виконує.

Існують різні погляди науковців щодо кількості і сутності функцій перестраховання, які можна згрупувати у табл. 1.1.

Українські вчені Базилевич В. Д., Ротова Т. А. та російський вчений Турбіна К. Є. виділяють наступні функції перестраховання [9; 14]:

- вторинного перерозподілу ризику. Погоджуємося, що в процесі перестраховання відбувається повторний розподіл вже застрахованого ризику;

- можливість брати на страхування дуже дорогі та унікальні ризики. Дійсно, за рахунок розподілу фінансової відповідальності страхової компанії із іншими страховиками стає можливим їм разом покривати різні ризики, в тому числі і унікальні;

- сприяння запровадженню та поширенню нових видів страхування. Вважаємо, що запропонована функція не повністю відповідає змісту перестраховання, адже перестраховання виступає як один із можливих (а не суттєвих) інструментів для створення нових видів страхування;

- функція створення умов для формування однорідного збалансованого портфеля, який необхідний страховику для надійного контролю своєї середньо та довгострокової політики розкриває визначальну роль перестраховання при формуванні збалансованого страхового портфеля. Саме за рахунок запровадження

механізму перестраховання страхові компанії можуть страхувати ризики з різною частотою збитку, за різними видами та розмірами;

- набуття форми зовнішньої торгівлі, якщо перерозподіл ризику здійснюється між компаніями різних країн: вважаємо, що дана функція розкриває суттєві особливості організації співпраці між страховими компаніями, а не сам процес перестраховання.

Таблиця 1.1

Визначення функцій перестраховання вітчизняними та зарубіжними авторами

Автори	Функції перестраховання
Базилевич В. Д. Ротова Т. А.	<ul style="list-style-type: none"> - Вторинний перерозподіл ризику. - Можливість брати на страхування дуже дорогі та унікальні ризики. - Сприяння запровадженню та поширенню нових видів страхування. - Створення умов для формування однорідного збалансованого портфеля, який необхідний страховику для надійного контролю своєї середньо та довгострокової політики. - Набуття форми зовнішньої торгівлі, якщо перерозподіл ризику здійснюється між компаніями різних країн.
Мних М. В. Турбіна К. Є. Юрченко Л. О.	<ul style="list-style-type: none"> - Надання додаткових фінансових ємностей (капіталу) для прийняття прямим страховиком ризиків на страхування.
Турбіна К. Є. Юрченко Л. О.	<ul style="list-style-type: none"> - Захист річного балансу страховика. - Участь у податковому плануванні прямого страховика. - Надання умов для накопичення активів прямим страховиком. - Вплив на покращення показників платоспроможності прямого страховика. - Надання ліквідних активів для швидкого врегулювання збитків прямим страховиком при настанні страхових випадків із застрахованими ризиками.

Джерело: побудовано автором на основі [9; 14; 25; 26, 27]

Мних М. В. окрім зазначених функцій, виділяє ще функцію надання додаткових фінансових ємностей (капіталу) для прийняття прямим страховиком ризиків на страхування, а також цю функцію виділяють і російські вчені

Турбіна К. Є. та Юрченко Л. О. Вважаємо, що дана функція за своєю сутністю повторює функцію можливості брати на страхування дорогих та унікальних ризиків, визначаючи джерело фінансування таких ризиків.

Цікавим та відмінним від підходу трактування функцій перестраховання вітчизняними вченими є виділення функцій російськими авторами Турбіною К. Є. та Юрченко Л. О. В своїх працях вони виділяють наступні функції перестраховання:

- функцію захисту річного балансу страховика. Вважаємо, що дана функція не відображає основні особливості процесу перестраховання і не розкриває його сутності;

- участь у податковому плануванні прямого страховика: дану функцію можна охарактеризувати як додаткову тому, що вона розкриває супутні можливості використання перестраховання в процесі безпосередньої роботи прямого страховика;

- надання умов для накопичення активів прямим страховиком. Вважаємо, що це також, вторинне призначення перестраховання і не відображає його безпосередньої сутності;

- вплив на покращення платоспроможності прямого страховика – функція відображає можливість забезпечення платоспроможності страхової компанії за рахунок використання одного із її елементів – перестраховання;

- функція надання ліквідних активів для швидкого врегулювання збитків прямим страховиком при настанні страхових випадків із застрахованими ризиками. Вважаємо виділення даної функції опосередкованим, адже страхові компанії не завжди чекають на виплати зі сторони перестрахових компаній при виконанні зобов'язань перед страхувальником і здійснюють виплати власними фінансовими ресурсами.

На основі здійсненого аналізу різних підходів вчених щодо трактування функцій перестраховання, пропонуємо уточнити перелік функцій перестраховання, що розкриватимуть всебічно його сутність (рис. 1.2).

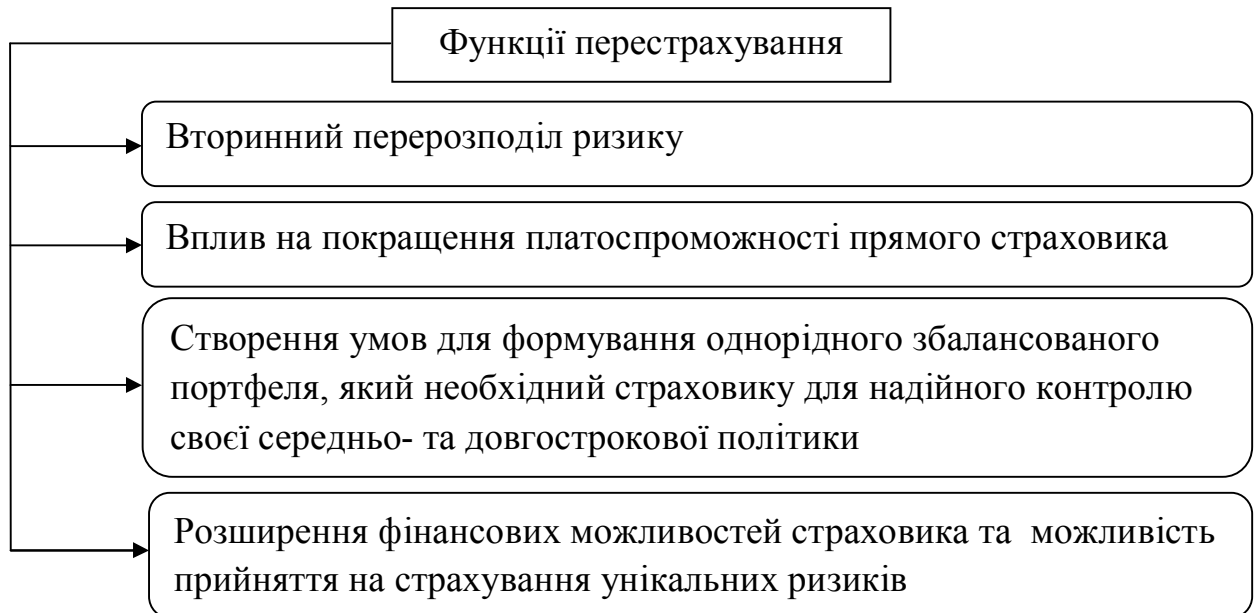

Рис. 1.2. Функції перестраховання

Джерело: побудовано автором

Враховуючи напрацювання сучасної страхової науки та певним чином зближуючи теоретичний і практичний підходи до трактування перестраховання, на нашу думку, *перестраховання* – це сукупність економічних відносин, що виникають між учасниками формування, розподілу і використання цільових фондів грошових коштів, призначених для забезпечення перестраховального захисту. Зазначимо, що перестраховання ще не сформувалося в окрему галузь наукового знання, однак воно займає належне місце у страховій системі. Як сфера і галузь страхових відносин перестраховання дає змогу формувати ефективну систему перестраховального і страхового захисту, а відтак забезпечити збалансування економічних інтересів усіх сторін страхових процесів.

1.2. Теоретико-організаційні та інституційно-правові засади формування ринку перестраховання

Ринок перестраховання, як власне і страховий ринок, має внутрішню будову і зовнішнє оточення. На ринку перестраховання вирізняють основних учасників – продавців та споживачів перестрахової послуги, а також, допоміжних учасників

ринку, які доповнюють інфраструктуру ринку та покликані сприяти процесам перестраховання.

Визначальними ідентифікаційними характеристиками ринку перестраховання у страховому секторі економіки є співвідношення між його суб'єктами (перестраховувальниками, перестраховиками, перестраховувальними брокерами) та об'єктами (перестраховувальними послугами, видами, технологіями перестраховання), що виникають і відтворюються у контексті специфічних перестраховувальних відносин, формуючи структуру та середовище функціонування ринку. Залежно від критерію вивчення середовища ринку перестраховання доцільним є, на нашу думку, аналізування його інституціональної та організаційної моделей формування.

Інституціональне середовище перестраховального ринку – це сукупність правил і норм (політичних, юридичних, економічних, організаційних), що створюють умови для функціонування ринку і формують основу трансформаційних перетворень у сфері перестраховання. При цьому інституційним забезпеченням ринку перестраховання є державні та недержавні інституції, які забезпечують наявність формальних і неформальних умов, необхідних для перестраховувальних операцій на ринку [28].

На основі викладеного вище і визначення інституційної структури страхового ринку, наведеної у О. В. Козьменко [29, с.85], сформулюємо поняття “інституціональна структура ринку перестраховання” як організаційно-економічні та нормативно-правові норми, що є фундаментальною передумовою для надання перестраховувальних послуг на основі укладання договорів перестраховання (інституціональне середовище), та сукупність інституційних організацій, що здійснюють перестраховувальну діяльність або її обслуговують чи регулюють (організаційна структура та інфраструктура). Інституціональну структуру ринку перестраховання проілюстровано на рис. 1.3 [28].

В економічній літературі зі страхової і перестраховувальної діяльності нема єдиного підходу до з'ясування структури та інфраструктури страхового (перестраховального) ринку. Так, Н. В. Ткаченко, Я. П. Шумелда основних

учасників страхового ринку (страховиків, страхувальників і страхових посередників) відносять до структури ринку, а інших його учасників – до інфраструктури ринку [5, с.443; 13, с.65].

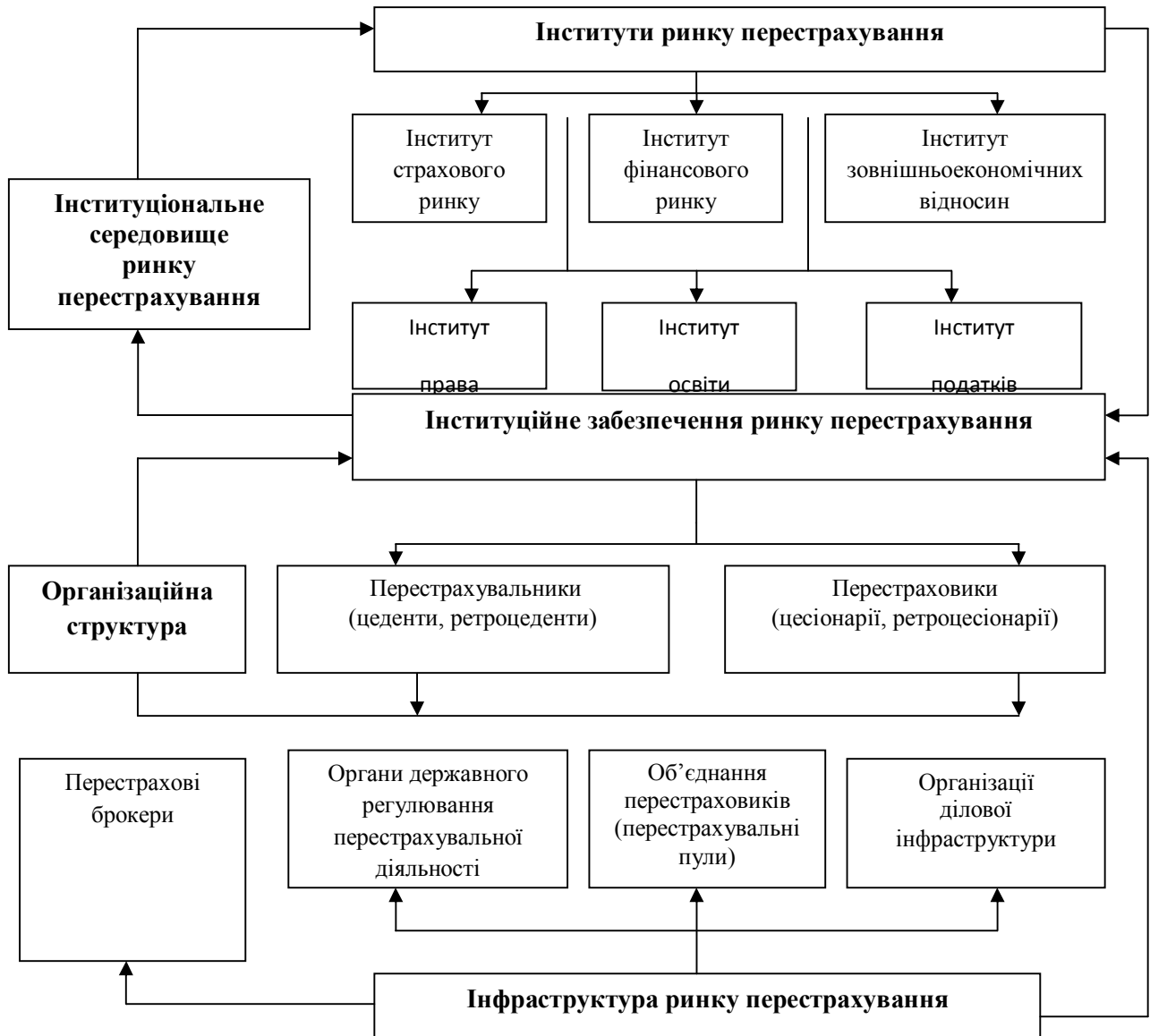

Рис. 1.3. Інституціональна будова ринку перестраховування [28]

Інший підхід до структуризації страхового ринку застосувала М. М. Александрова, яка визначила внутрішню будову страхового ринку, що представлена суб'єктами ринку і страховими продуктами, уповноваженим органом державного нагляду за страховою діяльністю, елементами інфраструктури (страхові й нестрахові посередники), та зовнішнє середовище, яке охоплює ланки фінансової системи держави та сферу міжнародних фінансів [30,

с.101]. Водночас В. Д. Базилевич під організаційною структурою ринку розглядає його структурування за суб'єктами, що займаються страховою, посередницькою, наглядовою та іншою діяльністю на страховому ринку, тоді як інститути, котрі обслуговують страхові операції, відносять до інфраструктури страхового ринку [14, с.617].

Беручи до уваги обидва підходи, зазначимо, що слушною є позиція авторів стосовно належності страхових посередників до інфраструктури страхового ринку, зокрема в частині страхових брокерів, які здійснюють посередницьку діяльність у страхуванні як винятковий вид діяльності від свого імені й на підставі брокерської угоди. При цьому, на нашу думку, страхові агенти є безпосередніми суб'єктами страхового ринку, які діють від імені й за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності. Враховуючи викладене, охарактеризуємо структуру та інфраструктуру ринку перестраховування.

Сукупність основних інституцій ринку перестраховування, що є безпосередніми учасниками перестраховувальних відносин (перестраховувальники та перестраховики), формує його організаційну структуру, тоді як інші інституції, котрі займаються обслуговуванням і регулюванням перестраховувальної діяльності (перестраховувальні брокери, органи державного нагляду та контролю за перестраховувальною діяльністю, обслуговуючі (сервісні організації), добровільні об'єднання перестраховиків (перестраховувальні пули), організації з підготовки кадрів, інформаційно-освітні структури), становлять інфраструктуру перестраховувального ринку. Відтак, слушним є твердження І. Ю. Постнікової, що під інфраструктурою перестраховування необхідно розуміти комплекс галузей, об'єктів і суб'єктів, які забезпечують зовнішні умови для реалізації перестраховувальних послуг [18, с.46]. Як зазначила автор, до інфраструктури ринку перестраховування належать перестрахові брокери, лос-аджастери, аварійні комісари, аудиторі і т. ін.

Перестраховий ринок є складною інтеграційною системою із власною інфраструктурою та включає як зовнішню, так і внутрішню складову. На внутрішньому ринку перестраховування формується внутрішній попит та

пропозиція на перестрахову послугу, на основі конкурентної боротьби формується ціна на перестрахову послугу. Організаційна структура ринку перестраховування представлена на рис 1.4.

Рис. 1.4. Організаційна структура ринку перестраховування [31]

На ринку перестраховування відбувається безпосередньо процес купівлі-продажу перестрахового захисту. Страхові компанії, які потребують отримання додаткового гарантованого захисту шляхом вторинного розподілу застрахованого ризику, формують попит на таку послугу, а інші страхові компанії, які мають значні фінансові ресурси у вигляді сформованих страхових резервів, можуть прийняти на перестраховування частину відповідальності за ризик, формують пропозицію на ринку. За рахунок того, що перестраховування здійснюється на

засадах вільного вибору та в умовах вільної конкурентної боротьби, формується ринкова ціна на перестраховання. На внутрішньому ринку перестраховання представлені як вітчизняні страхові компанії, так і іноземні. Отже, внутрішній ринок перестраховання не є відокремленим та закритим середовищем. Із глобалізацією економічного простору будь-який ринок стає складовою світового ринку.

На міжнародному рівні формуються глобальні зв'язки між учасниками перестраховання, визначаються правила співпраці відповідно до норм міжнародного права та усталених ділових традицій. Формується світовий попит та пропозиція на перестрахову послугу, налагоджуються зв'язки із іноземними партнерами – страховиками, перестраховиками, посередниками, міжнародними перестраховими об'єднаннями страховиків.

Зовнішній ринок перестраховання характеризується відсутністю територіальних кордонів та представлений міжнародними суб'єктами, регульованими організаціями, дією законів ринку: вільної конкуренції, попиту та пропозиції, встановлення ринкової вартості перестрахової послуги.

Внутрішній ринок обмежений територіально кордонами України та поєднує основних та додаткових суб'єктів ринку, специфіку продажу перестрахової послуги, формування внутрішнього попиту і пропозиції на перестрахову послугу враховуючи особливості функціонування ринку.

Ефективна взаємодія всіх структурних елементів ринку перестраховання та врахування їх особливостей дозволяє формувати та розвивати національний ринок перестраховання.

При дослідженні сутності ринку перестраховання було визначено його внутрішню та зовнішню будову. Залежно від характеру взаємодії суб'єктів на ринку перестраховання виділимо основних та додаткових суб'єктів (рис. 1.4).

Функцію державного регулювання та нагляду між учасниками ринку перестраховання здійснює спеціальний учасник – регулятор. Згідно українського законодавства державним регулятором виступає Національна комісія, що

здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг).

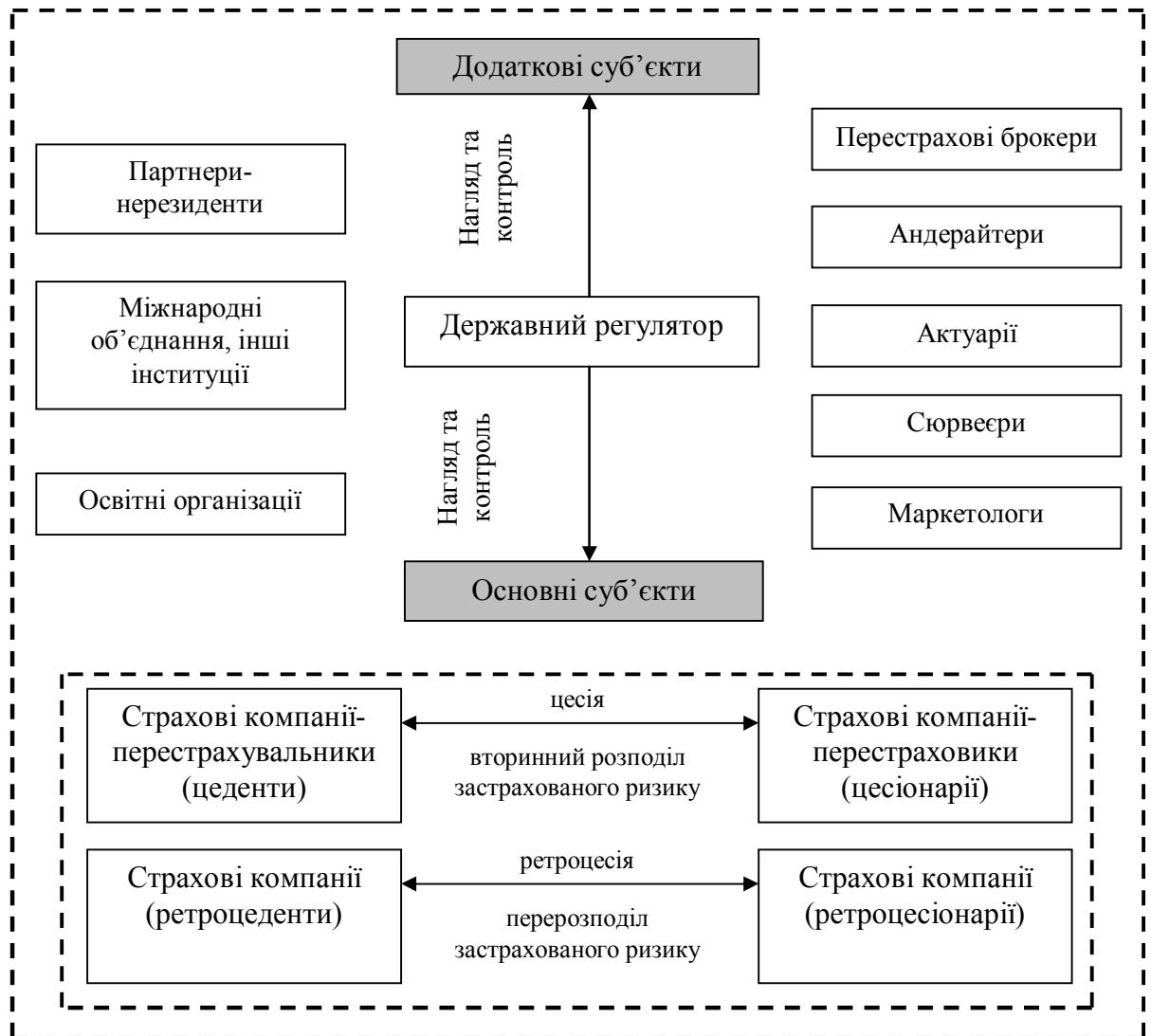

Рис. 1.5. Суб'єкти ринку перестраховування [31]

Серед завдань Державного регулятора виділимо такі, що стосуються регулювання перестраховування:

- встановлення вимог до рейтингу фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів;
- визначення порядку провадження на території України посередницької діяльності з укладення договорів перестраховування із страховиками-нерезидентами та визначення відповідних вимог;

- визначення порядку реєстрації страхових та перестрахових брокерів, за винятком страхових та перестрахових брокерів-нерезидентів;
- ведення Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків);
- ведення Державного реєстру страхових та перестрахових брокерів, видання свідоцтва про включення зазначених брокерів до такого реєстру;
- визначення порядку підтвердження перестраховими брокерами здійснення за їхньою участю перестрашування у перестраховика-нерезидента, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає встановленим вимогам;
- затвердження форми повідомлення страхового та/або перестрахового брокера-нерезидента про намір провадити діяльність на території України;
- затвердження переліку посередницьких послуг у сфері страхування та перестрашування;
- затвердження порядку реєстрації договорів перестрашування;
- розроблення методичних та нормативних документів із перестрашування.

В Україні нема законодавчого акта, що безпосередньо регламентує відносини на ринку перестрашування. Однак це не дає підстав стверджувати, що перестрашувальні відносини не підлягають державному регулюванню, оскільки держава впливає на них через низку інших нормативно-правових документів. Зокрема, основним законом, який визначає правові рамки діяльності інституцій ринку перестрашування є Закон України “Про страхування”. Тобто, перестрашування регламентоване нормами страхового законодавства, характерними для діяльності у сфері страхування. При цьому договірні відносини учасників ринку перестрашування підпорядковані статтям Цивільного кодексу України, перестрашувальні операції із страховиками (перестраховиками)-нерезидентами – окремим постановам і розпорядженням.

У науковій літературі тривають дискусії з приводу можливості та доцільності регулювання перестрашувальних відносин основними положеннями страхового законодавства. Зазначимо, що перестрашуванню притаманні певні юридичні особливості, які відрізняють його від прямого страхування, тому

унемоżliвлюють їх правове ототожнення і потребують відокремлення перестраховальних відносин з особливим правовим режимом. Як стверджують російські науковці, “з економічної точки зору природа страхування і перестраховання тотожна... Але з точки зору юридичної страхування і перестраховання мають відмінності, у зв’язку з чим відносини з приводу договору страхування регулюються спеціальним страховим законодавством, тоді як відносини з перестраховання в основному регулюються нормами загального законодавства” [32, с.214]. Тому неабиякий інтерес становить дослідження правових аспектів перестраховальних відносин, що дає змогу порівняти юридичну природу страхування і перестраховання та визначити специфіку останнього.

В Україні перестраховальні відносини регулюються нормами цивільного законодавства, при цьому доцільно зазначити, що це – єдиний нормативно-правовий акт, який містить окрему статтю “Договір перестраховання”. Однак такий нормативний документ частково дублює окремі положення статей, що стосуються перестраховання, у Законі України “Про страхування” та не охоплює увесь спектр перестраховальних відносин, не розкриває основні позиції перестраховального процесу. Тому виникає необхідність формування окремого правового регламентування, положення якого пояснювали б сутність договірних відносин у перестрахованні, їх особливості, трактували основні дефініції та поняття перестраховальної діяльності. Це посприяло б підвищенню якості та ефективності страхових і перестраховальних відносин у суспільстві.

Проте у науковій літературі дискусійним є питання про необхідність врегулювання договірних перестраховальних відносин на законодавчому рівні. Скажімо, Л. Ключенко та П. Мюллер зауважують, що “правове регулювання перестраховання, на відміну від страхування, у більшості країн здійснюється поза межами написаного законодавства” [33, с.48], С. В. Дедіков зазначив, що “стосовно перестраховальних операцій нема необхідності у детальному їх регулюванні на рівні законодавства. Держава може і, більше того, в інтересах розвитку бізнесу повинна надати суб’єктам перестраховальних операцій

максимально можливу свободу дій” [34, с.42]. Таке твердження автори обґрунтовують тим, що обидва учасники перестраховальних відносин є професіоналами у страхуванні, а взаємовідносини таких сторін повинні регулюватися на практиці звичаями ділового обороту, а не законодавчими актами.

Звичаю ділового обороту в перестрахованні належить особливе місце, оскільки відносини між перестраховальником і перестраховиком регулюються діловою практикою, а проблеми і суперечки розв’язують, керуючись описаними у договорі положеннями і нормами з урахуванням законодавства. Не заперечуючи ділову практику у перестрахованні та необхідність її застосування, зазначимо, що договірні відносини у перестрахованні треба регулювати відповідно до норм правового регулювання, зважаючи на їх функціональне призначення – гарантію захисту інтересів страховика щодо виконання зобов’язань перед страхувальниками. Разом з тим підпорядкування договірних відносин у перестрахованні нормам страхового законодавства є неправомірним, а їх регламентування необхідно здійснювати окремими положеннями про перестраховальну діяльність та договір перестраховання.

Вважаємо, що розв’язання цієї проблеми можливе внесенням змін до статті 12 “Перестраховання” Закону України “Про страхування” у частині введення додаткових положень про договір перестраховання, які б чітко пояснювали його предмет, основні умови, що впорядковують договірні зобов’язання, трактували дефініції і поняття перестраховальної діяльності.

Водночас, за погодженням учасників перестраховальних відносин необхідно зберегти за ними право вносити “стандартні застереження” у договір перестраховання, однак із урахуванням норм страхового законодавства стосовно договору перестраховання, що підвищить якість перестраховального процесу, його юридичну прозорість і збалансованість інтересів держави та суб’єктів ринку перестраховання.

У процесі регулювання перестраховального ринку особливе місце належить механізмам саморегулювання, що не перешкоджають процесам державного регулювання, а лише доповнюють їх. Зазначимо, що в законодавчих актах

України нема визначення поняття “саморегулювання”. Колектив авторів Проекту Закону України “Про фахові саморегулювнi і самоврядні об’єднання” № 4841-1 від 10. 09. 2009 р. під саморегулюванням розуміє наявність у системі управління ознак, що відповідають критеріям фахової відповідності й дають змогу встановлювати та підтримувати бажаний режим функціонування системи у співпраці з органами державної влади й іншими зацікавленими сторонами [35]. Автори наголошують на необхідності дотримання законодавчо визначених ознак, що створюють можливості для саморегулювання та професійного самоврядування, а відтак розглядають оптимальне поєднання елементів двох зазначених вище видів саморегулювання (делегованого та добровільного).

На нашу думку, до основних передумов виникнення саморегулювннх організацій та необхідності їх подальшого функціонування на ринку перестраховання належать:

1) більшість положень перестраховальних процесів практично не врегульовані страховим законодавством, тому реалізація різноманітних форм і методів перестраховання зумовлює необхідність застосування на основі принципу найвищої добросовісності звичаїв ділового обороту і розроблення з їх допомогою кодексів професіональної етики. Відтак, створення та функціонування саморегулювннх організацій на ринку розширює можливості вибору ефективних форм регулювання перестраховального ринку і забезпечує інституціональну альтернативу державному регулюванню;

2) розроблення рекомендованих правил і стандартів діяльності на перестраховальному ринку, типових правил договорів перестраховання, застосування яких на практиці спрощує для страховиків вибір перестрахового продукту і допомагає їм оптимізувати його з метою задоволення своїх потреб;

3) високий ступінь залежності ринку перестраховання від дій одного або кількох його учасників, оскільки можливе зниження рівня довіри між ними або до галузі в цілому, у зв’язку з недоброякісним наданням перестраховальних послуг, що змушує об’єднання страховиків формувати професійні бар’єри для

недобросовісних учасників ринку, створюючи відповідні організації для захисту їх інтересів;

4) здійснення відповідних заходів, спрямованих на боротьбу із зловживаннями на ринку перестраховування, які доцільно реалізувати, об'єднавши зусилля професійних учасників ринку перестраховування, зокрема, за допомогою створення єдиної бази звітних даних і встановлення стандартів надання інформації та системи заходів для підтримки цих стандартів, що створить можливість для подолання негативних наслідків на ринку без втручання державних органів влади на добровільних і нормативних засадах;

5) низький рівень кваліфікації суб'єктів перестраховального ринку та спеціалістів з організації професійної оцінки ризиків і андеррайтингу зумовлює необхідність їх навчання та підвищення кваліфікації у спеціалізованих навчальних центрах, які доцільно створювати при об'єднаннях страховиків, що сприяє формуванню високоякісної професійної страхової освіти. Зокрема, в Україні такий центр підготовки та перепідготовки кадрів на страховому ринку організувала Ліга страхових організацій;

6) невизначеність у кадровому забезпеченні діяльності Нацкомфінослуг та її пасивна позиція підвищує роль саморегулювання на страховому і перестраховальному ринках, учасники якого часто змушені приймати рішення самостійно за участі саморегулювних організацій.

При цьому ефективний розвиток саморегулювних організацій у сфері перестраховування можливий лише за умови, коли держава регулює перестраховальну діяльність, встановлюючи певні вимоги і норми, та водночас доручає розв'язання частини проблем на інституції, які створили самі учасники перестраховального ринку, для врегулювання відносин між його учасниками та іншими державними і ринковими інституціями. Однак слід визначити, що держава повинна продовжувати встановлювати певні “правила гри” на ринку, так як використання інституту саморегулювання як альтернативного державному може призвести до суттєвого обмеження конкуренції, створення нових або збільшення вже існуючих бар'єрів входження на ринок”. Отже, інституційне

середовище ринку перестраховання формують такі ринкові інституції, як саморегулівні організації, через котрі державні інституції можуть впливати на учасників ринку і забезпечувати збалансування їх економічних інтересів.

До основних інституцій саморегулювання ринку перестраховання в Україні належать Ліга страхових організацій України (ЛІСОУ), Асоціація “Страховий бізнес”, Українська федерація убезпечення, які неодноразово виступали на захист інтересів суб’єктів ринку перестраховання, вносячи пропозиції стосовно вдосконалення нормативно-правової бази їх діяльності, доведення до учасників ринку законодавчих актів із питань, що стосуються перестраховання. Отже, формування державного регулювання ринку перестраховання в Україні, яке базоване на гармонійному поєднанні методів законодавчого і нормативно-правового регулювання, стимулювання діяльності організацій інституціональної, ділової і посередницької інфраструктури, необхідно здійснювати за одночасної участі держави та об’єднань страховиків.

1.3. Становлення та розвиток українського ринку перестраховання

Виступаючи об’єктом купівлі-продажу на ринку, перестрахова послуга впливає на формування його продуктової структури, формує якісні характеристики ринку та обумовлює тенденції його розвитку, тому розгляд історичних аспектів виникнення і становлення вітчизняного ринку перестраховання дозволить краще орієнтуватися у сучасних реаліях функціонуючого ринку перестраховання.

Становлення України як самостійної, незалежної та унітарної держави відбувалося протягом багатьох століть. Залежно від чого змінювалися і підходи щодо організації господарства, функціонування окремих сегментів економіки.

В дипломній роботі приділено увагу висвітленню питання розвитку вітчизняного ринку перестраховання за часів незалежності України та становлення ринкових відносин в економіці держави.

Вітчизняні страховики функціонують на страховому ринку трохи більше як двадцять років, що набагато менше, ніж у більшості країн світу, а, отже, мають потребу у перестрахованні як фінансовому інструменті забезпечення стабільності і прогнозованості фінансових результатів.

Погоджуючись з думкою Фурмана В. М., що «ринок перестраховання в Україні перебуває на початковому етапі свого формування, оскільки за радянських часів механізм перестраховання був недоцільним» [36, с. 208], визначаємо, що актуальним на сьогодні є питання розгляду особливостей трансформації ринку перестраховання незалежної України із врахуванням світових тенденцій, змін внутрішнього середовища та потреб страхового та перестрахового бізнесу. Це пов'язано із можливістю виділення основних проблем функціонування українського ринку перестраховання та напрацювання практичних рекомендацій щодо його подальшого вдосконалення, розвитку та інтеграції до світового страхового середовища.

Питанню поділу на періоди процесу становлення вітчизняного страхового та перестрахового ринку приділяли увагу багато провідних вчених та практиків: Гаманкова О. О., Залетов О. М., Клапків М. С., Клапків Ю. М., Кнейслер О. В., Козьменко О. В., Осадець С. С., Філонюк О. Ф., Фурман В. М.

Науковець Кнейслер О. В. вважає, що ринок перестраховання в Україні пройшов три етапи розвитку:

1-й етап: 1993-1995 рр. – зародження ринку.

2-й етап: 1996-2004 рр. – бурхливий розвиток.

3-й етап: з 2005 року і до сьогодні – становлення класичного ринку [37, с. 153].

Волошина А. В. також виділяє три етапи розвитку ринку:

1-й етап: 1996-1997 рр. – формування ринку.

2-й етап: 1998-2004 рр. – бурхливий розвиток.

3-й етап: з 2005 року і до сьогодні – поточний [38, с. 43].

Визначення окремих періодів розвитку страхової індустрії в Україні у зазначених науковців, пов'язані на їх думку із розвитком системи законодавчого регулювання страхування та перестраховання. К. Третяк вважає, що не менш

вагомий вплив на періодизацію у розвитку мають економічні і політичні фактори [39].

За період 1991-2015 рр. відбулося багато значних трансформаційних перетворень як в економіці країни в цілому, так і на ринку страхування та перестраховування зокрема. На ці ринкові перетворення впливають фактори як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, а саме [39]:

- розвиток вітчизняної системи нормативно-правового регулювання;
- запровадження провідного іноземного досвіду в наданні перестрахових послуг;
- формування ринку перестраховування на засадах здорової конкуренції;
- підвищення фінансових можливостей, стійкості та надійності вітчизняних страховиків;
- вплив процесів глобалізації та інтеграції, котрі зумовили приєднання України до світового економічного простору;
- наслідки впливу світової економічної кризи та економічних диспропорцій і негараздів в країні.

З урахуванням аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, доцільно деталізувати процес становлення ринку перестраховування України на такі етапи (табл. 1.2):

I етап (1993–1995 рр.) ознаменувався відновленням перестраховування у вітчизняній страховій практиці й зародженням ринку перестраховування;

II етап (1996–2004 рр.) характерний упорядкуванням відносин на ринку перестраховування та його бурхливим розвитком;

III етап (з 2005 р. – донині) відображає сучасні реалії і тенденції становлення класичного ринку перестраховування.

На першому етапі становлення вітчизняного ринку перестраховування відбувалося хаотичне формування відносин на страховому ринку та ринку перестраховування. Спостерігалось масове створення страхових компаній, при цьому не здійснювалось відповідне регулювання їх діяльності, що призводило до надання неякісних страхових та перестрахових послуг.

Етапи становлення вітчизняного ринку перестраховування

Етап становлення	Роки	Характерні риси
Етап I	1993-1995	<ul style="list-style-type: none"> - зародження ринкових відносин; - створення перших страхових компаній, які, в тому числі, почали надавати послуги з перестраховування; - покращення державного регулювання страхового ринку; - перестраховування окремих ризиків (факультативне перестраховування).
Етап II	1996 – 2004	<ul style="list-style-type: none"> - прийняття Закону України «Про страхування» та ряду інших вагомих нормативних актів, що регулюють взаємовідносини на ринку перестраховування; - виведення коштів за кордон через механізм перестраховування у нерезидентів (в тому числі і псевдоперестраховування); - стандартизація перестрахових послуг (умов, застережень договорів перестраховування).
Етап III	2005-2015 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - зростання обсягів страхового ринку; - розвиток посередництва на страховому ринку та ринку перестраховування; - розвиток ринку перестраховування під впливом світових процесів глобалізації та інтеграції; - допуск страховиків-нерезидентів на внутрішній страховий ринок через створення філій страховиків-нерезидентів та, так зване, транскордонне страхування; - подальше удосконалення державного регулювання на ринку перестраховування.

Джерело: запропоновано автором

Вагомим кроком держави щодо стабілізації ситуації становлення страхового ринку було прийняття Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» від 10 травня 1993 р. № 47-93 [40]. Декретом визначалися особливості проведення страхової діяльності та необхідності її ліцензування, встановлювалися вимоги щодо створення та функціонування страховиків, передбачалась обов'язкова

звітність страхових компаній, запроваджувався єдиний державний реєстр страхових компаній. Не менш вагомим положенням даного Декрету було визначення сутності «перестраховання» та його особливостей.

Після прийняття Декрету «Про страхування», Постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.1993 р. №43 була затверджена «Інструкція про умови ліцензування страхової діяльності на території України та контролю за їх дотриманням», а також Постановою Кабінету Міністрів України від 1.09.1993 р. №743 було утворено перший контролюючий орган у сфері страхування – Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю (Укрстрахнагляд). Створення першого регулятора стало вагомим кроком у розвитку ринку страхування та перестраховання в Україні. Основними завданнями Укрстрахнагляду стали забезпечення державного нагляду за страховою діяльністю та дотримання законодавства про страхування. Такий крок унормовує взаємовідносини між учасниками ринку, зменшує прояви шахрайства як з боку страхових компаній, так і зі сторони страхувальників.

Окрім того, відповідно норм зазначених нормативно-правових актів було встановлено вимоги щодо створення страхових та перестрахових компаній, визначено види ліцензій [40].

Ще однією характерною ознакою першого етапу розвитку ринку є створення в Україні перших компаній, що спеціалізувалися на перестрахованні, а саме: «Українська перестраховальна компанія» у м. Львові та «Скіфія Ре» і «Європоліс» у м. Києві. Статутні капітали і страхові резерви цих компаній були мізерними, навіть для звичайних страхових компаній, а тим більше для спеціалізованих. Компанії не приймали високовартісних ризиків у перестраховання, не маючи для того відповідних капіталів [144, с. 79]. Проіснували професійні перестраховики не довго.

Проте, прийняття Декрету не вирішувало в повному обсязі питання регулювання взаємовідносин у страхуванні та перестрахованні. Страховий ринок все більше розростається, виникали нові страхові послуги, будувалися нові, більш

складні взаємовідносини між учасниками страхового ринку, що спонукало до прийняття Закону України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. №85/96-ВР.

Прийнятий закон визначає розподіл страхових послуг на добровільні та обов'язкові із деталізованим їх переліком, покращує умови забезпечення платоспроможності страховиків, удосконалює норми державного нагляду та контролю за страховим ринком. Нормами даного законодавчого акту було змінено поняття «перестраховання» на «перестраховування». Проте ця зміна не прижилася та в новій редакції Закону України від 4 жовтня 2001 р. №2745-14 була усунута.

Знаковим для перестрахового ринку є прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з перестраховання» від 24 жовтня 1996 р. №1290. Положення даної Постанови визначали особливий статус перестрахових операцій, підвищилися вимоги у проведенні перестрахових операцій – страхові компанії мали можливість перестраховувати ризики лише за тими договорами, за видами яких отримали ліцензію [41].

Зазначена Постанова діяла до свого скасування у зв'язку з прийняттям 4 лютого 2004 р. Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення перестраховання у страховика (перестраховика) нерезидента» [42].

Із прийняттям ряду вагомих нормативно-правових актів, що регулюють відносини при перестрахованні, ринок набув посиленого розвитку, що і характеризує наступний II етап.

Ми виділили другий етап розвитку вітчизняного ринку перестраховання в межах 1996-2004 рр. На думку Волошиної А., у період 1998-2004 рр. відбувається бурхливий розвиток українського перестрахового ринку [38, с.43]. Науковець Кнейслер О. В. вважає, що характерним для даного періоду є упорядкування відносин на ринку перестраховання та його бурхливий розвиток [37, с.153].

Характерним для II етапу розвитку є ухвалення Урядом Програми розвитку страхового ринку України на 2001-2004 рр. [43]. Дана Програма передбачала:

- посилення законодавчого поля у сфері регулювання страхування та перестраховання;
- прийняття вимог щодо посилення фінансової надійності страховиків;
- заходи щодо посилення оперативного контролю за страховою та перестраховою діяльністю;
- реалізацію політики відродження довіри до інститутів страхування та перестраховання, покращення страхової культури;
- заходи, направлені на розвиток інфраструктури страхового та перестрахового ринків.

Реалізація визначених напрямків розвитку дозволила суттєво посилити роль та необхідність страхового ринку та ринку перестраховання в економіці держави.

Вагомим для розвитку ринку було прийняття «Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів» №736 від 28.05.2004 р., нормами якого визначали вимоги до діяльності страхових та перестрахових посередників [44]:

- наявність знань та кваліфікації керівників юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, що мають намір провадити посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні, які мають бути підтверджені свідоцтвом (сертифікатом) устанавленого зразка;
- забезпечення гарантії щодо професійної відповідальності відповідно до вимог, устанавлених чинним законодавством України;
- інші вимоги, передбачені чинним законодавством України.

Але не всі положення були реалізовані на ринку перестраховання.

Так, і сьогодні ще не введено обов'язкове страхування відповідальності брокерів, як це існує у розвинутих європейських країнах.

III етап становлення ринку перестраховання характеризується значним падінням обсягів перестраховання у 2005 р. та поступовим відновленням розвитку на фоні бурхливих темпів розвитку страхового ринку. Значно зростає охоплення страховим захистом все більшого числа об'єктів, зростає чисельність страхувальників.

В 2007 р. приймається Розпорядження Держфінпослуг від 25.10.2007 р. №8170 «Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами», що унормувало питання роботи посередників на ринку страхування та перестраховування [45].

На ринку спостерігається посилення ролі державного регулювання задля уникнення схем «офшорного перестраховування», у зв'язку з чим приймаються зміни і до норм податкового законодавства. Також зміни у законодавстві і введення кількох нових законодавчих актів пов'язано зі вступом України в СОТ, а отже виникає необхідність у подальшому врегулюванні відносин з перестраховиками-нерезидентами та іноземними брокерськими представництвами.

Динаміка основних показників ринку перестраховування України впродовж 2005–2011 років засвідчує наступні тенденції його функціонування [46]:

1. Протягом 2005–2006 років обсяг валових страхових премій, переданих у перестраховування, продовжує зменшуватися, однак з меншою інтенсивністю, ніж у 2004 та 2005 роках (на 93% в 2005 р. та лише на 8% у 2006 р.). Це зумовлено різким зменшенням перестраховувальних операцій із перестраховиками-нерезидентами внаслідок посилення нормативно-правових вимог до їх здійснення. З 2005 року перестраховування за кордон проводять лише зі страховиками (перестраховиками), діяльність яких контролюють регуляторні органи відповідних країн та Держфінпослуг на основі бази даних про їх фінансові рейтинги. Впродовж 2006–2010 років зросли обсяги і частка вихідного перестраховування (від 5621,7 млн. грн. (40,6%) в 2006 р. до 10745,2 млн. грн. (46,6%) в 2010 р.).

2. У 2010 році відбулося незначне “пожвавлення” страхового ринку, однак показники його функціонування не досягли докризових значень. Так, у цьому році порівняно з 2009-м надходження страхових премій збільшилися на 2639,6 млн. грн. (12,6%). Основним чинником відповідної динаміки стало зростання обсягів і частки вхідного перестраховування на 1350,9 млн. грн. (22,3%), розмір якого

перевищив рівень докризового періоду 2008 року на 14,8%. Зазначимо позитивні й негативні тенденції функціонування ринку перестраховування за 2011 рік. Так, порівняно з 2010 роком на 1,7% зменшилися валові страхові премії, при цьому обсяг премій, переданих у перестраховування, знизився на 45,0% (на 4839,0 млн. грн.) у частині внутрішнього перестраховування (більше, ніж на 51%). Така тенденція пояснюється обраною політикою страховиків щодо збереження на власному утриманні значної частини ризику та є наслідком недоліків Податкового кодексу стосовно подвійного або кількарізного оподаткування страхових (перестраховувальних) премій.

Позитивним аспектом розвитку внутрішнього перестраховувального ринку є переважаюча частка вихідного внутрішнього перестраховування (20,8%) над перестраховуванням у нерезидентів (5,2%), що характеризує його очищення від “схемного” страхування і перестраховування та розвиток класичних їх видів.

3. Аналогічні тенденції 2005–2009 років характерні для динаміки страхових виплат та виплат, що компенсували перестраховики. Однак, якщо обсяг валових страхових виплат зменшився від 7050,7 млн. грн. у 2008 році до 6737,2 млн. грн. у 2009 році (на 313,5 млн. грн.), то частка виплат, компенсована перестраховиками, зростає як в абсолютному значенні – від 926,5 млн. грн. у 2008 році до 967,9 млн. грн. у 2009 році (на 41,4 млн. грн.), так і у відносному – на 1,2%. Зменшення страхових виплат у 2009–2010 роках та виплат за договорами перестраховування в 2010 році є негативною тенденцією, що свідчить про недостатність ліквідних інструментів у страховиків (перестраховиків), надмірну збитковість їх діяльності та неможливість виконання безпосередніх своїх зобов'язань перед страхувальниками (перестраховувальниками). Незначною була частка перестраховиків у страхових виплатах, яка в 2010 році досягла рекордного значення – 8,3%, зокрема у частині внутрішнього перестраховування (3,6%), що пояснюється малою платоспроможністю вітчизняних перестраховиків та низьким рівнем розвитку ринку перестраховування. Позитивна динаміка була у 2011 році, коли частка перестраховиків у страхових виплатах перевищувала цей показник за 2010 рік майже у два рази, становлячи 15%.

4. За результатами 2005 року в Україні спостерігалися позитивні тенденції інституційного розвитку ринку перестраховування: у 10 компаній 100% преміального доходу припадало на перестраховальні премії (валові премії цих компаній становили 1154 млн. грн. (8,8% від валових страхових надходжень ринку), в 23 компаній більше 90% преміального доходу формувалося за перестраховальними операціями (валові премії дорівнювали 2340,3 млн. грн., або 8,5% від страхових надходжень ринку). Отже, за станом на 2006 рік на ринку перестраховування функціонувало 10 перестраховиків, які займалися тільки перестраховальною діяльністю. Протягом 2006–2010 років кількість професійних перестраховиків постійно зменшувалась і в 2008 році на ринку перестраховування функціонувала лише одна перестраховальна компанія VAB RE, тоді як в 2011 році на вітчизняному ринку перестраховування діяли універсальні страховики, які поєднували страхування і перестраховування. Така тенденція є очевидною і характерна особливістю вітчизняного страхового законодавства, відповідно до якої передбачено ліцензування лише страхової діяльності за окремими її видами, при цьому перестраховикам надано дозвіл здійснювати перестраховальні операції, однак тільки за тими видами страхування, на проведення яких у них є ліцензії.

Поділяючи думки авторів, вважаємо даний період як етап стабілізації хаотичного становлення ринку перестраховування та посилення його подальшого розвитку.

За результатами проведеного дослідження виникнення і становлення українського ринку перестраховування, змін та удосконалення державного регулювання перестрахових відносин (перелік законодавчих актів у додатку Б), появи нових можливостей перестраховування у зв'язку зі вступом України до СОТ та отримання права асоційованого членства в ЄС, обґрунтовано, що у формуванні вітчизняний перестраховий ринок пройшов 4 етапи розвитку: 1991-1996 рр. – етап становлення, 1997-2004 рр. – етап стабілізації розвитку, 2005-2007 рр. – етап поступового розвитку ринку перестраховування, 2008-2015 рр. – етап формування ринку класичного перестраховування. Такий поділ на етапи і уточнення їх назв зумовлено дослідженням передумов розвитку (або падіння обсягів) ринку перестраховування за кожним часовим періодом, а також виявленням впливу

чинників (економічних і політичних) на зміни, що відбуваються в процесі періодизації.

Висновки до розділу 1

В результаті дослідження у першому розділі дипломної роботи концептуальних засад формування ринку перестраховування, автором зроблені наступні висновки:

1. В процесі дослідження економічної природи перестраховування з'ясовано, що для перестраховування характерні всі ознаки економічної категорії страхування, однак єдина економічна природа страхових і перестраховувальних відносин не означає їхньої тотожності. Перестраховування має певні особливості, що дають змогу сформулювати його специфічні ознаки як економічного явища у страховій системі.

2. У роботі узагальнено теоретичний і практичний підходи до трактування перестраховування і розкрито сутність цього поняття як сукупності економічних відносин, що виникають між учасниками формування, розподілу і використання цільових фондів грошових коштів, призначених для забезпечення перестраховального захисту. Охарактеризовано функції перестраховування, які є взаємозалежними і взаємопов'язаними, вони доповнюють одна одну.

3. Обґрунтовано, що ринок перестраховування має свою логічну впорядкованість та ієрархічність. Внутрішня структура перестрахового ринку включає основних суб'єктів ринку: перестраховувальників та перестраховиків, які безпосередньо впливають на попит та пропозицію, а також визначають ціну на перестрахову послугу, котра формується під дією ринкових законів (вільної конкуренції; вартості). Реалізацію перестрахових послуг здійснюють як самі перестраховики, так і посередники – перестрахові брокери. Важливим суб'єктом ринку перестраховування виступає Державний регулятор, який здійснює організацію, контроль і регулювання перестрахових операцій. Допоміжними учасниками, інфраструктурою ринку вважаємо професійних оцінювачів ризику та

професійних оцінювачів збитків, освітні установи, фінансово-кредитні інституції, партнерів-нерезидентів. Доведено, що всі учасники співпрацюють, утворюючи функціональну залежність між собою на ринку перестрахування.

4. В процесі дослідження становлення ринку перестрахування виокремлено три етапи, що характеризують його розвиток в Україні: I етап (1993–1995 рр.) – етап зародження ринку перестрахування; II етап (1996–2004 рр.) – упорядкування відносин на ринку перестрахування та його бурхливий розвиток; III етап (з 2005 р. – донині) – сучасні реалії і тенденції становлення класичного ринку перестрахування. На кожному етапі проаналізовано основні позитивні й негативні тенденції функціонування вітчизняного ринку перестрахування, виявлено недоліки та запропоновано перспективи його розвитку.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз діяльності страховиків на вітчизняному ринку перестраховання

Страховий та перестраховий ринки є взаємопов'язаними і, безперечно, суттєво впливають один на одного. Так, ринок перестраховання є фактично невід'ємною частиною страхового ринку і навпаки: розвиток страхового ринку у певній мірі залежить від обсягів перестраховання.

Проаналізуємо динаміку вихідного перестраховання загалом та в розрізі сфер діяльності перестраховальників (страхування життя та загальне страхування) (табл. 2.1).

Аналіз даних табл. 2.1 дає можливість зробити висновок про те, що протягом 2009-2015 рр. спостерігається нерівномірний розвиток вітчизняного страхового ринку та ринку перестраховання. Спостерігається взаємозалежність темпів розвитку зазначених ринків. Так, протягом проаналізованого періоду ринок перестраховання характеризується спадом темпів розвитку на 45% в 2011 р. та на 57,3% у 2012 рр. у порівнянні із попередніми роками (2010-2011 рр.). Значна частина ринку внутрішнього перестраховання припадає на операції «псевдоперестраховання», сутність яких зводилася до оптимізації податкових схем та уникнення оподаткування податком на прибуток. в 2011 році із прийняттям Податкового Кодексу дана оптимізація стала неможливою. В 2012 р. та 2013 р. були внесені зміни до Податкового Кодексу, спостерігається поступове нарощення об'ємів внутрішнього ринку вихідного перестраховання.

Таблиця 2.1

Динаміка перестраховальних премій за вихідним перестраховуванням в Україні за 2009-2015 рр.

Показник	Роки							Темп росту, %					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
Обсяг валових страхових премій (млн. грн.), у тому числі:	20 442,1	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0	12,9	-1,7	-5,2	33,3	-6,6	11,1
- зі страхування життя (млн. грн.)	827,3	906,5	1 346,4	1 809,5	2 476,7	2 159,8	2 186,6	9,6	48,5	34,4	36,9	-12,8	1,2
- зі страхування іншого, ніж страхування життя (млн. грн.)	19 614,7	22 175,2	21 347,1	19 698,7	26 185,2	24 607,5	27 549,4	13,1	-3,7	-7,7	32,9	-6,0	11,9
Обсяг премій, переданих у перестраховування (млн. грн.), у тому числі:	8 888,4	10 745,2	5 906,2	2 522,8	8 744,8	9 704,2	9 911,3	20,9%	-45,0	-57,3	246,6	11,0	2,1
- зі страхування життя (млн. грн.)	44,3	39,1	38,3	41,9	37,5	47,8	58,6	-11,7	-2,0	9,4	-10,5	27,5	22,6
- зі страхування іншого, ніж страхування життя (млн. грн.)	8 844,1	10 706,1	5 867,9	2 480,9	8 707,3	9 656,4	9852,7	21,1	-45,2	-57,7	251,0	10,9	2,0
Частка перестраховальних премій у валових преміях (%), у тому числі:	43,5	46,6	26,0	11,7	30,5	36,3	33,3	7,1	-44,2	-55,0	160,7	19,0	-8,3
- зі страхування життя (%)	5,4	4,3	2,8	2,3	1,5	1,9	2,7	-20,4	-34,9	-17,9	-34,8	26,7	42,1
- зі страхування іншого, ніж страхування життя (%)	45,1	48,3	27,5	12,6	33,3	39,2	35,8	7,1	-43,1	-54,2	164,3	17,7	-8,7

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Так, обсяг валових премій зростає з 20 442,1 млн. грн. у 2009 р. до 23 081,7 млн. грн. у 2010 р., потім протягом 2011-2012 рр. зменшується до 21 508,2 млн. грн. у 2012 р. і знову зростає у 2013 р. до 28 661,9 млн. грн., що навіть перевищує рівень 2010 р. на 5 580,2 млн. грн.

В 2014 році страховий ринок зібрав премій на суму 26 767,3 млн. грн., що на 1 894,6 млн. грн. менше у порівнянні із попереднім роком (6,6% скорочення ринку). Дана ситуація пояснюється зменшенням кількості страхових операцій, девальвацією національної валюти, зубожінням населення через проведення воєнних дій на сході країни та анексією АР Крим.

Обсяг премій, переданих у перестраховування, зростає з 8 888,4 млн. грн. у 2009 р. до 10 745,2 млн. грн. у 2010 р., та протягом 2013 р. – до 8 744,8 млн. грн. і в 2014 р. – до 9 704,2 млн. грн. Динаміка зміни обсягу премій, переданих у перестраховування, впродовж 2014 році не відповідає динаміці зміни обсягу валових страхових премій. В 2014 році даний показник склав 9 704,2 млн. грн., що на 959,4 млн. грн. вище у порівнянні із 2013 роком. Враховуючи наявні політичні, економічні, воєнні ризики, що є в Україні, страховики схильються до розподілу відповідальності за застраховані ризики шляхом укладання договорів перестраховування. Відповідно в 2015 році надходження страхових премій зростають до 29 736,0 (на 11,1%), при цьому зростає і обсяг премій, переданих у перестраховування до 9 911,3 (на 2,1%).

Частка премій, переданих у перестраховування у валових страхових преміях також змінювалася аналогічним чином: зростає з 43,5% у 2009 р. до 46,6% у 2010 р., потім протягом 2011-2012 рр. зменшується до 11,7 % у 2012 р. і знову зростає у 2014 р. до 36,3 %. Відповідна тенденція пояснюється впливом світової фінансово-економічної кризи, яка негативно позначилася на ринку перестраховування. Позитивним явищем можна вважати зростання частки вихідного перестраховування до 36,3 % у 2013 р. в основному за рахунок внутрішнього перестраховування, що пояснюється низькою місткістю окремих страховиків. Частка вихідного перестраховування в 2015 році зменшується до 33,3% (на 3%), що пояснюється нижчими темпами зростання обсягу премій, переданих у перестраховування (2,1%)

порівняно з надходженням страхових премій. Зростання премій, переданих у перестраховання, в 2015 році відбувається за рахунок внутрішнього перестраховання, яке займає приблизно 75%.

Аналогічною до динаміки страхових надходжень загалом є динаміка надходження премій з страхування життя. Так, валові премії протягом 2009-2013 рр. постійно зростали (з 827,3 млн. грн. у 2009 р. до 2476,7 млн. грн. у 2013р.), а у 2014 р. – зменшувалися на 12,8% до 2 159,8 млн. грн. та зростали в 2015 р. до 2186,6 млн. грн. (лише на 1,2%). Водночас обсяг премій, переданих у перестраховання, змінювався нерівномірно, так, спостерігалися і скорочення премій у 2010-2011 рр. та 2013 р., а в 2014-2015 рр. – зростання до 58,6 млн. грн..

Частка вихідного перестраховання життя протягом проаналізованого періоду постійно зменшувалася з 5,4% у 2009 р. до 1,5% у 2013 р., однак зростала впродовж останніх двох років до 1,9% в 2014 році та 2,7% в 2015 році. Причиною такої ситуації є незначна потреба у перестрахованні у зв'язку з низьким об'ємом валових премій зі страхування життя у порівнянні із загальним страхуванням, що є наслідком нерозвиненості сфери страхування життя в Україні.

Далі детального дослідження ринку перестраховання проаналізуємо вихідне перестраховання за окремими видами страхування (табл. 2.2).

Як свідчать статистичні дані, структура вихідного перестраховання протягом останніх семи років залишалася відносно незмінною. Найбільша частка вихідного перестраховання належала страхуванню майна і складала 23% у 2009 році та 18% – у 2015 році., найменше вітчизняні страховики передавали у перестраховання ризику страхування кредитів та страхування від нещасних випадків (від 1% до 5%). Відповідно до динаміки можна констатувати, що за всіма видами страхування у 2015 році спостерігається зменшення частки перестраховання крім страхування відповідальності перед третіми особами, страхування наземного транспорту і страхування вантажоперевезень.

Аналіз структури ринку вихідного перестраховання в Україні буде більш повним при дослідженні таких сегментів, як ринок страхування життя, ринок державного обов'язкового страхування, недержавного обов'язкового страхування,

особистого, майнового страхування та страхування відповідальності. Всі розрахунки окремо за 2009-2015 роки обчислено та представлено у додатку А.

Таблиця 2.2

**Структура вихідного перестраховання в Україні за видами страхування
впродовж 2009-2015 рр., %**

Вид страхування	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Страхування майна	23	28	24	23	21	17	18
Страхування фінансових ризиків	18	21	16	12	19	26	17
Страхування від вогневих ризиків та стихійних явищ	15	19	13	13	15	12	9
Страхування відповідальності перед третіми особами	7	5	10	11	11	9	11
Страхування вантажів та багажу	9	10	11	7	7	11	24
Страхування наземного транспорту	8	7	11	16	7	5	6
Страхування від нещасних випадків	2	1	2	3	5	3	1
Страхування кредитів	3	2	2	3	4	3	2
Інші види страхування	15	6	11	15	11	13	12
Разом за усіма видами	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [54-60]

За результатами цих розрахунків можна зробити наступні висновки: на вітчизняному ринку протягом 2009-2014 рр. переважали операції перестраховання ризиків у резидентів (в середньому складає 79%), тоді як на нерезидентів припадає в середньому 21% операцій за договорами перестраховання. Наочно розрахунки представлено на рис. 2.1.

На страховому ринку життя спостерігається кардинально інша ситуація, де 99,9-100% операцій вихідного перестраховання припадає на нерезидентів. Дана ситуація пов'язана із виведенням ризиків українськими страховиками до головних материнських компаній за кордон.

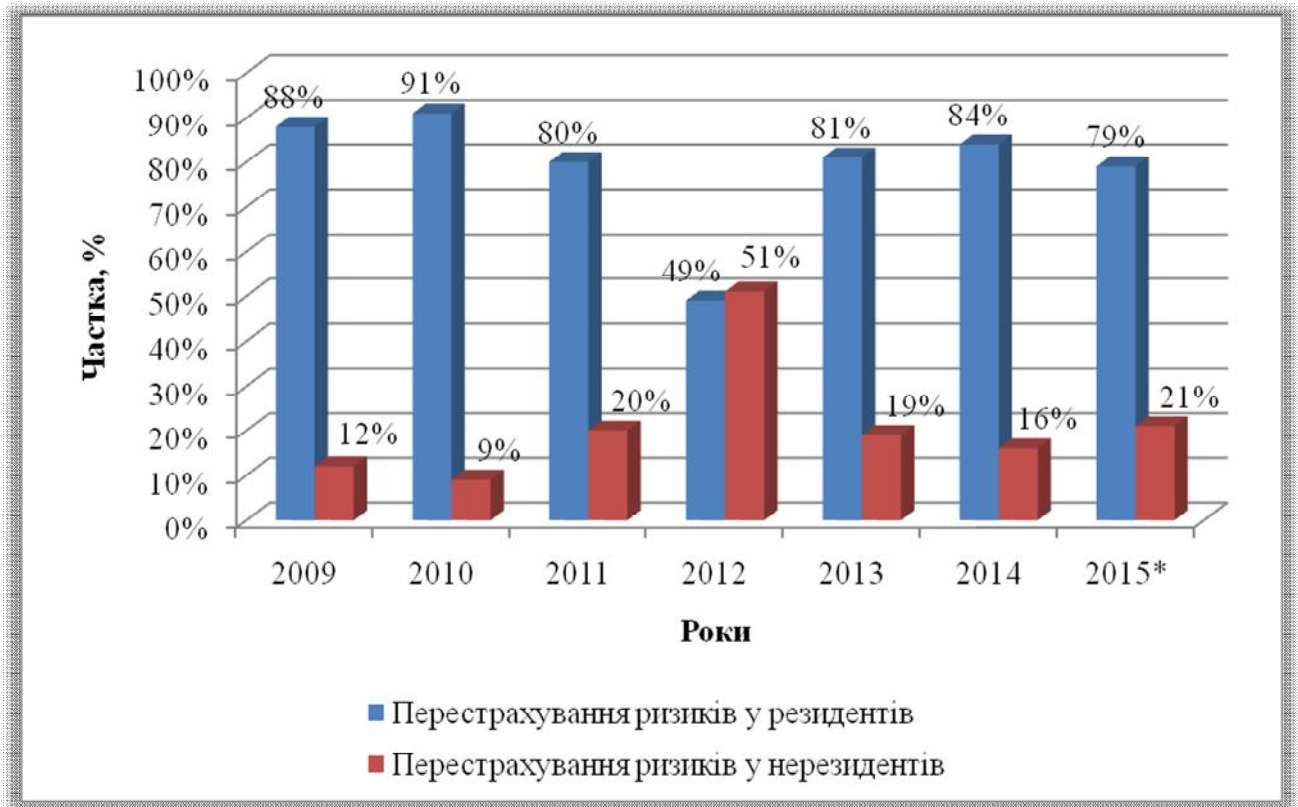

Рис. 2.1. Структура ринку вихідного перестраховання України за період 2009-2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Ще однією характерною особливістю українського ринку вихідного перестраховання є відсутність операцій перестраховання за державним обов'язковим страхуванням, котре пояснюється не значною питомою вагою загалом на ринку цього сегменту. Що ж стосується недержавного обов'язкового страхування, то розподіл операцій між резидентами та нерезидентами протягом 2009-2014 рр. є рівномірним (в середньому складає по 50%), однак в 2015 році (38,9% премій передавалися резидентам та 61,1% - нерезидентам). А розподіл конкретно по ОСЦПВВНТЗ є неоднорідним: так, в 2009-2010 рр. ризики перестраховувалися виключно у резидентів, а починаючи із 2011 і до 2012 рр. частка участі нерезидентів зростала: в 2011 р. складала – 24%, в 2012 – 43%, а в 2013 - 2014 рр. знизилась до 19%, в 2015 році – зросла до 35,8%.

Відповідно до майнового страхування, страхування відповідальності та особистого страхування, то їх розподіл на ринку корелює із загальним розподілом ринку вихідного перестраховування.

Проаналізуємо динаміку структури вихідного перестраховування за показником перестрахових виплат загалом та в розрізі сфер діяльності перестраховувальників (табл. 2.3).

Відповідно даних обсяг валових страхових виплат за останні 7 років мав тенденцію щодо зменшення, так з 6 737,2 млн. грн. у 2009 році даний показник зменшився на чверть - до 5 065,4 млн. грн. у 2014 році (падіння складає 1 671,8 млн. грн. або 25%). Подібна тенденція спостерігається і у виплатах, компенсованих перестраховиками: так, у 2009 році даний показник складав 967,9 млн. грн., а в 2014 році – 640,9 млн. грн. (падіння склало 327 млн. грн. або 33,8%).

Спад виплат, компенсованих перестраховиками, за 2009-2014 рр. пояснюється загальним падінням ринку, скороченням кількості укладених договорів та, відповідно, показників по виплатам.

Проте, в 2015 році обсяг страхових виплат зростає до 8100,5 млн. грн. на 59,9%. При цьому виплати, компенсовані перестраховиками, теж зростають на 110,0% до 1345,8 млн. грн.

Частка перестраховиків у валових виплатах є доволі незначною: 14,37% у 2009 році до 12,7% у 2014 році, а найвище значення даного показника 16,6% у 2015 р. У 2015 році спостерігається тенденція, відповідно до якої суттєво скорочується частка виплат, компенсована перестраховиками, у валових страхових виплатах від 19,1% в 2014 році до 4,6% в 2015 році за страхуванням життя, незважаючи на зростання обсягів страхових виплат за ним на 105,5%. Це пояснюється невиконанням зобов'язань за цим видом страхування, що свідчить про негативні тенденції його розвитку.

Для подальшого дослідження ринку перестраховування України розглянемо динаміку вихідного перестраховування в розрізі сплачених перестрахових премій та виплат, компенсованих перестраховиками, за внутрішнім та зовнішнім перестраховуванням (табл. 2.4).

Таблиця 2.3

**Обсяг і частка виплат за вихідним перестрахованням у валових страхових виплатах на українському страховому ринку за
2009-2015 рр.**

Показник	Роки							Темп росту, %					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
Обсяг валових страхових виплат (млн. грн.), у тому числі:	6 737,2	6 104,6	4 864,0	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5	-9,4	-20,3	5,9	-9,7	8,9	59,9
- зі страхування життя (млн. грн.)	62,7	52,6	70,6	82,1	149,2	239,2	491,6	-16,1	34,2	16,3	81,7	60,3	105,5
- зі страхування іншого, ніж страхування життя (млн. грн.)	6 674,6	6 052,0	4 793,4	5 068,9	4 502,6	4 826,2	7 608,9	-9,3	-20,8	5,7	-11,2	7,2	57,7
Сума часток страхових виплат, компенсованих перестраховиками (млн. грн.), у тому числі:	967,9	508,6	731,6	537,8	486,7	640,9	1 345,8	-47,5	43,8	-26,5	-9,5	31,7	110,0
- зі страхування життя (млн. грн.)	13,6	5,8	6,4	9,4	14,9	45,7	22,6	-57,4	10,3	46,9	58,5	206,7	-50,5
- зі страхування іншого, ніж страхування життя (млн. грн.)	954,3	502,8	725,2	528,4	471,8	595,2	1323,2	-47,3	44,2	-27,1	-10,7	26,2	122,3
Частка перестрахових виплат у валових виплатах (%), у тому числі:	14,37	8,33	15,04	10,44	10,46	12,7	16,6	-42,0	80,6	-30,6	0,2	21,4	30,7
- зі страхування життя (%)	21,69	11,02	9,01	11,45	9,9	19,1	4,6	-49,2	-18,2	27,1	-13,5	92,9	-75,9
- зі страхування іншого, ніж страхування життя (%)	14,29	8,31	15,13	10,42	10,46	12,3	17,4	-41,8	82,1	-31,1	0,4	17,6	41,5

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних [47-53]

Характеризуючи динаміку і структуру зміни обсягу премій, сплачених перестраховикам, слід відзначити стійку тенденцію до зростання премій, що передаються перестраховикам-нерезидентам, з 1 104,3 млн. грн. у 2009 р. до 2 530,2 млн. грн. у 2015 р. на 129,1%. Це пояснюється зростанням попиту з боку вітчизняних страховиків на надійне закордонне перестрахове покриття.

Що ж стосується обсягів перестраховування у перестраховиків-резидентів, то можна виділити 2011-2012 рр., коли ці обсяги скоротилися до мінімуму – 1 230,8 млн. грн. у 2012 р. Це навіть менше за обсяг премій, переданих у перестраховування нерезидентам у цьому ж році (1 292,0 млн. грн.) на 61,2 млн. грн. Якщо розглянути структуру вихідного перестраховування за країною реєстрації, то на частку перестраховиків-нерезидентів припало 51,2 % перестрахових премій, на відміну від перестраховиків-резидентів (48,9%). У 2013 р. обсяги отриманих премій перестраховиками-резидентами знову зросли майже до рівня 2009 р. – до 8 173,7 млн. грн. Дана тенденція пояснюється значним зростанням операцій з страхування: 9 911,3 млн. грн. у 2015 році у порівнянні з 2012 роком – 2 522,8 млн. грн. (сплачені перестрахові премії зросли на 7388,5 млн. грн.). В 2015 році обсяг премій, переданих перестраховикам-резидентам знизився на 9,7%.

Аналізуючи обсяги страхових виплат за договорами перестраховування, можна відмітити, що найбільший їх обсяг впродовж 2009-2014 рр. був зафіксований у 2009 р. – 967,9 млн. грн., що склало лише 10,9 % від сплачених перестрахових премій, а в 2015 році даний показник зріс і склав 1345,8 млн. грн. (на 377,9 млн. грн.). Щодо структури здійснених перестрахових виплат – тут спостерігається стійке переважання частки перестраховиків-нерезидентів в загальному обсязі виплат починаючи з 2010 р. частка складає 56,9% - 2010 р., 77,5% - 2011 р., 66,3% - 2012 р., 82,49% - 2013 р., 73,1% - 2014 р., 63,02% - 2015 р., і протягом 2009-2015 рр. дана частка зростала, темп росту 2015 р. у порівнянні до 2009 року склав 112,5%. Проте, доцільно відмітити, її падіння за три останні роки – від 82,49% в 2013 р. до 63,02% в 2015 р.

Таблиця 2.4

Динаміка та структура вихідного перестраховання в Україні за 2009-2015 рр.

Показник	Роки							Темп росту, %					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
Сплачені перестрахові премії (млн. грн.), у тому числі:	8 888,4	10 745,2	5 906,2	2 522,8	8 744,8	9 704,2	9 911,3	20,9	-45,0	-57,3	246,6	11,0	2,1
- перестраховикам-резидентам	7 784,1	9 753,9	4 723,5	1 230,8	7 110,4	8 173,7	7 381,1	25,3	-51,6	-73,9	477,7	15,0	-9,7
- перестраховикам-нерезидентам	1 104,3	991,3	1 182,7	1 292,0	1 634,4	1 530,5	2 530,2	-10,2	19,3	9,2	26,5	-6,4	65,3
Частка перестраховиків-резидентів у сплачених преміях, %	87,58	90,77	79,98	48,79	81,31	84,0	74,5	3,6	-11,9	-39,0	66,7	3,3	-11,3
Частка перестраховиків-нерезидентів у сплачених преміях, %	12,42	9,23	20,02	51,21	18,69	16,0	25,5	-25,7	116,9	155,8	-63,5	-14,4	59,4
Виплати, компенсовані перестраховиками (млн. грн.), у тому числі:	967,9	508,6	731,6	537,8	486,7	640,9	1 345,8	-47,5	43,8	-26,5	-9,5	31,7	110,0
- перестраховиками-резидентами	680,8	219,0	164,8	181,1	85,2	172,4	497,7	-67,8	-24,7	9,9	-53,0	102,3	188,7
- перестраховиками-нерезидентами	287,1	289,6	566,8	356,7	401,5	468,5	848,1	0,9	95,7	-37,1	12,6	16,7	81,0
Частка перестраховиків-резидентів у компенсованих виплатах, %	70,34	43,06	22,53	33,67	17,51	26,90	36,98	-38,8	-47,7	49,4	-48,0	53,6	37,5
Частка перестраховиків-нерезидентів у компенсованих виплатах, %	29,66	56,94	77,47	66,33	82,49	73,10	63,02	92,0	36,1	-14,4	24,4	-11,4	46,0

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних [47-53]

Це вкотре засвідчує про наявність схем оподаткування за рахунок використання внутрішніх договорів вихідного перестраховання та, відповідно, якісного виконання зобов'язань з боку перестраховиків-нерезидентів.

Подолання зазначених проблем нерівномірного розвитку вітчизняного ринку перестраховання можна за рахунок очищення ринку від операцій псевдоперестраховання шляхом запровадження стандартів якості договорів перестраховання, унормування державного регулювання та нагляду на вітчизняному ринку перестраховання та сприяння розвитку здорової конкуренції серед страховиків (запровадження професійного перестраховика, активізація роботи перестрахових брокерів).

Ще одним важливим показником, котрий характеризує діяльність страховиків на ринку перестраховання є рівень виплат.

Показники рівня виплат представлені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Динаміка рівня виплат за договорами вихідного перестраховання
за 2009-2015 рр., %**

Показник	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Рівень виплат за вихідним перестрахованням	10,9	4,7	12,4	21,3	5,6	6,6	13,6
Рівень виплат перестраховиків-резидентів	8,7	2,2	3,5	14,7	1,2	2,1	6,7
Рівень виплат перестраховиків-нерезидентів	26,0	29,2	47,9	27,6	24,6	30,6	33,5

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Рівень виплат за вихідним перестрахованням в 2009-2014 рр. невисокий, тобто: або ризики перестраховиками відбираються якісно, або ж перестрахові операції використовуються для оптимізації податкових платежів з боку цедентів. Проте, спостерігається різке його зростання в 2015 р. – до 13,6%.

Якщо проаналізувати значення рівнів виплат перестраховиків-резидентів та перестраховиків-нерезидентів (табл. 2.5), то можна зробити висновок про постійне та значне перевищення останніх. Рівень виплат перестраховиків-нерезидентів протягом 2009-2015 рр. не опускався нижче 24,6 %, тоді як рівень виплат перестраховиків-резидентів лише у 2015 р. перевищив значення у 13%, а у 2013 р. взагалі опустився до мінімального рівня – 1,2 %. Ситуація змінилася на краще в 2015 році: так, рівень виплат зріс у перестраховиків-резидентів втричі порівняно з 2014 роком і склав 6,7%. У перестраховиків-нерезидентів показник рівня виплат становить 33,5%, що свідчить про зростання відповідальності перестраховиків.

Такі значні коливання пояснюються використанням внутрішнього перестрашування у різного роду схемах та податкових оптимізаціях. Цьому багато років сприяла можливість зменшувати базу оподаткування податком на прибуток страховиків за рахунок премій, переданих у перестрашування перестраховикам-резидентам. З прийняттям Податкового кодексу у 2011 р. така активність була усунена, але після довгих дискусій у 2013 р. вона була відновлена.

Аналіз показника рівня виплат у перестрашуванні свідчить про дві діаметрально протилежні тенденції на внутрішньому і зовнішньому ринках:

- вітчизняний страховий ринок представлений застрахованими невеликими за обсягами ризиками та беззбитковими договорами страхування та перестрашування;

- страхові компанії, користуючись особливим порядком оподаткування доходів від операцій страхування, використовують перестрашування не завжди для забезпечення фінансової стійкості, а для перерозподілу грошових потоків;

- вітчизняні страховики використовують іноземних партнерів дійсно для перестрашування ризиків і здійснюють це якісно, оскільки ми спостерігаємо перевищення виплат перестраховиків-нерезидентів у порівнянні з мізерними виплатами резидентів. І протилежна ситуація з перестраховими преміями: вони є значно більшими як раз у вітчизняних перестраховиків. Це свідчить про не

завжди обґрунтоване перестраховання ризиків на внутрішньому ринку і про взаємність у перестрахованні (так званий обмін преміями).

2.2. Вхідне перестраховання як інструмент залучення коштів у національну економіку

Реформування державного регулювання у сфері перестраховання та запровадження страховими компаніями інноваційних перестрахових послуг, сприятиме процесу інтеграції до міжнародного перестрахового простору та залученню коштів в економіку держави за допомогою активізації вхідного перестраховання, що є ще одним напрямком удосконалення розвитку ринку перестраховання. Частка ринку вхідного перестраховання в Україні є невеликою, проте даний сегмент перестрахового ринку має вагомі перспективи, враховуючи вступ України до СОТ та прагнення повного членства в ЄС.

Вагомим чинників, який визначає необхідність розвитку вхідного перестраховання в Україні є глобалізація світового страхового ринку. Страхові та перестрахові ринки країн не є закритим середовищем. Закони світового ринкового середовища стають визначальними в розвитку окремих страхових (перестрахових) ринків. Ми погоджуємося із твердженням Кнейслер О. В., яка наголошує, що «у світовому страховому просторі неможливо виокремити суто національні ринки перестраховання, оскільки через систему перестраховання ризиків на зарубіжних перестраховувальних ринках, експансію іноземного капіталу, створення спільних перестрахових компаній посилюються взаємозв'язки і взаємозалежності між ними» [62, с. 309].

Проаналізуємо загальні тенденції на ринку вхідного перестраховання (табл. 2.6).

Дані цієї таблиці ілюструють нерівномірну динаміку зростання обсягу перестраховувальних премій за вхідним перестрахованням впродовж 2009-2015 років. Так, протягом 2009-2010 років премії, отримані від перестраховувальників, зросли (від 6039,0 млн. грн. до 7389,0 млн. грн., однак у 2011-2012 рр. різко

зменшилися – до 3967,4 млн. грн. та 1337,0 млн. грн. відповідно. В 2014-2015 рр. премії за вхідним перестрахованням зростають до 5729,7 млн. грн. та 5963,5 млн. грн. Тенденції змін у надходженнях премій від перестраховальників аналогічні динаміці валових страхових премій, яка зумовлена впливом фінансово-економічної кризи на розвиток страхування.

Таблиця 2.6

**Динаміка розвитку ринку вхідного перестраховання протягом 2009-2015 рр.
(млн. грн.)**

№ з/п	Показники	Загальне страхування						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	Валові страхові премії, у т. ч.	20 442,1	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0
	від перестраховальників:	6039,0	7389,0	3967,4	1337,0	5729,7	5963,5	6978,3
	- резидентів	5796,9	7196,7	3538,3	1061,6	5405,7	5050,6	6940,2
	- нерезидентів	242,1	192,3	429,1	275,4	324,0	12,9	38,1
3.	Частка перестраховальників у валових страхових преміях, %, у т. ч.	29,57	32,01	17,48	6,22	19,99	18,92	23,47
	- резидентів	28,38	31,18	15,59	4,94	18,86	18,87	23,34
	- нерезидентів	1,19	0,83	1,89	1,28	1,13	0,05	0,13
4.	Валові страхові виплати, у т. ч.	6 737,2	6 104,6	4 864,0	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5
	перестраховальникам:	1727,0	2045,3	713,4	333,7	112,4	201,3	523,4
	- резидентам	676,6	208,2	135,4	317,8	85,0	174,7	510,5
	- нерезидентам	1 050,4	1 837,1	578,0	15,9	27,4	26,6	12,9
5.	Частка перестраховальників у валових страхових виплатах, %, у т. ч.	25,63	33,5	14,66	6,48	2,42	3,97	6,46
	- резидентів	10,04	3,41	2,78	6,17	1,83	3,45	6,30
	- нерезидентів	15,59	30,09	11,88	0,31	0,59	0,52	0,16

Водночас, кризові явища в економіці, які супроводжуються зниженням платоспроможності та фінансової стійкості страховиків (перестраховиків), сприяють розвитку вхідного перестраховання як додаткового джерела фінансування збитків від страхової діяльності. Незважаючи на певні коливання у нарощуванні обсягів премій за вхідним перестрахованням, частка перестраховальників у валових страхових преміях упродовж 2010 року зросла, однак знизилася в 2012 році до критичного значення – 6,22%.

Незначне позбавлення на ринку вхідного перестраховування було характерне для 2013-2015 рр., коли частка перестраховувальних премій збільшилася до 23,47%. Зазначимо, що основна частина перестраховувальних премій упродовж 2009-2015 років надійшла від перестраховувальників-резидентів (93–99%), що свідчить, з одного боку, про нарощування обсягів внутрішнього сегмента ринку вхідного перестраховування та збереження капіталу в національній економіці; з іншого – характеризує низький рівень перестраховувальної ємності вітчизняного перестраховувального ринку, а відтак його інвестиційної привабливості для іноземних страховиків. Відповідно частка вхідного перестраховування у валових страхових преміях є дещо меншою від частки премій, переданих у перестраховування.

Прослідковується зниження вхідних перестраховувальних премій від нерезидентів (від 242,1млн. грн. в 2009 році до 38,1 млн. грн. в 2015 році), відповідно і частка цих премій у валових страхових преміях зменшується до 0,13% і залишається мізерною. Відповідна динаміка пояснюється негативними тенденціями державного регулювання ринку перестраховування та низьким розвитком його внутрішньої складової.

Розглянувши структуру надходження перестраховувальних премій за видами страхування іншого, ніж страхування життя, зазначимо, що впродовж 2009-2015 років близько 90% ризиків прийнято на перестраховування за договорами добровільного майнового страхування (страхування фінансових ризиків, страхування іншого майна, страхування вантажів і багажу, страхування вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, страхування наземного транспорту (крім залізничного)).

Однак менше, ніж по 1% у загальному обсязі перестраховувальних премій займають добровільні види: особистого страхування (медичне страхування (безперервне страхування здоров'я), страхування здоров'я на випадок хвороби), майнового страхування (страхування залізничного транспорту, страхування повітряного транспорту, страхування водного транспорту), страхування відповідальності (страхування відповідальності власників повітряного

транспорту, страхування відповідальності власників водного транспорту). Відтак динаміка структури перестраховальних премій аналогічна тенденціям змін структури валових страхових надходжень за видами страхування іншими, ніж страхування життя.

На протигагу динаміці перестраховальних премій, виплати за договорами вхідного перестраховання, зменшувалися протягом 2009-2013 років високими темпами – від 1727,0 млн. грн. до 112,4 млн. грн. (майже в 15 разів), однак поступово зростали до 523,4 млн. грн. в 2015 році. Важливим якісним показником функціонування ринку вхідного перестраховання є рівень перестраховальних виплат.

Якщо у 2009-2011 рр. досягнуто помітне його зниження – від 28,6% до 18%, то в 2012 році – зростання цього показника до 24,9%. Водночас у 2013 році рівень виплат скорочується до 2%, а у 2014-2015 рр. – зростає до 7,5%, що у загальному свідчить про негативне зрушення у бік захисту інтересів страховиків. При цьому зазначимо, що порівняно з рівнем перестраховальних виплат за вихідним перестрахованням коефіцієнт виплат, компенсованих перестраховальникам, вищий, а отже, вхідне перестраховання є ефективнішим на ринку перестраховання.

Водночас, мізерну частку у валових страхових преміях упродовж 2009-2015 років займали перестраховальники, які страхували життя (0,1млн. грн.). Така тенденція є очевидною, оскільки за договорами вихідного перестраховання життя більше 90% премій передають перестраховикам-нерезидентам.

Разом із тим, у структурі вхідного перестраховання життя 100% перестраховальних премій надійшло від вітчизняних перестраховальників. Низькими були обсяги виплат за договорами вхідного перестраховання.

Відкритість перестрахового ринку України та можливість приходу іноземних перестраховиків має ряд важливих позитивних зрушень як для ринку, так і для економіки в цілому. Варто виділити ряд переваг, що супроводжуватимуть прихід іноземних перестраховиків на вітчизняний ринок:

- вирішення проблеми недостатності капіталу вітчизняних страхових компаній за рахунок притоку фінансових потужностей перестраховиків-нерезидентів;
- зростання місткості ринку перестраховування, забезпечення страховим захистом об'єктів від наслідків великих ризиків;
- значні зрушення у андерайтинговій політиці, покращення якості обслуговування в сфері страхування і перестраховування, передача нових технологій, досвіду;
- посилення конкуренції між учасниками перестрахового ринку із приходом іноземних компаній, що сприятиме зростанню якості перестрахового захисту;
- значне акумулювання коштів у вигляді надходжень перестрахових платежів та, як наслідок, зростання інвестицій в економіку України;
- удосконалення державного регулювання страхової та перестрахової діяльності, враховуючи міжнародний досвід;
- збільшення кількості нових робочих місць.

Прихід іноземних компаній на вітчизняний ринок стимулюватиме вітчизняних страховиків до посилення власної позиції на ринку за рахунок нарощення фінансових ресурсів (шляхом збільшення розміру власного капіталу), запровадження нових стандартів обслуговування клієнтів (за рахунок скорочення строків виплати страхового відшкодування, запровадження автоматизації стандартних процесів договорів перестраховування).

Капіталізація вітчизняного ринку перестраховування посилить і його інвестиційну привабливість для іноземних перестраховиків, що призведе до акумулювання додаткових фінансових ресурсів як потенційних інвестицій в економіку України.

Крім того, Україна має постійну можливість залучати фінансові ресурси за договорами вхідного перестраховування, але операції вхідного перестраховування займають незначну частку на ринку за обсягами премій та виплат (табл. 2.7).

**Динаміка премій та виплат за вхідним перестрахованням в Україні
за 2009-2015 рр.**

Показник	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг валових страхових премій (млн. грн.)	20 442,1	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0
Отримані премії від перестраховальників-нерезидентів (млн. грн.)	242,1	192,3	429,1	275,4	324,0	12,9	38,1
Частка перестраховальних премій у валових преміях (%)	1,18	0,83	1,89	1,28	1,13	0,05	0,13
Обсяг валових страхових виплат (млн. грн.)	6 737,2	6 104,6	4 864,0	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (млн. грн.)	1 050,4	1 837,1	578,0	15,9	27,4	9,9	12,9
Частка перестраховальних виплат у валових виплатах (%)	15,59	30,09	11,88	0,31	0,59	0,19	0,16

Джерело: складено і розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

За результатом проведеного аналізу ми спостерігаємо стабільно незначну частку вхідного перестраховання на українському страховому ринку. Частка вхідного перестраховання від нерезидентів у валових страхових преміях складала у 2009 році 1,18%, у 2010 році даний показник склав 0,83%, у 2011 році – 1,89%, у 2012 році – 1,28%, а в 2013 році – 1,13%, а в 2014 році спостерігалось значне скорочення частки до 0,05%, в 2015 році – незначне зростання до 0,13%, що пов'язано із значною економічною та політичною кризою в Україні, відмовою іноземних компаній працювати за такого несприятливого інвестиційного клімату.

Фактично, частка вхідного зовнішнього перестраховання за 7 останніх років не перевищувала 2%. За абсолютними показниками перестрахові премії, отримані від перестраховальників-нерезидентів не відображають значних коливань. Виключення складає лише 2011 рік, коли надходження перестрахових премій

зросло вдвічі і склало 429,1 млн. грн. у порівнянні з 2010 роком, коли цей показник складав 192,3 млн. грн.

Щодо показника виплат, компенсованих перестраховальникам-нерезидентам – ситуація дещо відмінна.

Протягом проаналізованого періоду розмір виплат, компенсованих перестраховикам-нерезидентам значно змінювався. Так в 2009 та 2010 роках даний показник в абсолютних значеннях складав 1050,4 млн. грн. та 1837,1 млн. грн. відповідно, що складало у загальному обсязі валових страхових виплат 15,59% - у 2009 р. та 30,09% - у 2010 р. В наступні роки спостерігається різке скорочення частки виплат, компенсованих перестраховикам-нерезидентам: 11,88% - у 2011р., 0,31% - у 2012р., 0,59% - у 2013р., 0,19% у 2014р. та 0,16% в 2015 р. (табл. 2.6). Пояснити таке різке скорочення обсягів виплат, компенсованих перестраховикам-нерезидентам у загальному обсязі валових страхових виплат, можна значним зменшенням збитковості договорів перестрашування і, водночас, зменшенням обсягів надходжень премій за договорами перестрашування.

За відсутності статистичної інформації щодо країн, які перестраховували ризики в Україні, і, в тому числі, за якими видами страхування, унеможлиблюється проведення якісного та розширеного аналізу за цим сегментом ринку. Що є черговим підтвердженням неповного представлення публічної інформації по ринку перестрашування регулятором.

Порівняємо частку вхідного та вихідного перестрашування в Україні на вітчизняному ринку перестрашування за період 2009-2015 рр. (табл. 2.8).

За результатами проведених розрахунків, частка вихідного перестрашування за преміями, що надходять нерезидентам протягом 2009-2015 рр. переважала на ринку та складала від 5,2% у 2009р. до 8,5% у 2015р., частка вхідного перестрашування була незначною і не перевищувала 2%. За страховими виплатами співвідношення вхідного та вихідного перестрашування дещо відрізняється, хоча також спостерігається перевищення вихідного перестрашування. За період 2009-2015 рр., в середньому, частка вхідного перестрашування складала 8,45%, тоді, як аналогічний показник вихідного перестрашування складав 7,9%.

Таблиця 2.8

**Динаміка премій і виплат за вхідним та вихідним перестраховуванням на
вітчизняному страховому ринку за період 2009-2015 рр.**

Показник	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг валових страхових премій (млн. грн.)	20 442,1	23 081,7	22 693,5	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0
Отримані премії від перестраховальників-нерезидентів (млн. грн.)	242,1	192,3	429,1	275,4	324,0	12,9	38,1
Обсяг премій, переданих у перестраховання нерезидентам (млн. грн.)	1 060,0	952,5	1 144,5	1 250,0	1 597,0	1 482,3	2 530,2
Частка вхідного перестраховання за преміями від нерезидентів (%)	1,18	0,83	1,89	1,28	1,13	0,05	0,13
Частка вихідного перестраховання за преміями, що надходять нерезидентам (%)	5,2	4,1	5,0	5,8	5,6	5,5	8,5
Обсяг валових страхових виплат (млн. грн.)	6 737,2	6 104,6	4 864,0	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (млн. грн.)	1 050,4	1 837,1	578,0	15,9	27,4	26,6	12,9
Сума часток страхових виплат, компенсованих перестраховиками-нерезидентами (млн. грн.)	287,1	289,6	566,8	356,7	401,5	468,5	848,1
Частка вхідного перестраховання за виплатами (%)	15,59	30,09	11,88	0,31	0,59	0,52	0,16
Частка вихідного перестраховання за виплатами (%)	4,3	4,7	11,6	6,9	8,6	9,2	10,5

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Охоплення вхідним перестрахованням вітчизняного страхового ринку є досить незначним. Незацікавленість іноземних перестраховиків у вітчизняному ринку пов'язана з рядом проблем:

- відсутність тривалої практики перестраховання ризиків;
- значна залежність ринку перестраховання від політичної ситуації в країні;
- низька місткість ринку страхування в Україні.

Важливим для розвитку українського ринку перестраховання є сприяння розвитку вхідного перестраховання, що тягне за собою:

- вихід України на міжнародний страховий ринок;
- зростання конкурентоздатності вітчизняних перестраховиків;
- охоплення перестраховим захистом як вітчизняних, так і іноземних об'єктів страхування;
- зростання привабливості внутрішнього ринку страхування та перестраховання;
- зростання обсягів зібраних страхових платежів українських перестраховиків.

Розвиток вхідного перестраховання дозволить збільшити інвестиції в економіку країни. Враховуючи відсутність ефективної системи державного регулювання українського перестрахового ринку, наявність значних політичних ризиків, нестабільність економічного розвитку наша держава має здійснити ряд важливих кроків, направлених на формування конкурентоздатного внутрішнього ринку перестраховання, зростання зацікавленості з боку іноземних інвесторів.

Для того, щоб співробітництво з країнами Західної та Східної Європи, а також іншими міжнародними ринками було можливе, виникає об'єктивна необхідність у вдосконаленні внутрішнього правового поля, стабілізації економіки, нівелюванні впливу політичних ризиків та реалізації комплексу заходів як зі сторони Нацкомфінпослуг, так і зі сторони страхових компаній України.

Українським страховикам необхідно удосконалювати технологію проведення перестрахових операцій із врахуванням закордонного досвіду, запроваджувати автоматизацію окремих бізнес-процесів (оцінювання та котирування стандартних ризиків), застосовувати не лише усталені договори перестрашування, а й використовувати нові альтернативні інструменти перестрашування.

Державному регулятору необхідно сприяти гармонізації внутрішнього законодавства щодо регулювання перестрашування відповідно до норм міжнародного права.

Важливою для ринку є потреба створення професійних перестраховиків та активізація роботи перестрахових брокерів, що дозволить українським суб'єктам ринку перестрашування отримувати більші надходження страхових (перестрахових) платежів, комісійної винагороди та, в результаті, сплачувати більші суми податків та зборів до бюджету країни.

Запровадження інноваційних послуг з перестрашування дозволить українським страховим компаніям на міжнародному перестраховому ринку посилити власні позиції та залучити більше клієнтів-нерезидентів, що призведе до зростання надходжень платежів за укладеними договорами.

Значна нерівномірність як в отриманих преміях від перестраховувальників-нерезидентів, так і у виплатах, їм компенсованих вітчизняними перестраховиками, аналогічні динаміці валових страхових премій, яка зумовлена впливом фінансово-економічної кризи на розвиток страхування. Невеликі частки отриманих премій від перестраховиків-нерезидентів (протягом 2009-2015 рр. значення не перевищувало 1,9%) свідчать про низький рівень перестрахової ємності вітчизняного ринку перестрашування, а відтак його інвестиційної привабливості для іноземних страховиків. Високі значення виплат, компенсованих вітчизняними перестраховиками, особливо протягом 2009-2010 рр. (1 050,4 млн. грн. та 1 857,1 млн. грн. відповідно), свідчить про збитковий характер таких договорів для вітчизняних перестраховиків.

Ринок вхідного перестраховання в Україні знаходиться на етапі свого започаткування. Частка надходжень за договорами вхідного перестраховання у валових страхових преміях складає 1% протягом 2009-2015 рр. Дана ситуація свідчить про незначну роль зовнішнього ринку в розвитку внутрішнього ринку перестраховання, наявність внутрішніх загроз на вітчизняному ринку для іноземних партнерів, незацікавленість у програмах захисту і тарифній політиці українських перестраховиків.

У табл. 2.9 представлено у відсотковому відношенні частки залишених ризиків на власному утриманні та перестрахованих, відповідно, в середині країни та за кордоном.

Таблиця 2.9

**Структура перестрахового портфеля страховиків України за період
2009-2015 рр., %**

Рік	Власне утримання	Перестраховано	
		в Україні	за кордоном
2009	57	38	5
2010	54	42	4
2011	74	21	5
2012	88	6	6
2013	69	25	6
2014	63	31	6
2015	67	25	8

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Протягом 2009-2015 років вітчизняні страховики віддавали у перестраховання нерезидентам частку відповідальності за ризики на рівні 4-8%. Даний показник виріс лише в 2015 році на 2%. Проте, інша ситуація склалася на внутрішньому ринку перестраховання: якщо в 2009-2010 рр. резидентам страховики передали у перестраховання 38% та 42% , то вже в 2011 ця частка зменшилась вдвоє і склала 21%, ще більшим скороченням частки

перестраховання у резидентів характеризується 2012 рік – 6%. В 2014 році частка перестраховиків-резидентів знову зросла і склала 31% та зменшилася в 2015 р. до 25%.

Такий розподіл ризиків за договорами перестраховання відображає загальні особливості вітчизняного ринку вихідного перестраховання:

- переважна більшість ризиків перестраховується на внутрішньому ринку України та загрожує кумуляцією збитків;

- наявність податкових пільг сприяє розвитку внутрішнього ринку перестраховання, що є позитивним моментом державної політики та допомагає посилювати конкурентоздатність вітчизняних страховиків у порівнянні із нерезидентами. Вітчизняні страховики на власному утриманні залишають більше 50% застрахованих ризиків (в середньому за 2009-2015 рр. даний показник склав 67,5%). А в операціях перестраховання надають перевагу резидентам, частка яких по відношенню до валових страхових премій за період 2009-2015 рр. складає 27,2%, тоді як на нерезидентів припадає 5,4% від валових страхових премій. Що свідчить про нерівномірну структуру ринку перестраховання із значним переважанням ринку вихідного перестраховання.

Найбільшими партнерами України за вихідним перестрахованням протягом 2009-2015 рр. на світовому ринку перестраховання є Великобританія, Німеччина, РФ, Швейцарія, Австрія та Франція. Якщо ситуація з партнерами лишалася незмінною, то значно змінилась їх частка у розподілі ризиків (табл. 2.10).

Варто відзначити стрімку зміну лідера: у 2013 році вітчизняні страховики найбільше перестраховували власні ризики в Російській Федерації (39%), змінивши постійного лідера Великобританію, частка якої зменшилась із 33% у 2009 році до 15% - у 2013 році. А в 2015 році ситуація на ринку знову змінилася, так частка Російської Федерації скоротилася із 39% в 2013р. до 7%, разом з тим значно зросли частки провідних країн Європи: Великобританії – 25%, Німеччини – 18%, Польща – 84%. Питома вага розподілу ризиків у інших країнах, практично залишилася незмінною.

Географічне розміщення ризиків вітчизняними страховиками за кордоном протягом 2009-2015 рр., %

№ п/п	Країна	Роки						
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	Великобританія	33	30	27	19	15	23	25
2.	Німеччина	16	11	11	18	15	21	18
3.	РФ	12	17	19	20	39	18	7
4.	Швейцарія	9	12	12	11	11	14	11
5.	Австрія	8	5	7	8	6	6	6
6.	Франція	6	5	6	7	3	4	4
7.	США	2	2	2	5	2	2	6
8.	Бельгія	2	2	1	2	1	1	-
9.	Казахстан	2	1	1	1	1	1	-
10.	Польща	2	1	1	2	1	2	8
11.	Італія	1	2	2	1	1	1	-
12.	Чехія	1	1	1	2	1	2	2
13.	Індія	1	1	1	1	1	1	-
14.	Іспанія	1	1	1	1	1	1	-
15.	Інші країни	4	9	8	2	2	3	13

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Найбільшими іноземними партнерами України у сфері перестрахування є Allianz AG (Німеччина), Hannover Reinsurance Company (Німеччина), Munich Re (Німеччина), Swiss Reinsurance Company (Швейцарія).

2.3. Інститут посередництва на ринку перестрахування: сучасні реалії та проблемні тенденції

В Україні посередницька діяльність з укладання договорів перестрахування згідно чинного законодавства може здійснюватися за участі:

1. Перестрахових брокерів;
2. Постійних представництв перестрахових брокерів-нерезидентів.

Діяльність таких перестрахових брокерів регулюється Законом України «Про страхування» та нормативно-правовими актами Нацкомфінпослуг.

В Законі України «Про страхування» стаття 15 присвячена посередницькій діяльності у сфері страхування. У цій статті закріплена можливість

функціонування в Україні таких посередників як перестрахові брокери та необхідність їх реєстрації.

Перестрахові брокери – юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховальник [7].

Згідно Закону України «Про страхування» посередницька діяльність перестрахових брокерів у перестрахованні здійснюється як виключний вид діяльності і може включати консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням та виконанням (супроводом) договорів перестраховання, в тому числі щодо врегулювання збитків у частині одержання та перерахування страхових премій, страхових виплат та відшкодувань за угодою відповідно із перестраховальником, інші посередницькі послуги у перестрахованні за переліком, встановленим Уповноваженим органом Нацкомфінпослуг.

Погоджуємося з думкою вченого Кнейслер О. В. [37, с. 156] про виділення наступних організаційно-правових та функціональних особливостей перестрахових брокерів. По-перше, перестраховими брокерами можуть бути виключно юридичні особи, зареєстровані в установленому порядку. По-друге, посередницька діяльність перестрахових брокерів спрямована на задоволення потреб страховиків у перестрахованні як перестраховальників. По-третє, перестраховий брокер забезпечує формування перестраховальних відносин між учасниками вітчизняного і зарубіжного ринків перестраховання, сприяє підвищенню інтенсифікації фінансових потоків за перестраховальними операціями між окремими країнами.

Порядок реєстрації перестрахових брокерів визначається Уповноваженим органом . В Положенні про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів (Положення про реєстрацію), затвердженого Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 28.05.2004 № 736, встановлено вимоги до

перестрахових брокерів під час провадження посередницької діяльності у перестрахованні [44]:

- наявність знань та кваліфікації керівників юридичних осіб, що мають намір провадити посередницьку діяльність у перестрахованні, які мають бути підтверджені свідоцтвом (сертифікатом) устанавленого зразка;
- забезпечення гарантії щодо професійної відповідальності відповідно до вимог, устанавлених чинним законодавством України;
- інші вимоги, передбачені чинним законодавством України.

Крім цього, для здійснення такої посередницької діяльності потрібно отримати свідоцтво про внесення до Державного реєстру страхових та перестрахових брокерів. Для отримання свідоцтва брокер має подати до Нацкомфінпослуг такі документи у паперовій та електронній формі [44]:

- заяву про внесення інформації до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів;
- друковану сторінку з веб-сайту Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців з інформацією про заявника, завізовану його керівником;
- копію кваліфікаційного документа, який отриманий у порядку, устанавленому Нацкомфінпослуг, про одержання професійних знань, що відповідають базовому рівню кваліфікації перестрахового брокера, виданого керівнику юридичної особи, що має намір провадити брокерську діяльність на страховому ринку, засвідчену в устанавленому законодавством порядку;
- економічне обґрунтування запланованої посередницької діяльності перестрахового брокера.

Щодо останнього документа, то до нього висуваються також конкретні вимоги цим Положенням про реєстрацію. Економічне обґрунтування запланованої посередницької діяльності перестрахового брокера повинно містити наступні елементи [44]:

- загальну характеристику перестрахового брокера (повне та скорочене найменування, коли і де проведена державна реєстрація та перереєстрація, номер

та дата видачі свідоцтва (сертифіката), що підтверджує наявність знань та кваліфікації керівників юридичних осіб, місцезнаходження, інформація про забезпечення приміщеннями, оргтехнікою, зв'язком та персоналом);

- огляд стану посередницьких послуг у регіонах і сферах діяльності перестрахового брокера (оцінка загальної кількості об'єктів страхування, конкурентності страхового середовища, сегментів ринку, які планує охопити перестраховий брокер, інші характеристики стану і перспектив діяльності перестрахового брокера);

- стратегію маркетингу;

- організаційну структуру перестрахового брокера та перспективи її розвитку. Юридичне та аудиторське забезпечення діяльності перестрахового брокера, що передбачає наявність відповідних структур у його складі або укладених відповідних угод на юридичне та аудиторське обслуговування.

Слід відмітити, що відповідно до Закону України «Про страхування» дозволяється здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера однією юридичною особою за умови виконання нею вимог щодо здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера [7]. На нашу думку, цією особливістю можна доповнити перелік організаційно-правових та функціональних особливостей, виділених Кнейслер О.В.

Перестрахові брокери-нерезиденти зобов'язані письмово повідомити Нацкомфінпослуг за встановленою нею формою про намір здійснювати діяльність на території України. Нацкомфінпослуг оприлюднює в триденний термін зазначену інформацію на своїй офіційній веб-сторінці в Інтернеті та в друкованих засобах масової інформації.

У разі створення перестраховим брокером відокремленого підрозділу, який надаватиме посередницькі послуги у сфері страхування, перестраховий брокер зобов'язаний повідомити Нацкомфінпослуг та подати заяву про внесення інформації про відокремлений підрозділ перестрахового брокера до Державного реєстру страхових та перестрахових брокерів (Реєстр). Наявність такої заяви з даними про кожний відокремлений підрозділ та внесення інформації про

відокремлений підрозділ до Реєстру є обов'язковою умовою надання перестраховим брокером посередницьких послуг у сфері страхування через такий відокремлений підрозділ.

Державний реєстр страхових та перестрахових брокерів розміщується на офіційній веб-сторінці в Інтернеті Нацкомфінпослуг. За кожним брокером вноситься наступна інформація:

- назва юридичної особи або прізвище, ім'я по батькові громадянина-підприємця;
- юридична адреса брокера;
- код ЄДРПОУ;
- прізвище ім'я та по батькові керівника;
- реєстраційний номер за ДР (або номер свідоцтва);
- телефони.

Слід відмітити переваги у запровадженні державного реєстру, оскільки він дає можливість контролювати кількість брокерів, що працюють на страховому ринку та ринку перестраховання, та забезпечує необхідною інформацією потенційних клієнтів щодо контактної інформації про них. Проте присутні і недоліки. По-перше, з наведеного переліку не зрозуміло чим конкретно займаються брокери: чи наданням посередницької діяльності зі страхування чи перестраховання, чи це перестрахові брокери чи постійні представництва перестрахових брокерів-нерезидентів. Отже, отримати інформацію принаймні про кількість перестрахових брокерів, що працюють в Україні, не можливо. По-друге, Реєстр не містить інформації про офіційні веб-сторінки в Інтернеті наведених брокерів. Відповідно ускладнюється отримання додаткової інформації щодо цих брокерів. По-третє, відсутня інформація про виконання такими брокерами вимог чинного законодавства та своїх зобов'язань перед клієнтами. Реєстр оновлюється раз на квартал, тому почерпнути інформацію про діюче або анульоване в цей період свідоцтво про реєстрацію можливо в наступному кварталі.

Також необхідно відмітити про обмеженість інформації щодо обсягів діяльності перестрахових брокерів, переліку перестраховиків, з якими вони співпрацюють, за якими видами перестрахування здійснюють свої послуги тощо.

Станом на 23.10.2015 р. кількість страхових та перестрахових брокерів в Україні складає 53.

З інформації, представленої на рис. 2.2, видно, що кількість страхових (перестрахових) брокерів протягом 2009-2014 рр. постійно зростала з 57 у 2009 р. до 62 у 2013 р. З 2010 р. по 2013 р. кількість брокерів зростала щороку на одного. Цю тенденцію можна назвати позитивною, проте зменшення кількості брокерів у 2014 р. до 52 повністю звело її нанівець. Така ситуація свідчить про погіршення умов функціонування посередників на вітчизняному страховому ринку.

За таким показником як співвідношення кількості страхових компаній до кількості страхових (перестрахових) брокерів на страховому ринку України спостерігаємо поступове його зменшення. Так, протягом 2009-2014 рр. співвідношення кількості компаній до брокерів складало 7,8 – в 2009р., 7,6 – в 2010 р., 7,5 – в 2011 р., 6,8 – в 2012 р., 6,6 – в 2013 р., 7,3 – в 2014 р., 7,1 – за прогнозними результатами на кінець 2015 р., а в середньому, даний показник за останні 6 років склав 7,3. Тобто на одного брокера припадає 7,3 страхові компанії, тоді як у розвинених країнах – декілька брокерів припадає на одну компанію. Отже, можна зробити висновок про нерозвиненість страхового посередництва в Україні та недоступність його для потенційних споживачів – перестраховувальників.

Крім цього, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг на своїй офіційній веб-сторінці в Інтернеті веде перелік страхових та/або перестрахових брокерів-нерезидентів, які повідомили про намір здійснювати діяльність на території України.

Рис. 2.2. Співвідношення кількості страхових (перестрахових) брокерів і страхових компаній за 2009-2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Станом на 01.07.2015 р. цей перелік включає в себе 11 таких брокерів:

1. Перестраховий брокер «Таланкс Реіншуранс Брокер ГмбХ»;
2. Перестраховий брокер «Грінстоун страховий та перестраховий брокер»;
3. Страховий та перестраховий брокер: ГРЕКО Джей Ель Ті Україна Гмбх;
4. BRUNO SFORNI S.P.A.;
5. Reunion AG;
6. МАРІН ІНШУРЕНС СЕРВІСІЗ СІА;
7. МАРІН АНДЕРАЙТИНГ СЕРВІСІЗ СІА;
8. БАЛТО ЛІНК СІА;
9. БАЛТО ЛІНК УАДББ;
10. Малакут Іншуренс Брокерс ЛТД;
11. ХАНСА РЕІНШУРЕНС БРОКЕРЗ АГ.

Перевагою такого переліку є наявність основних напрямків діяльності цих брокерів. Тому можна поділити цих страхових та/або перестрахових брокерів-нерезидентів на 2 групи:

- брокери-нерезиденти, які займаються виключно наданням посередницьких послуг у перестрахованні (перестраховий брокер «Грінстоун страховий та перестраховий брокер»);
- брокери-нерезиденти, які займаються наданням посередницьких послуг у страхуванні та перестрахованні (перестраховий брокер «Таланкс Реіншуранс Брокер ГмбХ», ГрЕКо Джей Ель Ті Україна Гмбх, BRUNO SFORNI S.P.A., Reunion AG, МАРІН ІНШУРЕНС СЕРВІСІЗ СІА, МАРІН АНДЕРАЙТИНГ СЕРВІСІЗ СІА, БАЛТО ЛІНК СІА, БАЛТО ЛІНК УАДББ, Малакут Іншуренс Брокерс ЛТД, ХАНСА РЕІНШУРЕНС БРОКЕРЗ АГ).

Проаналізувавши такий поділ, можна зробити висновок про те, що брокери-нерезиденти не бажають обмежувати свою діяльність тільки наданням посередницьких послуг у перестрахованні. Можливо, вони не бачать перспектив розвитку перестрахового посередництва в Україні. Звичайно, ширший перелік основних напрямків діяльності дає брокерам більше можливостей у майбутньому. Проте, чи реально вони займаються наданням посередницьких послуг у страхуванні і перестрахованні, визначити не можливо у зв'язку з відсутністю відповідних статистичних даних. Отже, такий сегмент ринку перестраховання як перестрахове посередництво є непрозорим та закритим для потенційних споживачів відповідних послуг, інших учасників ринку, а також для зовнішніх користувачів (перестраховиків-нерезидентів). Така непрозорість та закритість породжує недовіру до брокерів-нерезидентів збоку споживачів. Наявні неузгодженості негативно впливають на подальший розвиток ринку перестраховання в Україні та дискредитує його в очах міжнародних партнерів (перестраховиків-нерезидентів, інвесторів, фінансових інституцій).

Для подолання виявлених недоліків щодо діяльності перестрахових брокерів необхідним є розширення інформації про їх діяльність, зокрема: у розрізі видів страхування, ризикі за якими перестраховуються за участю брокерів,

відкриття доступу до даних про обсяги укладених за їх посередництвом договорів перестраховання та про обсяги перестрахових премій, тощо.

За результатами аналізу даних Державного реєстру страхових та перестрахових брокерів, ми виділили в окрему групу брокерів, які в своїй назві містять слово «представництво». Їх кількість склала 13. Сюди можна віднести наступних брокерів:

1. Представництво «Оукшотт Іншуренс Консалтантс Лімітед»;
2. Представництво «Коріс Ентернасьйональ»;
3. Представництво «Бессо Лімітед»;
4. Представництво Закритого Акціонерного Товариства «Страховий брокер «МАЛАКУТ»;
5. Представництво «Марш Юроп С.А.»;
6. Представництво «МАІ ІНШУРЕНС БРОКЕРС»;
7. Представництво «ВІЛЛІС ПОЛСКА С.А.»;
8. Представництво «ОЮ «РА КІНДЛУСТУСМААКЛЕР»;
9. Представництво «ВАГНЕР КІНДЛУСТУСМААКЛЕР АС»;
10. Представництво «Р.Ф.Ай.Бі. ГРУП ЛІМІТЕД»;
11. Представництво «АОН ФІНЛЕНД Оі»;
12. Представництво «ЮНАЙТЕД ІНШУЕРЕНС БРОУКЕРЗ ЛІМІТЕД»;
13. Представництво «КУПЕР ГЕЙ (ІСТЕРН ЮРОП) ЛІМІТЕД».

Назви цих брокерів вказують на їх зв'язок з відомими міжнародними брокерськими структурами. Це дає можливість нам припустити, що ці 13 брокерів є представництвами брокерів-нерезидентів.

Після реєстрації та отримання відповідного свідоцтва перестраховий брокер може здійснювати свою посередницьку діяльність. Під час її виконання він несе відповідальність згідно із законодавством України за [108]:

- неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, передбачених в укладених ними договорах;

- достовірність, об'єктивність, повноту і своєчасність інформації, що надається перестраховальнику, Нацкомфінпослуг та її територіальним управлінням.

Ще одним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність перестрахових брокерів, є Порядок складання та подання звітності страхових та/або перестрахових брокерів, затверджений Розпорядженням Держфінпослуг від 04.08.2005 р. № 4421 (Порядок складання та подання звітності). Згідно Порядку складання та подання звітності перестрахові брокери повинні складати фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності. Така звітність складається з проміжної та річної.

Документи проміжної та річної звітності перестрахового брокера подають у строки, визначені пунктом 5 Порядку подання фінансової звітності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 року № 419, в такому порядку та обсязі:

Перестрахові брокери - юридичні особи:

- пояснювальну записку до звітних даних перестрахового брокера та відомості про посередницьку діяльність перестрахових брокерів;
- проміжну фінансову звітність в обсязі, визначеному частиною першою статті 13 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», або річну фінансову звітність в обсязі, визначеному частиною другою статті 11 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Постійні представництва перестрахових брокерів-нерезидентів:

- пояснювальну записку до звітних даних перестрахового брокера та відомості про посередницьку діяльність перестрахових брокерів;
- фінансову звітність в обсязі, визначеному частиною третьою статті 11 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

У пояснювальній записці має відображатися:

1. Аналіз проведеної посередницької діяльності за звітний період, а саме:

- а) як порівняно з аналогічним звітним періодом попереднього року змінилися обсяги наданих перестраховим брокером посередницьких послуг;
- б) який напрям був пріоритетним у діяльності перестрахового брокера і які заходи здійснені для розширення обсягів надання посередницьких послуг;
- в) аналіз прибутковості (збитковості) посередницької діяльності.

2. Пояснення щодо окремих показників звітності, в тому числі щодо порядку їх відображення (у разі необхідності).

3. Інша суттєва інформація, що є необхідною для розкриття інформації щодо діяльності перестрахового брокера та може вплинути на показники звітних даних (у разі необхідності).

У табл. 2.11 наведено динаміку укладання договорів перестраховання з перестраховиками-резидентами за участі перестрахових брокерів протягом 2009-2014 років.

Аналіз даних табл. 2.11 свідчить про зменшення кількості договорів перестраховання, укладених за участі перестрахових брокерів, з 176 у 2009 р. до 76 у 2014 р., однак збільшення в 2015 р. до 138 шт. Інші показники цю тенденцію підтверджують: зменшився обсяг премій, отриманих перестраховиками-резидентами, з 35 432,7 тис. грн. у 2009 р. до 5 574,1 тис. грн. у 2015 р., відповідно зменшився і розмір середньої перестрахової премії, отриманої перестраховиком-резидентом, з 201,3 тис. грн. у 2009 р. до 40,4 тис. грн. у 2014 р. на 160,9 тис. грн.

Зменшення обсягів премій відповідає загальним тенденціям, які склалися на ринку стосовно значного падіння внутрішнього перестраховання. Якщо порівняти кількість укладених договорів перестраховання та обсяги отриманих премій перестраховиками-резидентами та перестраховиками-нерезидентами, то можна зробити висновок про значне переважання останнього. Це дозволяє зробити висновок про значну зацікавленість перестраховиків та перестрахових брокерів у перестрахованні саме закордоном. Це також підтверджують дані щодо страхових виплат, компенсованих перестраховиками-резидентами, які 3 роки (2011-2012 рр., 2015 р.) знаходилися на рівні нуля.

Таблиця 2.11

**Динаміка укладання договорів перестраховання з перестраховиками-резидентами за участі перестрахових
брокерів в Україні за 2009-2015 рр.**

Показник	Роки							Темп росту, %					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
Кількість укладених договорів перестраховання, шт.	176	177	140	122	88	76	138	0,6%	-20,9	-12,9	-27,9	-13,6	81,6
Перестрахові премії, отримані перестраховиками-резидентами, тис. грн.	35 432,7	12 515,4	12 351,3	4 859,7	5 593,9	8 957,8	5 574,1	-64,7	-1,3	-60,7	15,1	60,1	-37,8
Середній розмір перестрахової премії, отриманої перестраховиком-резидентом, тис. грн.	201,3	70,7	88,2	39,8	63,6	117,9	40,4	-64,9	24,8	-54,9	59,8	85,4	-65,7
Страхові виплати, компенсовані перестраховиками-резидентами, тис. грн.	369,4	162,1	0,0	0,0	15 959,2	276,5	0,0	-56,1	-100,0	-	-	-98,3	-
Рівень виплат, %	1,0	1,3	0,0	0,0	285,3	3,1	0,0	30,0	-100,0	-	-	-98,9	-
Величина комісійної винагороди, отриманої перестраховим брокером, тис. грн.	734,4	1 073,2	1 012,9	989,3	598,4	747,2	1 117,4	46,1	-5,6	-2,3	-39,5	24,9	49,5
Рівень комісійної винагороди, отриманої перестраховим брокером, %	2,1	8,6	8,2	20,4	10,7	8,3	20,0	309,5	-4,7	148,8	-47,5	-22,4	140,9

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

В інші роки рівень виплат також був дуже низьким (у 2009 р. – 1,0 %, у 2010 р. – 1,3 %, у 2014 р. – 3,1 %). Єдиним винятком з цієї тенденції є 2013 р., коли величина виплат, компенсованих перестраховиками-резидентами, сягнула 15 959,2 тис. грн., а рівень виплат – 285,3 %.

Інша тенденція спостерігається щодо величини комісійної винагороди, отриманої перестраховими брокерами. Не зважаючи на те, що перестрахові премії постійно зменшувалися, величина комісійної винагороди зростала. Це підтверджує і рівень винагороди у %, який зріс з 2,1 % у 2009 р. до 20,0 % у 2015 р. На думку вченого Татаріної Т. В. [93, с. 430], брокер отримує комісію, що варіюється, як правило, від 10 до 15 %. У вітчизняних реаліях маємо ситуацію, коли рівень комісії або дуже малий (2,1 % у 2009 р.), або занадто високий (20,0 % у 2015 р.). Це в черговий раз підтверджує нашу тезу про те, що перестрахові операції з перестраховиками-резидентами використовуються не завжди за призначенням. Підвищення розміру комісійної винагороди можна пояснити, на нашу думку, тим, що у 2010-2015 рр. у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України, зменшуються можливості використовувати перестраховання в якості оптимізаційних операцій, про що свідчить зменшення величини перестрахових премій, а, отже, вартість таких «послуг» зростає аж до 1/5 від розміру таких премій.

У табл. 2.12 наведено динаміку укладання договорів перестраховання з перестраховиками-нерезидентами за участі перестрахових брокерів протягом 2009-2015 рр.

Аналіз даних табл. 2.12 свідчить про зростання кількості договорів перестраховання з іноземними партнерами, укладених за участі перестрахових брокерів, з 320 у 2009 р. до 325 у 2014 р., або на 1,6 % та їх зменшення в 2015 році до 307 шт. Інші показники цю тенденцію підтверджують: збільшився обсяг премій, отриманих перестраховиками-нерезидентами, з 264 823,0 тис. грн. у 2009 р. до 826 442,9 тис. грн. у 2015 р. на 561 619,9 тис. грн., відповідно збільшився і розмір середньої перестрахової премії з 827,6 тис. грн. у 2009 р. до 2 692,0 тис. грн. у 2015 р. на 1864,4 тис. грн.

Таблиця 2.12

Динаміка укладання договорів перестраховання з перестраховиками-нерезидентами за участі перестрахових брокерів в Україні за 2009-2015 рр.

Показник	Роки							Темп росту, %					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
Кількість укладених договорів перестраховання з перестраховиками-нерезидентами, шт.	320	283	269	348	408	325	307	-11,6	-4,9	29,4	17,2	-20,3	-5,5
Перестрахові премії, отримані перестраховиками-нерезидентами, тис. грн.	264 823,0	215 696,3	255 568,8	364 046,2	422 518,2	345 271,5	826 442,9	-18,6	18,5	42,4	16,1	-18,3	139,4
Середній розмір перестрахової премії, отриманої перестраховиком-нерезидентом, тис. грн.	827,6	762,2	950,1	1 046,1	1 035,6	1 062,4	2 692,0	-7,9	24,7	10,1	-1,0	2,6	153,4
Страхові виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами, тис. грн.	30 402,6	84 791,1	59 686,2	27 288,6	20 391,3	47 180,7	213 390,7	178,9	-29,6	-54,3	-25,3	131,4	352,3
Рівень виплат, %	11,5	39,3	23,4	7,5	4,8	13,7	25,8	241,7	-40,5	-67,9	-36,0	185,4	88,3
Величина комісійної винагороди, отриманої перестраховим брокером, тис. грн.	11 258,4	8 946,8	18 191,9	14 624,3	16 560,0	15 996,4	22 941,9	-20,5	103,3	-19,6	13,2	-3,4	43,4
Рівень комісійної винагороди, отриманої перестраховим брокером, %	4,3	4,1	7,1	4,0	4,0	4,6	2,8	-4,7	73,2	-43,7	0,0	15,0	-39,1

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

Такі тенденції на цьому сегменті ринку перестраховування свідчать про постійне зростання попиту на якісний та надійний перестраховий захист за кордоном у провідних перестраховиків-нерезидентів. Це підтверджують і постійні виплати з боку перестраховиків-нерезидентів і коливання рівня виплат на рівні 10-40 %. Звичайно, рівень виплат за такими договорами перестраховування не можна назвати високим, проте він значно відрізняється від рівня виплат за договорами з перестраховиками-резидентами (0-3 %). Перестраховики-нерезиденти в значній мірі бережуть свою репутацію та не дозволяють собі приймати участь в сумнівних операціях з перестраховування.

Величина комісійної винагороди, отримана перестраховими брокерами, за укладеними договорами перестраховування з перестраховиками-нерезидентами, то вона зросла з 11 258,4 тис. грн. у 2009 р. до 22 941,9 тис. грн. у 2015 р. на 11 683,5 тис. грн., що пояснюється збільшенням обсягів премій за договорами перестраховування. Так, середній розмір перестрахової премії, отриманої перестраховиком-нерезидентом, збільшився за 5 років на 28,4 % та знизився в 2015 році до 2,8%. Незначні коливання величини комісії з року в рік можна пояснити змінами у кон'юктурі світового ринку перестраховування та політичними і економічними подіями в Україні. Рівень комісійної винагороди протягом 2009-2014 рр. залишався майже стабільним і коливався біля 4 %, а в 2015 р. – знизився до 2,8%.

Ще одним фактором, який підтверджує використання перестраховування у перестраховиків-резидентів в якості інструменту оптимізації та ухилення від оподаткування, є значна різниця у рівнях комісії. Враховуючи той факт, що за кордон, як правило, передаються більш великі та небезпечні ризики необґрунтованим є підвищення розміру комісійної винагороди в межах вітчизняного ринку.

З огляду на вищезазначене, зрозумілою є тенденція вітчизняних страховиків щодо залучення додаткової зарубіжної місткості через перестрахових брокерів. Це дає змогу підвищити фінансову надійність страховиків, впевненість клієнтів у майбутніх виплатах, довіру до страхового ринку загалом тощо.

Проаналізуємо частку переданих премій на ринку у перестраховання за участі брокерів (табл. 2.13).

Аналіз даних таблиці 2.13 свідчить про невелику питому вагу страхових брокерів в укладанні договорів перестраховання. Така тенденція зберігається протягом всього періоду 2009-2014 рр. Частка премій, сплачених перестраховикам за участі брокерів, складала від 3,38 % у 2009 р. до 3,64 % у 2013 р. 2012 рік відрізняється різким зростанням частки премій, сплачених перестраховикам, за участі брокерів до 14,62%.

Подібна ситуація на ринку пояснюється законодавчими змінами – введенням в дію Податкового кодексу України, норми якого змінювали порядок нарахування податку на прибуток. Раніше на величину премії, сплаченої перестраховикам-резидентам, за договорами перестраховання можна було зменшувати базу оподаткування, а через фірми-одноднівки переводити кошти у готівку. Після прийняття Податкового кодексу України цю норму було відмінено.

У зв'язку з чим ринок відреагував скороченням операцій по передачі премій у перестраховання страховикам резидентам в цілому та за участі брокерів, оскільки стало економічно не вигідно використовувати перестраховання в цілях оптимізації та ухилення від оподаткування.

Проведений аналіз доводить, що страховики, які укладають договори перестраховання із нерезидентами, частіше користуються послугами брокерів (2,98 % у 2009 р.) на противагу операціям із укладання договорів перестраховання із резидентами за участі посередників – 0,4 % у 2009 р. Така ж ситуація спостерігається і протягом наступних років: 2,01 % та 0,12 % відповідно в 2010 р., 4,33 % та 0,21 % у 2011 р., 14,43 % та 0,19 % у 2011 р. та 4,83 % та 0,06 % у 2013р., 3,56%,0,09 у 2014 р., 3,84% У 2015 р.

Страховики частіше користуються послугами страхових посередників при виході на міжнародний ринок тому, адже не всі компанії мають налагоджені прямі зв'язки зі страховиками-нерезидентами, тоді як в Україні страховики укладають договори перестраховання за мінімальної участі посередників.

Таблиця 2.13

Частка премій, переданих у перестраховання, за участі брокерів в Україні за 2009-2015 рр.

Показник	Роки							Темп росту, %					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
Сплачені перестрахові премії, млн. грн.	8 888,4	10 745,2	5 906,2	2 522,8	8 744,8	9 704,2	9 911,3	20,9	-45,0	-57,3	246,6	11,0	2,1
Премії, сплачені перестраховикам-резидентам за участі брокерів, млн. грн.	35,4	12,5	12,3	4,9	5,6	9,0	5,6	-64,7	-1,6	-60,2	14,3	60,7	-37,8
Премії, отримані перестраховикам-нерезидентам за участі брокерів, млн. грн.	264,8	215,7	255,6	364,0	422,5	345,3	826,4	-18,5	18,5	42,4	16,1	-18,3	139,3
Частка премій, сплачених перестраховикам-резидентам за участі брокерів, %	0,40	0,12	0,21	0,19	0,06	0,09	0,06	-70,0	75,0	-9,5	-68,4	50,0	-33,3
Частка премій, сплачених перестраховикам-нерезидентам за участі брокерів, %	2,98	2,01	4,33	14,43	4,83	3,56	8,34	-32,6	115,4	233,3	-66,5	-26,3	134,2
Частка премій, сплачених перестраховикам за участі брокерів, %	3,38	2,12	4,54	14,62	4,90	3,64	8,39	-37,3	114,2	222,0	-66,5	-25,7	130,5

Джерело: складено та розраховано автором на основі статистичних даних Нацкомфінпослуг [47-53]

В цілому можна зробити загальний висновок про мізерну участь перестрахових брокерів в процесі укладання договорів перестраховання, що пояснюється наступними причинами:

- нерозвиненістю інституту посередництва на страховому ринку загалом і на ринку перестраховання зокрема. Кількість страхових (перестрахових) брокерів у 7,3 рази менша за кількість страхових компаній, котрі функціонують на ринку. Середня за досліджуваний період частка премій, переданих у перестраховання за участю брокерів, склала 3,64 %;

- зростанням вартості послуг з перестраховання на рівень комісійної винагороди перестрахових брокерів (4-20 %). На таке зростання вартості послуг вітчизняні страховики погоджуються при перестрахованні за кордоном, оскільки у багатьох компаній немає налагоджених зв'язків з відомими світовими перестраховиками. Щодо внутрішнього перестраховання, то страховики намагаються працювати без посередників, про що свідчить частка премій, сплачених перестраховикам-резидентам за участі брокерів, протягом 2009-2015 рр. – не більше 0,4 %;

- недостатністю інформаційно-аналітичної бази даних щодо результатів діяльності посередників для більш ґрунтовного аналізу. Посередницька діяльність в перестрахованні залишається дуже закритою та непрозорою сферою, що підриває рівень довіри до неї з боку потенційних перестраховувальників. На сучасному етапі, крім назв брокерів та дуже стислої загальної інформації про них у Державному реєстрі страхових (перестрахових) брокерів на сайті Нацкомфінпослуг, жодної інформації немає. Що представляють собою ці брокери, чи дотримуються вони вимог чинного законодавства, чи здійснюють вони реальну посередницьку діяльність ніхто не знає;

- відсутністю страхування професійної відповідальності відповідно до міжнародних стандартів. Ті вимоги до створення та функціонування страхових (перестрахових) брокерів, що діють в Україні, є дуже м'якими та не відповідають більш жорстким вимогам ЄС;

– останніми новаціями в Податковому кодексі України. Протягом 2011-2015 рр. уже тричі змінювалися підходи щодо оподаткування страхової діяльності податком на прибуток. Величина премії за договорами перестраховання з перестраховиками-резидентами – то зменшувала базу оподаткування, то не зменшувала, то взагалі не враховувалася. Це призводить до значних коливань темпів росту таких премій у відповідь на законодавчі зміни.

Здійснивши оцінку сучасного стану посередницької діяльності з укладання договорів перестраховання в Україні, можна дійти наступних висновків:

- Світова практика доводить, що роль страхового посередника на ринку перестраховання є вагомою, що пов'язано із оптимізацією використання ресурсів в перестрахованні, оптимізацією співпраці та скороченням часу на укладання договорів перестраховання. Проте, в Україні роль страхових (перестрахових) брокерів є недооціненою, що відображається на кількості укладених договорів та інших показниках діяльності. Протягом 2009-2014 рр. таких операцій було здійснено: 496 - у 2009 р., 460 – 2010 р., 409 – 2011 р., 470 – 2012 р., 496 – 2013 р., 401 – 2014 р., 445 – у 2015 р. При чому значна кількість договорів перестраховання за участі брокерів було укладено на ринку із перестраховиками-нерезидентами, що пов'язано із запровадженою традицією європейського перестраховання.

- Характерною ознакою ринку перестраховання України є незначна кількість брокерів, що працюють на ньому. Окрім того, їх чисельність є практично незмінною протягом останніх 5 рр. і складає від 57 (2009 р.) до 52 (2014 р.), найбільша кількість брокерів було зареєстровано в 2013 р. – 62. Така ситуація пояснюється наявними проблемами ринку: послуг брокерів ринок не особливо потребує.

- Особливістю на вітчизняному ринку перестраховання є різні обсяги комісійних, що отримують брокери від укладання договорів з перестраховиками-резидентами та нерезидентами. Протягом 2009-2015 рр. винагороду більшу за абсолютним значенням та вдвічі меншу за відношенням до отриманої

перестрахової премії отримували брокери за договорами перестраховання, укладеними із нерезидентами.

- При здійсненні аналізу було виявлено і відмінності у показниках рівня виплат: за договорами перестраховання із перестраховиками-резидентами за участі брокерів даний показник мізерний (за винятком 2013 року) складав 1 % в 2009 р., 1,3 % в 2010 р., 0 % в 2011-2012 рр., 285 % в 2013 р., 3,1 % в 2014 р., 0,0% в 2015 р., тоді як рівень виплат за договорами перестраховання із перестраховиками-нерезидентами за участі брокерів вищий і складав 11,5 % в 2009 р., 39,3 % в 2010 р., 23,4 % в 2011 р., 7,5 % в 2012 р., 4,8 % в 2013 р., 13,7 % в 2014 р., 25,8% в 2015 р.

- Створити належні умови для розвитку посередництва на ринку перестраховання можна за допомогою наступних заходів: унормування положень законодавчої бази та усунення недоліків, котрі заважають отриманню довідкової і необхідної статистичної інформації щодо діяльності посередників; запровадження страхування професійної відповідальності страхових і перестрахових брокерів як це існує у розвинених країнах; приведення норм вітчизняного законодавства, котре регулює їх діяльність, у відповідність до світових стандартів та рекомендацій ЄС.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз основних тенденцій розвитку ринку перестраховання України дозволяє зробити обґрунтовані висновки, зокрема:

1. Проведений комплексний аналіз сучасного стану вітчизняного ринку перестраховання дозволив виявити такі ж суперечності та проблеми, які притаманні ринку страхування. Для комплексності проведення аналізу та оцінки розвитку вітчизняного ринку перестраховання здійснено дослідження ринку за комплексним алгоритмом, що включає одночасне порівняння ряду основних показників перестрахової діяльності в розрізі ринку страхування життя і ринку

загального страхування. Запропонований підхід оптимізує та посилить ефективність здійсненого аналізу як на мікрорівні, так і на макрорівні.

2. Вітчизняний ринок перестраховування є невід'ємно пов'язаним зі страховим ринком України. На вітчизняному ринку вихідного перестраховування протягом 2009-2015 рр. переважали операції перестраховування ризиків у резидентів (в середньому складає 79%), тоді як частка операцій із нерезидентами складає в середньому 21%. Такий же розподіл ризиків між резидентами та нерезидентами спостерігається і безпосередньо на ринку майнового страхування, страхуванні відповідальності та особистого страхування. Ризики зі страхування життя 99,5% перестраховувалися на зовнішньому ринку. Це пояснюється інтересами страхових компаній з іноземним капіталом (а таких компаній більшість в даному сегменті), які уже з початку своєї діяльності орієнтовані передавати ризики материнській компанії.

3. За обсягом вихідних і вхідних грошових потоків в перестрахованні, відстежуємо деформаційні прояви, котрі свідчать про неможливість порівняння конкурентоздатності вітчизняних і зарубіжних перестраховиків. З'ясовано, що незначна частка вхідного перестраховування пояснюється, насамперед, недостатньою місткістю страхового ринку і це не дає можливості страховикам утримувати значні за обсягом ризики.

4. Аналіз діяльності перестрахових брокерів, що виступають посередниками на ринку перестраховування, показав, що обсяг перестрахових операцій за участю брокерів є незначним і становить лише 5% від загального обсягу перестрахової премії. Виявлено постійне зменшення кількості посередників на українському ринку страхування і перестраховування. Прояв даної негативної тенденції зумовлений рядом чинників: недосконалість та неповнота надання інформації щодо обсягів діяльності перестрахових брокерів, унеможливорює комплексний аналіз їх діяльності; неповна оцінка діяльності посередників на ринку перестраховування пов'язана, також, з відсутністю переліку перестраховиків, з якими вони працюють.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення державного регулювання ринку перестраховування

В умовах посилення впливу кризових явищ в національній економіці особливо актуальним завданням, яке потребує негайного розв'язання, є розробка і впровадження дієвих важелів впливу держави на функціонування ринку перестраховування, інституції якого спрямовані на забезпечення фінансової стійкості страхового ринку, надійного страхового і перестраховального захисту, досягнення економічної стабілізації та загального добробуту. У контексті державного втручання у перестраховальні процеси вагома ніша належить податковому регулюванню перестраховального бізнесу, від якого у значній мірі залежить формування цивілізованого та дієздатного перестраховального ринку. Своєю чергою, держава має здійснювати постійний контроль та вживати заходів для запобігання порушенням на ринку перестраховування, зокрема, пов'язаним із використанням “схемного” перестраховування для оптимізації оподаткування суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим упродовж функціонування ринку перестраховування підвищуються нормативні вимоги до перестрахової діяльності. Так, до прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 124 від 04. 02. 2004 р. “Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення перестраховування у страховика (перестраховика)-нерезидента” оптимізаційні схеми реалізовували завдяки покриттю ризиків у перестраховиків-нерезидентів перерахуванням страхових премій за кордон. Вагомий потік коштів, вилучених з інвестиційного процесу, спрямовували в офшорні зони. Як правило, перестраховування за такою схемою не забезпечувало гарантії повернення коштів у разі настання страхового випадку, надійності та безпечності перестраховиків-нерезидентів. Удосконалення державного регулювання перестраховальної діяльності з перестраховиками-нерезидентами в лютому 2004 року після прийняття Постанови, що посилює

вимоги до платоспроможності іноземних перестраховиків, посприяло зменшенню обсягів схемного страхування і перестраховання.

Крім того, з метою зниження рентабельності “схемного” перестраховання було запроваджено “рейтингове” перестраховання. Передбачали, що перестраховальні операції з нерезидентами оподатковуватимуться за ставкою 0%, якщо рейтинг фінансової надійності (стійкості) перестраховика відповідає вимогам, які встановив Кабінет Міністрів України, в інших випадках – за ставкою 15%.

У зв’язку із змінами у податковому законодавстві від 01. 10. 2004 р. впроваджено нові ставки оподаткування суми перестраховальних премій на користь нерезидентів. Зокрема, знижено ставку податку з 15% до 3% за договорами перестраховання ризиків (у т. ч. страхування життя) для низькорейтингових страховиків-нерезидентів та введено оподаткування перестрахової діяльності за ставкою 3% при укладанні договорів перестраховання ризиків за посередництвом перестрахових брокерів. Тобто, якщо перестраховання з нерезидентами відбувалося за участю перестрахового брокера, оподаткування здійснювали на тих умовах, що були характерні для перестраховання в нерейтингових перестраховиків-нерезидентів. З одного боку, податкові зміни позитивно вплинули на розвиток перестраховання з нерезидентами, зменшивши податкове навантаження страховика при укладанні договорів перестраховання з іноземними перестраховиками, що мають низький рейтинг, з іншого – негативно позначилися на посередницькій перестраховальній діяльності на ринку, практично витісняючи з нього перестрахових брокерів.

Задля виконання цього Закону 3. 12. 2004 р. затверджено Розпорядження Держфінпослуг № 2885 “Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів” [54]. Однак, на нашу думку, використання податкового регулювання як методу боротьби з фіктивним перестрахованням неспроможне запобігти негативним тенденціям та розв’язати проблеми на ринку перестраховання. Такі зміни призвели тільки до

подорожчання перестраховування, проте не стали перешкодою для провадження “схемних” перестраховальних операцій.

З метою розв’язання зазначених проблем 30. 11. 2006 р. було прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування”, що почав діяти 01. 01. 2007 р. Зазначимо дві суттєві законодавчі зміни: 1) врегульовано порядок оподаткування перестраховальних премій на користь нерезидентів завдяки звільненню від оподаткування тієї її частини, яку передають рейтинговим перестраховикам-нерезидентам через перестрахових брокерів на умовах, визначених уповноваженим органом; 2) передбачено збільшення ставки оподаткування при перестрахованні ризиків у нерейтингових перестраховиків-нерезидентів від 3% до 12%, що спрямоване на зменшення відтоку коштів з України [55]. Також затверджено Розпорядження Держфінпослуг № 6763 від 01. 02. 2007 р. “Про порядок підтвердження перестраховими брокерами здійснення за їхньою участю перестраховування у перестраховика-нерезидента, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає встановленим вимогам” [56].

Із введенням у дію Податкового кодексу України від 02. 12. 2010 р. відбулися суттєві зміни у фінансово-господарській діяльності страховиків. Чинна система оподаткування, яка передбачала ставку податку 3% від результатів страхових операцій, маючи певні недоліки, позитивно вплинула на розвиток страхової системи України: сприяла фінансовій стабілізації страховиків, спростила механізм перевірок податковими органами страхової діяльності. За такої системи справляння податків оподатковуваний дохід від страхової діяльності мав позитивне значення, тому завжди сплачувався податок у бюджет. Та частина страхових платежів, яка надходить у перестраховування й уникає оподаткування у страховика, підлягала оподаткуванню в перестраховика (у перестраховика-нерезидента за ставкою 0% або 12% залежно від його рейтингу).

Водночас Перехідні положення Податкового кодексу України (01. 04. 2011 р. – 01. 01. 2012 р.) мали свої погрішності у регулюванні страхової та перестраховальної діяльності, що негативно позначаються на її розвитку. Це

стосується, зокрема, оподаткування доходів страховиків, відповідно до якого об'єктом оподаткування є страхові платежі (страхові внески, страхові премії), отримані (нараховані) страховикам-резидентам упродовж звітного періоду за договорами страхування, співстрахування та перестрахування ризиків на території України або за її межами [57]. Відповідно страхові (перестраховальні) премії служать об'єктом оподаткування одночасно у страховиків та перестраховиків, що зумовлює їх подвійне оподаткування. При цьому О. В. Мурашко зазначила, що “при передачі ризику в перестрахування кілька разів кожен перестраховик зобов'язаний сплатити податок 3 відсотки, що спричиняє кількаразове оподаткування, але виключає схемне страхування та перестрахування” [58, с.153]. Автор розглядає такий аспект в оподаткуванні страхової і перестраховальної діяльності однією з передумов забезпечення нерентабельності схемного страхування та формування прозорого страхового ринку.

Дозволимо собі частково не погодитися з науковцем стосовно зменшення кількості псевдоперестраховальних операцій за таких законодавчих змін. Визначений у перехідному періоді порядок оподаткування для страховика (перестраховика) негативно впливає на його фінансові результати, “може стати приводом до підвищення тарифів страхування на 3%, оскільки в актуарних розрахунках це не враховано”, що безумовно вплине на зниження темпів зростання страхових (перестраховальних) премій та збільшення кількості схемних операцій, спрямованих на їх нарощування, та кількості фінансових схем за страховими виплатами. Це свідчить про те, що з плином часу схемне страхування (перестрахування) переорієнтовується, однак його обсяги суттєво не змінюються. Після врегулювання перестраховальних відносин із перестраховиками-нерезидентами, що зумовило скорочення “псевдоперестрахування”, активного розвитку набули схемні операції, за яких вітчизняні перестраховики перестраховують псевдоризики іноземних страховиків.

Зауважимо, що в економічній літературі тривають дискусії стосовно напрямків оптимізації системи оподаткування страхового (перестраховального)

бізнесу. При цьому одні науковці й практики пропонують запровадити у страховому секторі пряме оподаткування страхової діяльності, яке сприятиме скороченню схемних операцій на страховому ринку та зростанню обсягів доходів держави [59, с.120], інші – вважають за необхідне застосовувати змішану систему оподаткування страхової діяльності, яка передбачає сплату податку з валових доходів страховиків упродовж року з подальшим перерахунком податку на прибуток [60, с.195].

Так, на думку представників першого підходу, з метою оптимізації податку на прибуток страховиків, зменшення надлишкового тягаря податків на страховий ринок доцільно здійснити перехід до прямого оподаткування прибутку: об'єктом оподаткування обрати прибуток як підсумок роботи за звітний період; базу оподаткування визначити як різницю між валовими доходами і валовими витратами й амортизацією; до бази оподаткування застосовувати звичайну ставку податку, встановлену для всіх платників податку [59, с.120].

Однак прихильники другого підходу визначають недоліки загальної системи оподаткування і наполягають на необхідності застосування змішаної системи оподаткування. Зокрема, Л. М. Очеретько та Є. М. Асатурян стверджують, що “за відсутності розробленої та адаптивної до українських умов системи регулювання страхової діяльності, визначеності понять, термінів, процедур тощо введення оподатковуваного прибутку від страхової діяльності без альтернативного податку зі страхових премій створить непрозору систему, оскільки основну частину валових витрат становитимуть страхові виплати та витрати на формування страхових резервів, які підлягають контролю з боку органів державної податкової служби. При цьому слід враховувати, що система формування страхових резервів та контролю за страховими виплатами досі недосконала; це робить сумнівним досягнення основної мети запровадження нової загальної системи оподаткування страховиків – боротьби зі схемним страхуванням” [60, с.195]. Водночас, М. Романюк зазначає, що “змішана система оподаткування ставить страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами, що відповідає господарській практиці

економічно розвинутих країн” [61, с.117]. Ми поділяємо міркування згаданих науковців стосовно недоцільності впровадження загальної системи оподаткування страхової діяльності, оскільки перехід на таку систему оподаткування супроводжуватиметься зростанням адміністративних витрат. Проте і не підтримуємо їх позицію щодо необхідності застосування змішаної системи оподаткування страхового бізнесу. Змішана система справляння податку від страхової діяльності неспроможна зберегти наявну тенденцію надходжень до бюджету, суттєво зменшити обсяги податкової оптимізації.

На нашу думку, при визначенні підходів до формування системи оподаткування страхового бізнесу доцільно, насамперед, враховувати його особливе місце в економічній системі. З урахуванням стратегічної ролі страхового сектору, податкове регулювання необхідно спрямовувати на стимулювання попиту на страхові послуги, управління пропозицією певних видів страхування та інвестиційними ресурсами страховиків за одночасного забезпечення фіскальної ефективності системи оподаткування страхової діяльності.

Однак взаємоузгодженість систем оподаткування страховиків та підприємницьких структур не означає ототожнення їх елементів, методів та способів вилучення податків, досягнення ефективності податкового механізму. Оптимальна система оподаткування дає змогу рівномірно розподілити податкове навантаження серед страховиків і забезпечити надійні джерела формування скарбниці держави. Нераціональне і необґрунтоване податкове регулювання зумовлює зростання вартості страхових продуктів, призводить до зменшення обсягів продажу страхових послуг і капіталізації страхового ринку. Тому система оподаткування у сфері страхування має орієнтуватися на оптимальне поєднання фіскальної та регулюючої функцій податків з метою узгодження інтересів учасників страхового бізнесу і держави.

Зазначимо, що передбачений у Перехідних положеннях Податкового кодексу порядок оподаткування доходів страховиків (із 01. 04. 2011 р. до 01. 01. 2012 р.) продовжує діяти до 01. 01. 2013 р. із збереженням подвійного оподаткування страхових (перестраховальних) премій. Такий порядок

оподаткування задовольняє інтереси держави стосовно використання перестраховування як джерела поповнення бюджетних коштів, однак суперечить інтересам страховиків і перестраховиків, збільшуючи їх податкове навантаження. У Податковому кодексі України в ст. 160.6 збережено чинний порядок оподаткування перестраховувальних операцій із перестраховиками-нерезидентами (0% і 12%). На нашу думку, податкові зміни, з одного боку, позитивно впливають на розвиток перестраховування з нерезидентами, зменшуючи податкове навантаження страховика при укладанні договорів перестраховування з перестраховиками-нерезидентами, в яких є відповідний рейтинг, з іншого – призводять до подорожчання перестраховування, однак не створюють перешкод для провадження “схемних” перестраховувальних операцій.

Ми поділяємо думку В. М. Стецюка стосовно збереження чинної системи оподаткування доходів від страхової діяльності за ставкою 3% [62, с.156]. При цьому при визначенні бази такого оподаткування із суми зібраних страхових платежів необхідно виводити страхові платежі, передані у перестраховування, що дозволить сформуванню збалансовану систему оподаткування страхового бізнесу, спроможну оптимізувати інтереси держави і страховиків. Такі зміни посприяють уникненню подвійного оподаткування, тому дадуть змогу знизити на 3% перестраховувальні тарифи, що задовольнятиме вимоги страховиків. При цьому з метою захисту інтересів вітчизняних перестраховувальників і запобігання виведенню валюти з території нашої країни вважаємо доцільним зберегти наявний порядок оподаткування страхових премій, переданих у перестраховування нерезидентам.

Однак зміни, внесені до Податкового кодексу з 1 січня 2013 року, згідно із нормами Закону України № 5083-VI “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв’язку з проведенням адміністративної реформи в Україні” від 05. 07. 2012 р., зокрема, в частині змін пункту 57.1 статті 57 Податкового кодексу щодо строків сплати податкових зобов’язань призвели до зміни методики адміністрування податку на прибуток [57]. Відповідно платники податку на прибуток, а такими і є страховики

(перестраховики), у яких доходи, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування, за останній річний звітний податковий період не перевищують 10 млн. грн., щомісяця повинні сплачувати авансовий внесок з податку на прибуток у порядку і в строки, які встановлені для місячного податкового періоду, у розмірі не менш ніж $1/12$ нарахованої до сплати суми податку за попередній звітний (податковий) рік без подання податкової декларації. При цьому, пунктом 2 підрозділу 4 розділу XX Податкового кодексу встановлено, що платники податку на прибуток підприємств, які починаючи з 2013 р. подаватимуть річну податкову декларацію відповідно до пункту 57.1 статті 57 цього Кодексу, сплачуватимуть у січні — лютому 2013 року авансовий внесок з цього податку в розмірі $1/9$ податку на прибуток, нарахованого у податковій звітності за дев'ять місяців 2012 р., протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця. Тобто, за базу оподаткування прийнято не прибуток страховика, отриманий впродовж звітного податкового місяця, а середнє значення податкового платежу страховика за 9 місяців попереднього року. Такі нововведення до порядку і методики оподаткування прибутку страховиків суперечать і порушують усі принципи податкової політики: економічної й соціальної справедливості, рівномірності податкового навантаження. При цьому, невідомо чи у січні – лютому 2013 року страховик отримає доходи у розмірі попередніх періодів.

Відтак, практично змінюється існуючий та вводиться новий податковий режим операцій з страхування і перестраховування, що призводить до дисбалансу фіскальних інтересів держави та соціально-економічних інтересів страховиків (перестраховиків). Зазначені податкові реформи мають суто фіскальне призначення – збереження обсягів податкових надходжень до бюджету на рівні попереднього року. Таким чином, держава створює собі гарантії поповнення централізованого фонду грошових коштів, передбачаючи і поглиблюючи негативні тенденції економічного розвитку в 2013 році.

Зупинимось детальніше на окремих проблемах державного регулювання діяльності перестрахових брокерів і окреслимо основні напрями їх розв'язання.

Першочерговим завданням держави при цьому є створення ефективного законодавчого забезпечення посередницької діяльності перестрахових брокерів та контролю за її проведенням.

Діяльність перестрахових брокерів регламентована такими основними нормативними документами, як Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування”, Положення “Про порядок провадження діяльності страховими посередниками”, затверджене Постановою КМУ № 1523 від 18. 12. 1996 р., Положення “Про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів”, затверджене Розпорядженням Держфінпослуг № 736 від 28. 05. 2004 р. (із змінами і доповненнями), Розпорядження № 8170 від 25. 10. 2007 р. “Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами” (змінами і доповненнями), Податковим кодексом України.

У 2008 році після вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ) відбулися законодавчі зміни в регулюванні інституту брокерства на ринку перестраховання. Відповідно, нерезиденти за обмеженням у Законі України “Про страхування” переліком ризиків (авіаційних, морських та космічних) отримали можливість працювати на українському страховому (перестраховальному) ринку. Водночас, була відмінена вимога щодо брокерів-нерезидентів, які мали діяти тільки через постійні представництва в Україні й надано їм право працювати на ринку шляхом офіційного повідомлення. Ці зміни затверджені у Розпорядженні Держфінпослуг № 652 “Про внесення змін до Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів” від 27. 08. 2009 року, в якому передбачено право провадження посередницької діяльності у страхуванні (перестрахованні) страховими та/або перестраховими брокерами, які внесені до державного реєстру страхових і перестрахових брокерів та виконують вимоги розділу 3 Положення, а також страховими та/або перестраховими брокерами-нерезидентами, які в установленому порядку письмово повідомили Держфінпослуг про намір діяти на

території України. Надане іноземним перестраховим брокерам право здійснювати посередницьку діяльність в Україні, з одного боку, посилює конкуренцію між учасниками вітчизняного ринку перестраховування, а відтак сприяє підвищенню якості перестраховувальних послуг, створює можливості виходу українських брокерів на міжнародний рівень. З іншого боку, збільшення кількості перестрахових брокерів-нерезидентів на українському ринку витісняє вітчизняних представників посередництва у перестрахованні, що пояснюється низькою кваліфікацією та незначним досвідом функціонування вітчизняних перестрахових брокерів, відсутністю в Україні професійних вимог до кваліфікації страхових посередників і стандартів їх навчання. При цьому Р. Пікус та О. Терещенко зазначили, що “потреби страхового ринку диктують необхідність введення таких вимог і стандартів. Це дало б змогу підвищити професійний рівень українських посередників і поліпшити якість обслуговування клієнтів” [63, с.22].

Відповідно до страхового законодавства та нормативно-правових актів з питань діяльності страхових посередників обов’язковою умовою функціонування перестрахових брокерів є їх фіксація у державному реєстрі страхових та перестрахових брокерів, згідно з вимогами, що визначила Нацкомфінпослуг. Порядок реєстрації передбачає попередню перевірку кваліфікації брокера, інформація про яку подана у кваліфікаційному документі про одержання професійних знань, що відповідають базовому рівневі кваліфікації перестрахового брокера. Однак в Україні реєстрація страхових посередників є формальною та не відповідає нормативним вимогам більшості розвинутих страхових (перестраховувальних) ринків. “У цьому розумінні реєстрація, що здійснюється без висунення вимог до страхового посередника, – дуже небезпечна річ, адже вона хоча й дозволяє вести статистичний облік, проте не в змозі сформулювати в клієнта почуття захищеності тому, що таке становище дає підстави вважати, чи дійсно посередник володіє кваліфікацією, якої в нього фактично немає”.

На нашу думку, з метою реалізації функціонального призначення страхових посередників на ринку перестраховування, що полягає у забезпеченні оптимальних взаємовідносин між його учасниками і задоволенні їх інтересів, необхідним є

впровадження у вітчизняну практику ліцензування діяльності перестрахових брокерів. Поступове, базоване на принципах індивідуального підходу, застосування сучасних вимог до ліцензування посередницької діяльності, сприятиме ефективному розвитку страхового посередництва на перестраховальному ринку, його структурним трансформаціям та якісним перетворенням з інформаційно-закритого утворення в організовану складову страхової системи України.

Підтвердженням цьому є діюча практика обов'язкового ліцензування професійної діяльності страхових і перестрахових брокерів у Росії, яке було запроваджено з 1 липня 2007 року. З 1000 зареєстрованих страхових (перестрахових) брокерів до початку ліцензування лише 113 компаній отримало ліцензії за станом на 1 липня 2008 року. При цьому близько 20% брокерів розпочали діяльність з отриманням ліцензії, тобто лише 10% із раніше зареєстрованих – продовжили брокерську діяльність. Формально до початку процедури ліцензування на одну страхову компанію припадав приблизно один страховий брокер, реально – набагато менше, тоді як в розвинутих країнах таке співвідношення становить 10:1. Згадані нормативні нововведення на російському ринку страхування посилили вимоги до страхових і перестрахових брокерів та сприяли як кількісному, так і якісному очищенню ринку, зокрема від непрофесійних та некваліфікованих посередницьких послуг.

У даному контексті заслуговують на увагу запропоновані Нацкомфінпослуг зміни у Постанові КМУ “Про внесення змін до Положення про порядок провадження діяльності страховими посередниками” № 1523 від 18. 12. 1996 р. щодо посилення вимог до страхових посередників, у т. ч. до перестрахових брокерів. Зокрема, під час діяльності перестраховий брокер зобов'язаний дотримуватися таких вимог: 1) укласти договір страхування професійної відповідальності страхового (перестрахового) брокера зі страховиком на страхову суму не менше еквівалента 1 млн. євро стосовно кожного страхового випадку або 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України на дату підписання договору страхування стосовно всіх страхових випадків; 2) мати банківську

гарантію щодо компенсації втрат третіх осіб від неналежного виконання перестраховим брокером своєї професійної діяльності в розмірі, еквівалентному мінімальній страховій сумі, визначеній у попередньому підпункті; 3) сформувати гарантійний фонд, що має бути представлений грошовими коштами, на рівні 4% від суми премій, отриманих протягом року, але не менше 15 тис. євро за валютним обмінним курсом валюти України на кожен звітну дату [64]. Ці зміни Нацкомфінпослуг спрямувала на організацію безпечної роботи страхових та перестрахових брокерів, змусивши їх гарантувати свою відповідальність перед клієнтами у вигляді банківської гарантії або страхового полісу та відповідати за недоброякісні послуги і професійні помилки. Однак, якщо одні експерти страхового ринку підтримують ініціативу Нацкомфінпослуг, стверджуючи про необхідність високоякісного вдосконалення ринку страхового посередництва, то інші – вважають несправедливим, що до брокерів, які залучають лише 1% всіх страхових премій, встановлюють такі жорсткі вимоги. Ми поділяємо міркування практиків, які ініціюють необхідність посилення вимог до діяльності страхових посередників, що, на нашу думку, сприятиме системності та публічності інституту страхового посередництва, якості посередницьких послуг та підвищенню професійності брокерської діяльності, забезпеченню гарантій відповідальності перед клієнтами та ефективного конкурентоспроможного розвитку ринку перестраховування.

Однією з проблем функціонування вітчизняного ринку перестраховування є низький рівень якості його інформаційного забезпечення. Інформаційні дані, відображені в українській статистичній базі Нацкомфінпослуг, недостатньо прозорі та придатні для аналізу. Відповідно, за їх допомогою практично неможливо відтворити реальні процеси на вітчизняному ринку перестраховування. Таку статистичну інформацію складно порівнювати з показниками ринків інших країн, якщо не використовувати додаткову інформацію і не вносити певні корективи. Потребує якісних змін аудиторська діяльність на перестраховальному ринку. Значна кількість невеликих аудиторських компаній в Україні досить часто видає фальсифіковані висновки з недостовірною та викривленою інформацією.

Для підвищення рівня прозорості необхідним є запровадження загальної програми переходу страхового (перестраховального) ринків на міжнародні стандарти фінансової звітності.

Зазначимо, що окремі страховики (перестраховики) складають фінансову звітність за міжнародними стандартами, хоча не завжди публікують її у повному обсязі. Так, Українська федерація страхування запровадила власну систему розкриття інформації про своїх членів. Із 1 вересня 2011 року компанії щоквартально висвітлюють на сайті УФС свої показники, що характеризують їх фінансовий стан. Це не тільки стандартні дані, а й показники та коефіцієнти, які запроваджені в європейській практиці [65, с.8]. Серед інших об'єднань страховиків виокремимо МТСБУ та Ядерний страховий пул, які систематизують фінансову інформацію щодо діяльності своїх членів з метою подальшого її використання для прийняття управлінських рішень. Незважаючи на те, що страховики (перестраховики) подають свою фінансову звітність до Нацкомфінпослуг, статистичну інформацію в цілому стосовно ринку перестраховання практично не публікують.

Тривала кадрова невизначеність у керівництві Нацкомфінпослуг у 2011 році та пасивна позиція регулятора в сфері ринку страхування (перестраховання) посилює роль саморегулювання. Відповідно, в 2011 році саморегулівні організації вирішили низку суттєвих проблем. Зокрема, МТСБУ було запроваджено європротокол згідно з новим законом про обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, процедура врегулювання збитків за яким відповідає міжнародним стандартам. Окрім того, вперше досягнуто уніфікації підходів до акредитації страхових компаній у банківських установах відповідно до затверджених "Правил співпраці страховиків і банків, пов'язаних з страхуванням". Такі зміни, запроваджені саморегулівними організаціями, сприятимуть високоякісному розвитку страхових і перестраховальних послуг, швидшим темпам інтеграції ринку перестраховання у світовий страховий простір.

Отже, наявність в Україні значної кількості страховиків на страховому (перестраховальному) ринку, які об'єднують свої зусилля не тільки з метою захисту і лобіювання власних інтересів, а й для прийняття ефективних управлінських рішень та розв'язання суттєвих проблем ринку, створює практичне підґрунтя для передачі саморегульним організаціям окремих функцій держави з регулювання страхової (перестрахової) діяльності.

Відповідно, представники Комітету з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва розробили Проект Закону України "Про саморегульовальні організації" № 4841-д від 23. 07. 2010 р. Однак, незважаючи на високу активність саморегульованих організацій у багатьох сферах економіки, 03. 02. 2011 р. Проект не було ухвалено у зв'язку з необхідністю його доопрацювання.

Для ефективного розвитку вітчизняного ринку перестраховання доцільним є оптимальне поєднання державного регулювання і саморегулювання, що забезпечить йому високу прозорість та інформаційну досконалість, повноцінне нормативно-правове забезпечення і якісне надання перестраховальних послуг. У сучасних складних умовах економічного розвитку особливо необхідні реальні повноваження сильного, професійного регулятора, який спрямує свої зусилля та ресурси на головні питання розвитку ринку перестраховання і за допомогою власних професійних дій сприятиме задоволенню інтересів усіх учасників ринку.

Саме за рахунок спільних інтересів держави, страховиків та їх професійних об'єднань щодо вдосконалення законодавчого регулювання ринків страхування і перестраховання розроблено Законопроект "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" № 9614 від 19. 12. 2011 р., який на даний момент знаходиться на доопрацюванні в робочій групі.

Безумовно, позитивним є те, що прийняття цього закону передбачає регулювання відносин на страховому (перестраховому) ринку з упровадженням європейських норм і стандартів. Законопроект спрямований на підвищення рівня страхового та перестраховального захисту і зумовлений необхідністю змін у нормативно-правовій базі, що пов'язані зі вступом України до СОТ, адаптацією

чинного страхового законодавства до європейського законодавства, потребою в удосконаленні моніторингу діяльності страховиків (перестраховиків) і посиленні контролю за дотриманням вимог щодо капіталу страховиків (перестраховиків) та їх платоспроможності, доцільністю запровадження європейських стандартів класифікації ризиків, порядку ліцензування страховиків (перестраховиків), міжнародних норм корпоративного управління та пруденційного нагляду.

Відзначимо позитивні й негативні тенденції майбутнього закону стосовно розвитку ринку перестраховування. Зокрема, Проектом запропоновано розв'язання наступних проблем:

1) удосконалення понятійного апарату в сфері перестраховування. Зокрема, введено роз'яснення окремих понять “перестрахова діяльність”, “перестраховик (цесіонер)”, “перестраховувальник (цедент)”, “договір про надання страхових (перестрахових) брокерських послуг (брокерський договір)”, “договір перестраховування”. Однак у запропонованому Законопроекті не розкрито основні дефініції, що характеризують договірні перестраховувальні відносини. Відповідно потребують уточнення окремі його положення, які б чітко визначали предмет договору, основні умови, котрі впорядковують дефініції і поняття перестраховувальної діяльності, що сприятиме підвищенню якості надання перестраховувальних послуг та їх юридичній прозорості;

2) створення інституту професійних перестраховиків та виділення у зв'язку з цим перестраховування окремо серед інших видів страхування, для здійснення якого необхідно отримати ліцензію. У цьому контексті зауважимо, що перестраховування доцільно розглядати як самостійний, винятковий вид діяльності професійного перестраховика, тому неправомірно відносити його до одного з видів страхування. Перестрахова діяльність має суттєві відмінності, що відрізняють її від страхової діяльності, а відтак потребує окремого ліцензування. Крім того, у Законопроекті збережено чинну практику, згідно з якою на території України перестрахову діяльність мають право здійснювати як професійні перестраховики, так і страховики за тими видами страхування, на проведення яких у них є ліцензії;

3) установлення вимог платоспроможності, що враховують якість активів страховика (перестраховика), його системи управління та розкриття інформації. Відповідно до такого положення Законопроекту виникає низка запитань. По-перше, стосовно мінімального розміру регулятивного капіталу, який необхідний для діяльності професійних перестраховиків. На нашу думку, доцільно встановити певний часовий проміжок для того, щоб компанії сформували свій капітал відповідно до встановлених вимог. По-друге, норми Solvency II, які визначають вимоги до капіталу страховиків на основі системи управління ризиками, передбачають формульний підхід до розрахунку регулятивного капіталу, який остаточно ще не впроваджений в Європі, та наявність якісної і повної статистичної інформації, яку практично не систематизують у вітчизняній перестраховальній практиці. Тому вважаємо запровадження таких змін у чинне страхове законодавство передчасним та необґрунтованим;

4) удосконалення регулювання посередницької діяльності у сфері страхування (перестраховування). Зокрема, заслуговують на увагу визначені принципи діяльності страхових посередників, умови і гарантії їх діяльності, вимоги до реєстрації страхових та перестрахових брокерів; передбачено запровадження обов'язкового страхування професійної брокерської діяльності у сфері страхування та перестраховування. Однак з метою наближення регулювання посередницької діяльності на ринку перестраховування до вимог європейського законодавства (Директиви 2002/92/ЄС від 9 грудня 2002 р. "Про страхове посередництво") пропонуємо дозволити делегування ведення реєстру страхових посередників визначеній уповноваженим органом асоціації страхових посередників, що підвищить якість посередницьких послуг на ринках страхування і перестраховування.

На нашу думку, робочій групі з розроблення розглянутого Законопроекту необхідно допрацювати "Прикінцеві та перехідні положення", зокрема встановити у них певні часові терміни, необхідні для виконання страховиками (перестраховиками) нових вимог щодо формування регулятивного капіталу,

передбачити зміни у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу, навести порівняльну таблицю з відповідністю видів і класів страхування.

Зазначимо, що Українська федерація страхування розробила власний проект Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012–2020 роках, метою якої є відродження первинної ролі страхування як суспільно корисної функції захисту майнових інтересів громадян, суб'єктів економічної діяльності та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, відкритого, платоспроможного, оснащеного найсучаснішими інфраструктурою, технологіями страхового ринку, з привабливим та широким асортиментом якісних страхових послуг та інструментів, гарантованим рівнем захисту прав споживачів та сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання.

Наступний крок – розроблення Стратегії розвитку ринку перестрахування в Україні на 2012–2020 роки, ініціатором якої є Ліга страхових організацій України. В умовах недооцінки вагомості суспільної ролі страхування і перестрахування державою саморегулювальні організації перебирають повноваження у розв'язанні проблем реального стану перестраховального ринку та окреслення векторів його розбудови завдяки оновленню страхового законодавства, оздоровленню ринку, запровадженню ефективних механізмів протидії та подолання наслідків фінансової кризи на ньому з метою формування в Україні прозорого й конкурентоспроможного ринку перестрахування європейського зразка, з високим рівнем якості надання послуг і надійності перестраховального захисту.

3.2. Основні тенденції світового перестрахового ринку та їх вплив на вітчизняний ринок перестрахування

Процес розширення інтеграційних взаємозв'язків між державами та поглиблення глобалізаційних процесів у світі безпосередньо впливають на розвиток ринкового середовища, зокрема і на забезпечення умов розвитку українського ринку перестрахування. Для того, щоб вітчизняні страхові компанії могли впевнено себе почувати у міжнародних відносинах, при укладанні

договорів з іноземними партнерами, вони мають володіти новітніми технологіями, використовувати інноваційні перестрахові послуги.

Інтеграція у сфері перестраховування, основним проявом якої є перестраховування ризиків у зарубіжних страховиків, експансія іноземного капіталу, створення спільних перестрахових компаній або пулів, посилює взаємозв'язки та взаємозалежності між національними ринками перестраховування, сприяє взаємному зближенню учасників ринків у контексті переплетіння їх економічних інтересів в межах світового масштабу з метою забезпечення глобального перестраховального захисту.

Тобто, перестраховування у нерезидентів на сьогоднішній день виконує свою класичну і прийнятну в усьому світі роль, гарантуючи не тільки страховику, а й страхувальнику, в тому числі державі, виплату за великими збитками і стабільність фінансового становища.

В цілому, Україна для перестраховиків-нерезидентів сприймається протягом 2009-2015 рр. негативно, компанії згортають роботу з вітчизняними цедентами (як приклад - один з найстаріших партнерів українського ринку - Мюнхенське перестраховальне товариство), загострюється питання з розміщення одиничних великих ризиків на класичних ринках.

Серед причин зниження інвестиційної привабливості вітчизняного ринку перестраховування можна виділити наступні:

- уповільнення темпів росту ринку страхування та ринку перестраховування;
- посилення вимог до якості ризиків і відповідності тарифів з боку іноземних партнерів;
- затримка сплати премій вітчизняними страховиками;
- виникнення у 2014-2015 рр. проблем з конвертацією за договорами перестраховування (у зв'язку із введенням обмежень НБУ щодо можливостей конвертації валют) і, як наслідок, порушення строків страхових виплат.

Кон'юнктура вітчизняного перестрахового ринку унеможлиблює процес міжнародної інтеграції у світовий ринок. Українські страховики залишають

ризиків на власному утриманні, а також, збитки за ними, що є однією з причин зростання обсягу внутрішнього перестраховування.

Незважаючи на проблеми та кризові явища в економіці, український ринок перестраховування має перспективи щодо свого подальшого розвитку. Можна виділити наступні фактори, які в майбутньому будуть сприяти розбудові прозорого і конкурентоздатного українського ринку перестраховування та його інтеграції в світовий ринок перестраховування:

- перегляд західними перестраховиками умов облігаторних договорів, що укладаються з українськими компаніями, так як за останні кілька років було створено передумови для кумуляції ризиків, що передаються з України. Великі міжнародні перестраховики стали більш уважно контролювати і обмежувати покриття ризиків, що в майбутньому може призвести до підвищення вартості перестраховування. В результаті ряд специфічних ризиків, які раніше перестраховувалися в рамках великих облігаторних договорів, можуть потрапити на український ринок перестраховування.

- лібералізація вимог законодавства країн Східної Європи, які стосуються здійснення операцій перестраховування з українськими компаніями;

- капіталізація страховиків для забезпечення їх фінансової стійкості, що дозволить розширити місткість страхового ринку для прийняття більшої кількості страхових ризиків від цедентів різноманітних за вартістю;

- створення інституту професійних перестраховиків. Це сприятиме підвищенню попиту на перестраховування та покращенню якості перестрахової послуги;

- використання ефективних управлінських технологій в страхових компаніях, що дозволить вивести їх на рівень міжнародного ринку та забезпечити зростання їх конкурентоспроможності;

- поглиблення подальшої територіальної диверсифікації бізнесу та розширення географії перерозподілу ризиків за допомогою перестраховування;

- трансформація традиційних видів перестраховування шляхом наближення перестрахових і фінансових послуг, а також утворення

альтернативного (фінансового) перестраховання із запровадженням перестраховання на основі раціонального управління активами перестраховика – сек'юритизації;

- запровадження інноваційних видів перестрахових послуг. Даний напрямок дозволить посилити інвестиційну привабливість вітчизняного ринку та сприятиме процесу інтеграції до міжнародного перестрахового простору.

Одним із актуальних напрямів підвищення привабливості ринку є використання альтернативного перестраховання або альтернативного управління ризиком. Він охоплює широкий спектр способів перерозподілу фінансового і страхового ризиків, пов'язаних з діяльністю страхових організацій, які відрізняються за рядом ознак від традиційних видів страхування.

У більш вузькому розумінні, альтернативне перестраховання розглядається як фінансове перестраховання, що охоплює відносини між страховиком і перестраховиком, пов'язані з перерозподілом як страхового, так і фінансового ризику, притаманних страховій діяльності на довгостроковій основі, а саме більше одного року.

Розглянемо альтернативні інструменти перестраховання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Види альтернативних інструментів передачі страхових ризиків

№ п/п	Види альтернативних інструментів	
	non-life	Life
1.	Сек'юритизація	Фінансування шляхом переведення майбутнього доходу в капітал:
2.	Катастрофічні бонди (cat bonds)	Сек'юритизація вбудованої вартості (embedded value securitization)
3.	Облігації фінансової кризи (financial crisis bonds)	Облігації екстремальної захворюваності (morbidity bonds)
4.	Сайдкари (sidecars)	Облігації екстремальної смертності (mortality bonds)
5.	Електронна біржа перестраховання «FlyRe».	

Джерело: складено автором на основі [66]

Зазначимо, що у процесі страхування життя страхові компанії несуть специфічний ризик збереження вартості акумульованих коштів страхових

резервів. Окрім традиційних договорів перестраховування, страховики можуть використовувати один із альтернативних інструментів – фінансування через переведення майбутнього доходу в капітал, створюючи додаткові страхові резерви за договорами довгострокового накопичувального страхування життя. Такий метод дозволяє уникати залежності від сторонніх учасників перестрахового ринку та залишати отриманні страхові премії в повному обсязі.

Одним із альтернативних інструментів перестраховування є сек'юритизація. Застосовувати даного інструменту передбачено за договорами перестраховування як у сфері страхування життя, так і у сфері загального перестраховування. Схематично механізм здійснення сек'юритизації страхових ризиків через посередництво спеціальної перестрахової компанії зображено на рис 3.1.

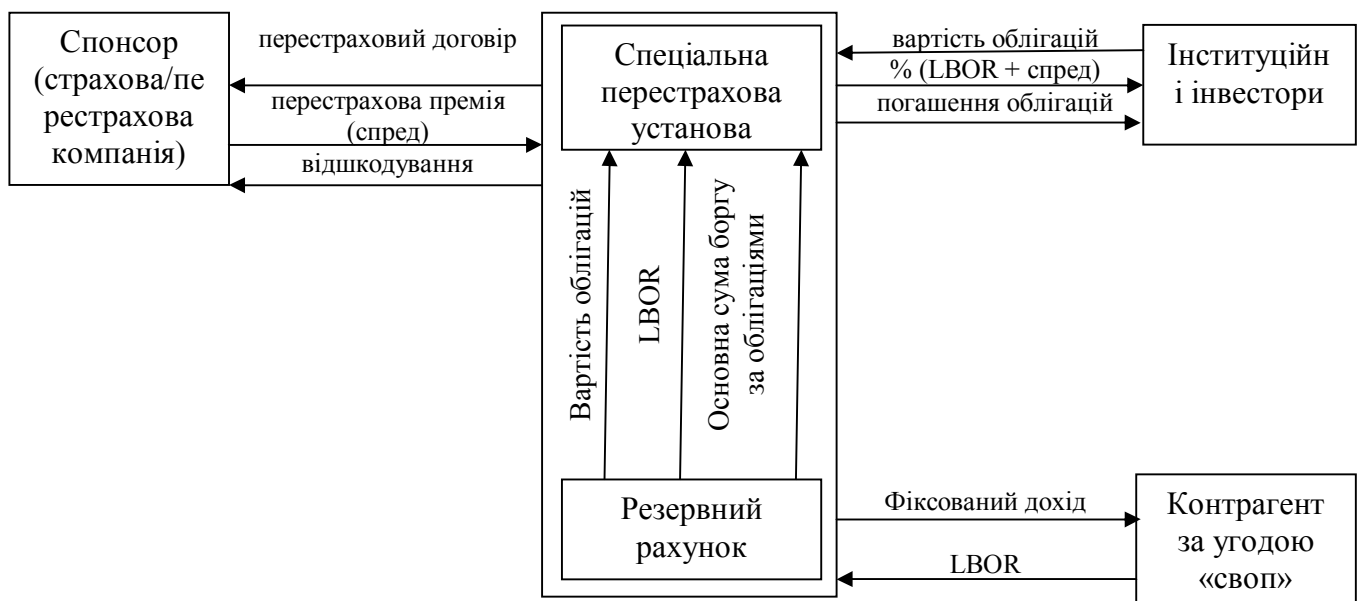

Рис. 3.1. Узагальнена схема сек'юритизації страхових ризиків через спеціальну перестрахову компанію [67, с.284]

З рис. 3.1 видно, що, на основі укладеного договору, страхова компанія передає спеціальній перестраховій установі частину своїх ризиків, сплачуючи при цьому частину премії. В свою чергу, спеціальна перестрахова компанія здійснює емісію та розміщення облігацій катастроф. Кошти, що надходять від інвесторів в оплату облігацій, вкладаються у найбільш надійні інструменти фондового ринку,

зокрема: державні цінні папери та корпоративні цінні папери. За рахунок отриманого інвестиційного прибутку, спеціалізована перестрахова компанія сплачує відсотки інвесторам. Якщо протягом терміну обігу облігацій відбувається страхова подія і при цьому рівень збитків перевищує попередньо встановлений граничний показник, то виплата процентів та/або основної суми боргу залежно від конкретних умов випуску припиняється, а кошти із сформованого фонду передаються страховій (перестраховій) компанії для погашення збитків. Якщо ж страхова подія не відбулась, то виплата основної суми за облігаціями здійснюється по закінченні терміну їх обігу.

До альтернативних інструментів передачі ризиків відносяться і катастрофічні бонди, які являють собою різновид цінних паперів у вигляді платіжного зобов'язання, контракту між емітентом, інвестором і фінансовими посередниками. Умови звільнення від зобов'язань емітента катастрофічної облігації залежать від ряду причин. Наприклад, катастрофічні бонди, випущені страховою компанією Winterthur Insurance, встановлювали в якості «катастрофи» наступні події: вітер понад 75 км/год., град, збиток більш 6000 автомобілів, тощо.

Важливою перевагою катастрофічних бондів є низькі витрати на транзакції порівняно зі страховими. Страхове покриття зазвичай включає в себе вартість придбання цінних паперів, моніторингу та регулювання втрат, кожне з яких може бути зменшене шляхом використання фінансових ринків. Крім того, катастрофічні облігації дуже слабо пов'язані з ринковим ризиком, тому також можуть бути використані як інструмент хеджування.

Передумовою виникнення «облігацій катастроф» (cat bonds) є світова фінансова криза, за якої банківська система зазнала значних втрат. Крім того, це негативно відобразилось на майновому стані страхувальників, які страхували фінансові ризики. Реалізація значної кількості фінансових ризиків в масштабах економіки позначилась негативно не лише на самих страхувальниках, а й на фінансовому стані перестраховальників. На прикладі іпотечної кризи у Сполучених Штатах, слід відмітити, що банкрутство однієї фінансової установи може спричиняти ефект неконтрольованого поширення із ризиком настання

банкрутства значної кількості інших фінансових установ, які володіють її цінними паперами, мають дебіторську заборгованість, тощо. В таких умовах постає необхідність розробки нового виду цінного паперу, що використовуватиметься для перестрашування фінансових ризиків страхових компаній.

Альтернативою «облігацій катастроф» є «облігації фінансової кризи» (financial crisis bonds). Як і у випадку з облігацією катастроф, облігації фінансової кризи використовуються при певних умовах. Наприклад, такими умовами може бути зниження промислового виробництва на 5%, зменшення рівня реальних доходів домогосподарств в межах економіки на 10%, а також різке збільшення проблемної заборгованості у банківському секторі загалом на 2,5 %, тощо. За таких умов імовірність неповернення коштів позичальниками банків різко зростає.

Обґрунтуємо алгоритм функціонування «облігації фінансової кризи». Страховик за допомогою андеррайтингової компанії випускає борговий цінний папір типу «облігація фінансової кризи». Після цього сума отриманих коштів за облігацією спрямовується на фінансування інвестиційної діяльності страховика. Це дозволяє отримувати дохід від інвестиційної діяльності, частина якого використовується для виплати купонного доходу за борговим цінним папером.

Така виплата відбувається лише за умови, що ризик, який перестрахований за допомогою даного інструменту, не настає. Якщо ж фінансовий ризик фактично відбувся, тобто криза у банківському секторі та економіці загалом настала, то зобов'язання із сплати купонного доходу та погашення основного тіла облігації відсутні. В цьому і прослідковується подібність між пропонованим інструментом та механізмом перестрашування. Якщо в другому випадку перестраховальник покриває збитки відповідно до договору перестрашування, то у першому випадку – ці збитки покриваються з суми, отриманої від розміщення цінних паперів на фондовому ринку.

Процес виплати купонного доходу відбувається щорічно або ж з іншою періодичністю відповідно до умов випуску боргового цінного паперу, які визначаються на початку планування перестрашування ризиків. Відповідно, коли

настає термін погашення зобов'язань за облігацією і ризику за цінним папером не настають – відбувається погашення основного тіла боргу. Звичайно, для забезпечення привабливості та ліквідності цінного паперу купонна ставка повинна бути високою, щоб учасники фінансового ринку були зацікавлені вкладати кошти у механізм перестраховування ризиків страховика.

Наступним альтернативним інструментом перестраховування являється сайдкар, який передбачає створення спеціалізованої установи при страховій компанії. Такий інструмент може обслуговувати лише компанію, що є засновником, утримуючи при цьому частину відповідальності за її ризиками. Світова практика свідчить, що сайд карі переважно створюються на термін до двох років, з подальшою ліквідацією або реорганізацією для перестраховування інших ризиків. Як і спеціальні перестрахові установи, вони здійснюють емісію цінних паперів та розміщують їх серед інвесторів. Проте, на відміну від облігацій катастроф, які застосовуються для трансферу катастрофічних ризиків і забезпечення непропорційного покриття ризиків, сайдкарі можуть брати квотну участь у всьому перестраховому портфелі страхової компанії.

Створення сайдкарів є найбільш доцільним при зростанні вартості послуг перестраховування та з метою загального підвищення платоспроможності страховика.

Окрім альтернативного перестраховування серед інновацій на ринку перестраховування можна виділити застосування електронної системи «FlyRe» (електронної біржі перестраховування). Дана система є унікальною розробкою вітчизняних фахівців, що забезпечує:

- доступність ринку перестраховування за рахунок швидких онлайн-комунікацій;
- можливість швидкого отримання котирування ризиків;
- доступність документообігу, що забезпечується автоматичним формуванням ковер-нот та акцептів;
- скорочення витрат на проведення перестрахових операцій за рахунок скорочення часу на пошук вигідних умов та ціни перестраховування;

- можливість управляти страховим портфелем;
- формування якісних аналітичних звітів та отримання повної інформації щодо активності на ринку онлайн-перестраховування.

За рахунок електронної біржі перестраховування можна перестрахувати будь-які види ризиків як майнового страхування так і страхування відповідальності. Серед переваг даної біржі перестраховування є: легкість і мобільність у використанні системи; автоматизація процесів перестраховування; мінімальне застосування людського ресурсу; швидкість перестраховування; зниження витрат на перестраховування ризиків; система надає готову клієнтську базу; перестраховування ризиків за допомогою автоматичної системи документообігу; активна участь на ринку; можливість контролю за процесами перестраховування, а також їх аналізу за допомогою наявності статистики.

Даний інноваційний вид перестрахових послуг дає можливість наблизити цедента і перестраховика та посилити ефективність їх взаємодії.

Електронна система «FlyRe» об'єднує учасників світового перестрахового ринку: так, в 2015 одним із вагомих учасників даної біржі стала компанія VIG Re (австрійська перестрахова компанія).

Значними перевагами електронної біржі перестраховування є, зокрема: перестраховування ризиків за допомогою автоматичної системи документообігу, швидкість, зменшення витрат за рахунок зниження частки людського ресурсу. В той же час, вона має низку недоліків, серед яких: неможливість підтвердження фінансового стану сторін перестрахової угоди та відсутність визначення переліку дій перестраховувальника і перестраховика при настанні страхового випадку, можливість перестраховування ризиків лише на факультативній основі. Усунення виявлених недоліків функціонування даної електронної системи сприятиме покращенню взаємозв'язків між учасниками ринку перестраховування.

Наступним видом інноваційних послуг перестраховування варто виділити перестраховування політичних ризиків. На ринку класичного страхування політичні ризики на страхування практично не приймаються. В Україні дані ризики є виключенням із умов страхового договору.

Проте, питання страхування від наслідків дій політичних ризиків для вітчизняного ринку є актуальним, особливо для іноземних інвесторів. Адже політичний ризик можна визначити як дію чи бездіяльність іноземного уряду, що перешкоджає інвестиціям та призводить до фінансових втрат власників капіталів. Даний ризик практично не приймається на страхування через свою непрогнозованість та важкість наслідків.

На світовому ринку перестрашуванням політичних ризиків займаються Munich Re, Hannover Re, Swiss Re, Berkshire Hathaway Re, які надають можливість за рахунок операцій з перестрашування страхувати політичні ризики. Потенційними споживачами такої послуги виступають транснаціональні корпорації, які зацікавлені в стабільній роботі в будь-якій країні. Зрозуміло, що для вітчизняних страховиків даний вид інноваційних послуг є новим, проте, його використання відкриває можливості виходу на міжнародний ринок перестрашування, розширення бізнесу. Також, необхідно враховувати сучасні ризики вітчизняного ринку – це значне зростання ймовірності настання воєнних та політичних ризиків. Можливість їх покриття за рахунок впровадження нових інструментів перестрашування дозволить захистити страхувальників від наслідків політичних та воєнних ризиків та посилити позиції вітчизняних страховиків на світовому страховому ринку.

Актуальним на сучасному етапі розвитку суспільних відносин є страхування і відповідне перестрашування нових видів ризиків, до яких відносяться аерокосмічні ризики, енергетичні ризики, екологічні ризики, терористичні та катастрофічні ризики.

Дані ризики несуть високу ймовірність настання та значні за обсягами. Так, для прикладу: літак Малайзії Airlines B777, що летів з Амстердаму до Куала-Лумпур у 2014 році, був збитий в Україні. В результаті чого загинули 283 пасажери та 15 членів екіпажу. Страхові виплати склали 25 млн. \$, які були виплачені компанією Willis. Покриття такого великого за розміром ризику є майже неможливим для окремої страхової компанії, проте, за умови використання

перестраховання можливим є розподіл відповідальності між декількома учасниками.

В Україні катастрофічні ризики в даний час страхуються обмежено. Практично не підлягають страхуванню екологічні ризики, що обумовлено, зокрема: невизначеністю страховиків і страхувальників щодо повного дотримання умов договору при проходженні позову в суді; складністю відшкодування витрат на усунення наслідків шкоди навколишньому середовищу; відсутністю методик розрахунку тарифних ставок та оцінки ймовірних збитків від аварійного забруднення навколишнього природного середовища, природно-антропогенних катастроф.

Проте, покриття зазначених ризиків є актуальним для України у зв'язку з настанням певних подій, а саме: паводки на Закарпатті, в Одеській, Миколаївській, Херсонській областях; техногенні катастрофи, пов'язані із пожежами в Чорнобильській зоні, загальні збитки за якими склали понад 50 млн. грн.; пожежа на нафтобазі у Київській обл., збитки за якою становили 40 млн. грн.

Необхідність перестрахового захисту катастрофічних ризиків в Україні є нагальною. Запровадженню перестрахових операцій сприятимуть наступні заходи:

- об'єднання зусиль страховиків для ефективного захисту від катастрофічних збитків;
- модернізація традиційних і застосування нових спеціалізованих продуктів;
- залучення додаткового перестраховання (ретроцесії);
- визначення обґрунтованих тарифів, котрі покриватимуть можливі катастрофічні ризики.

Потреби ринку вимагають від учасників запровадження інноваційних видів перестрахових послуг. Удосконалення функціонування електронної перестрахової біржі та розробка нових інноваційних продуктів дасть змогу посилити ефективність взаємодії всіх учасників ринку перестраховання.

Загальним явищем світової економіки на початку XXI століття стала глобалізація суспільно-економічних відносин. Дане явище є характерним і для світового страхового ринку та страхових ринків окремих країн.

Основні тенденції та зміни світового страхового ринку напряду пов'язані із процесами глобалізації.

Перестраховування виступає важливим сектором світового страхового ринку. Формування попиту та пропозиції на перестрахову послугу на міжнародному рівні зумовлено бурхливим розвитком світового господарства, глобалізаційними процесами в світовій економіці, нарощенням фінансових ресурсів перестрахових компаній, появою нових ризиків, які необхідно страхувати і перестраховувати.

Глобалізація світового страхового ринку являє собою процес стирання законодавчих та економічних бар'єрів між національними страховими господарствами, що відбувається під впливом змін в світовій економіці та має кінцевою метою формування глобального страхового простору.

Аналіз наукових досліджень дозволив нам сформувати характерні особливості сучасного світового страхового простору:

- зосередження (концентрація) капіталу страховиків та перестраховиків в ключових центрах (США, Канада, ЄС);
- формування транснаціональних груп, які поєднують банківський, страховий, перестраховий, інвестиційний капітал (AIG, Allianz, AXA, Berkshire Hathaway);
- значний вплив на світовий ринок мають найбільші перестрахові посередники (Aon, Besso Insurance Group Limited, MAI CEE Insurance Brokers, Marsh&Mclennan Companies, Oakeshott Insurance Consultants Ltd., Willis Group Holdings);
- зростають вимоги до впровадження нових підходів в андеррайтинговій політиці та визначенні ціни на страхування та перестраховування (транспортна телематика);
- зміна традиційних підходів щодо надання послуг зі страхування та перестраховування відповідно до потреб інформатизованого суспільства

(впровадження електронного полісу, укладання договорів страхування та перестраховання онлайн);

- збільшення величини страхового портфелю за рахунок охоплення інноваційних ризиків: політичних, екологічних ризиків;

- урбанізація та нарощування темпів споживання природних ресурсів призводить до кумуляції страхових подій (техногенна катастрофа на АЕС «Фокусіма-1» в Японії, тайфун «Хайян» в Малайзії, тайфун «Катрина» в США).

Визначимо частку ринку перестраховання у світовому страховому ринку за показником отриманої премії (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Частка перестраховання у світовому страховому ринку за 2009-2015 рр.

Показники	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Світові валові страхові премії, млрд. дол. США	4066,0	4324,2	4596,0	4612,5	4641,0	4778,0	4875,0
Світові перестрахові премії, млрд. дол. США	400,0	470,0	455,0	505,0	540,0	575,0	595,0
Частка перестраховання на світовому страховому ринку, %	9,8	10,9	9,9	10,9	11,9	12,0	12,2
Показники	Темп росту, %						
	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015*/ 2014	2015*/ 2009
Світові валові страхові премії, млрд. дол. США	6,0	6,3	0,4	0,6	3,0	2,0	19,9
Світові перестрахові премії, млрд. дол. США	18,0	-3,0	11,0	7,0	6,0	1,0	48,7
Частка перестраховання на світовому страховому ринку, %	11,2	-9,2	10,1	9,2	0,8	1,7	23,2

Джерело: систематизовано автором на основі статистичних даних [194-197, 200-202]

За статистичними даними таблиці частка світового ринку перестраховання є не дуже значною на світовому страховому ринку та в середньому за досліджуваний період складає 4% від загального обсягу страхового ринку. За темпами росту ринок перестраховання є більш динамічним у порівнянні з страховим ринком. За проведеними розрахунками в Україні частка ринку

перестраховання у структурі страхового ринку складала в 2009 р. – 43,5%, в 2010 р. – 46,6%, в 2011 р. – 26%, в 2012 р. – 11,7%, в 2013 р. – 30,5%, в 2014 р. – 37%, в 2015 р. – 38%. В середньому за 2009-2015 рр. даний показник склав 35,7%, що значно перевищує аналогічний показник частки світового ринку перестраховання.

Це свідчить про те, що вітчизняні страховики не мають значних фінансових ресурсів (страхових резервів, статутних капіталів, вільних резервів) для самостійного утримання ризику і залучають додаткову місткість перестраховиків. Це доводить необхідність розбудови вітчизняного ринку перестраховання, збільшення його місткості.

Стабільне зростання перестрахових премій відбувається протягом всього досліджуваного періоду в середньому на 7%, крім зменшення розміру світової премії протягом 2010-2011 рр. При цьому, у 2009 р. та 2011 р. перестрахова премія на світовому страховому ринку становила 400 і 455,3 млрд. дол. США відповідно, що займали найнижчі частки у валових страхових преміях (9,8% і 9,9%).

Характерною особливістю глобалізації сучасного страхового ринку світу є утворення Транс Національних Корпорацій, що об'єднують страховий капітал, перестраховий, банківський, інвестиційний.

Так, на ринку стабільність та поступове зростання забезпечується поживленням діяльності на ринку M&A та підвищенням ефективності угод злиття і поглинання перестраховиків в 2010-2011 рр.

За період 2010-2011 рр. на світовому страховому ринку здійснено 29 угод зі злиття і поглинання страхових компаній на суму 16 199,7 млн. дол. США, у тому числі у його перестраховальному сегменті – укладено лише 5 угод в розмірі 6731,5 млн. дол. США [68].

Як свідчать дані на світовому перестраховальному ринку в 2010 році укладено M&A-угод на суму 4871,3 млн. дол. США, що перевищує вартість угод у 2011 році в 2,6 разів. Найдорожчою була угода зі злиття і поглинання компаній в 2010 році, зокрема, при поглинанні перестрахової компанії Paris Re Holdings Limited (Франція) швейцарським страховиком Partner Re Ltd. У 2011 році Max

Capital Group (Бермудські острови) придбала Harbor Point Re (США) за 1521 млн. дол. США.

На світовому перестраховому ринку давно сформувалися загальновідомі центри розвитку перестраховання: Північна Америка, Європа, Латинська Америка, Австралія. Частина таких центрів була сформована лише в останні 10-20 років: Бермуди, Азіатські ринки, Східна Європа.

Проаналізуємо тенденції розвитку світового ринку перестраховання за окремими регіонами (так званими центрами перестраховання) за 2009-2015 рр. (табл. 3.3).

Таблиця 3. 3

**Регіональний розвиток світового ринку перестраховання за період
2009-2015 рр., млрд. дол.**

Регіон світу	Обсяг перестраховальної премії						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Північна Америка	1 349	1 281	1 325	1 393	1 384	1405	1417
Європа	1 610	1 620	1 650	1 535	1 631	1697	1728
Азія і Австралія	989	1 161	1 298	1 346	1 278	1327	1361
Латинська Америка	110,9	127	154	168,7	183	188	189
Африка, Середній і Близький Схід	7,0	149	170	72	151	158	166
Інші країни	1	1	0	98,3	13	3	14
Всього	4 066	4 339	4 597	4 613	4 640	4778	4875

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних [58; 66]

Дані табл. 3.3 ілюструють тенденції регіонального розвитку світового страхового ринку в 2009-2015 рр., відповідно до яких обсяг страхових премій поступово зростає в усіх регіонах світу. При цьому найбільші темпи їх нарощування спостерігаються в країнах Азії та Австралії.

Серед світових регіональних лідерів варто відмітити Північну Америку, Європу та країни Азії та Австралії на їх частку припадає близько 80% світового страхового ринку.

Європейський ринок перестраховання займає перше місце, а друге місце посідає Північна Америка. Протягом проаналізованого структура світового ринку практично не змінювалася (з позицій лідерів).

У 2010 р. страхові компанії Європи передали в перестраховання премію у розмірі 600 млрд. дол. США. Нетто-ємність ринку приблизно 100 млрд. дол. США. Основними ринками тут виступають Німеччина, Швейцарія, Велика Британія і Франція.

На пострадянському просторі лідером перестраховального захисту країн СНД є Російська Федерація. Проте, Україна має всі можливості зайняти позиції лідера із врахуванням світового досвіду та традицій проведення операцій перестраховання.

На світовому страховому ринку простежується тенденція до нерівномірного територіального розподілу послуг. У регіонах з високим рівнем економічного розвитку ринки страхування є більш потужними і тому здійснюють вагомий вплив на розвиток міжнародних страхових відносин.

Боженко А.С. [69, с. 326] визначає світовий ринок перестраховання як окремий сегмент міжнародних економічних відносин, який підпадає впливу процесів концентрації, інтеграції та глобалізації, що активно відбуваються у світовій економіці, що в свою чергу, змінює його регіональну та корпоративну структуру.

Науковці Козьменко О.В. та Абраїмова Д.Р. констатують про новий етап розвитку світового страхового ринку, «який базується на інтернаціоналізації країн у страховій галузі. Така тенденція призводить до розширення інфраструктури страхових ринків, з'являються нові страхові продукти, відбувається переміщення страхових фінансових потоків та формуються нові фінансові центри, підвищується капіталізація страхових компаній, та впроваджуються нові законодавчі стандарти для уніфікації світової юридичної страхової бази» [70].

Україна поки не являється вагомим регіональним центром Східної Європи у розвитку перестраховання, адже протягом 2009-2013 рр. частка її на світовому

перестраховому ринку складала менше 1% (табл. 3,4), не зважаючи на те, що за територіальним чинником є найбільшою країною Східної Європи.

Таблиця 3.4

**Частка вітчизняного ринку перестраховування на світовому
перестраховому ринку протягом 2009-2015 рр.**

Показники	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Світові перестрахові премії, млн. дол. США	166000	167200	183900	195000	205000	217000	238500
Обсяг перестрахової премії України, млн. дол. США	1111	1343	738	315	1093	485	557
Частка вітчизняного ринку перестраховування на світовому перестраховому ринку, %	0,67	0,8	0,4	0,16	0,53	0,22	0,23

Джерело: складено автором за даними [58; 66]

Серед основних проблем неефективного розвитку вітчизняного ринку перестраховування у світовому просторі можна зазначити наступне:

- відсутність нових технологій, відповідного ризик-менеджменту у компаній;
- орієнтація компаній, що займаються страхуванням життя тільки на зарубіжні ринки без використання внутрішнього перестраховування;
- податкова політика, яка не стимулює, а навпаки заважає ефективним перестраховим відносинам;
- незначна капіталізація страховиків не дає можливості утримувати великі ризики;
- нестабільна політична та економічна ситуація в країні.

На думку вченого Кнейслер О. В. інтеграція у сфері перестраховування, основним проявом якої є перестраховування ризиків зарубіжних страховиків, експансія іноземного капіталу, створення спільних перестрахових компаній чи

пулів, посилює взаємозв'язки та взаємозалежності між національними ринками перестраховання, сприяє взаємному зближенню учасників ринків у контексті переплетіння їх економічних інтересів в межах світового масштабу з метою забезпечення глобального перестраховального захисту.

Незважаючи на проблеми та кризові явища в економіці, перспективи розвитку українського ринку перестраховання оцінюються як позитивні. Можна виділити наступні фактори, які сприятимуть розвитку українського ринку перестраховання та його інтеграції до світового ринку перестраховання:

- запровадження в Україні нових видів страхування та необхідність перестраховання новітніх ризиків, удосконалення андерайтингової та тарифної політики відповідно потреб як внутрішнього, так і зовнішнього перестрахового ринків;
- проведення державної політики сприяння розвитку ринку перестраховання;
- гармонізація внутрішнього законодавства в сфері страхування та перестраховання відповідно до норм міжнародного права.

Висновки до розділу 3

1. За результатами проведеної оцінки сучасного стану вітчизняного ринку перестраховання, виявлено внутрішні і зовнішні проблеми, що призвели до уповільнення темпів його розвитку. Визначено, що внутрішніми проблемами розвитку ринку перестраховання є: низька місткість страхового ринку; відсутність професійних перестраховиків; нерозвиненість інституту перестрахового посередництва; недостатність рівня професійної підготовки андерайтерів у сфері перестраховання; неузгодженість законодавчих положень у нормативно-правових актах, котрі регулюють ринок; недосконалість його інформаційного забезпечення. Зовнішніми проблемами розвитку вітчизняного ринку перестраховання є, зокрема: вплив нестабільної політичної та економічної ситуації в державі; непривабливий інвестиційний клімат в країні; малорозвинені

ринкові важелі, котрі впливають на попит і пропозицію перестрахової послуги; негативні наслідки світової економічної кризи та глобалізації економіки.

2. Задля стимулювання подальшого розвитку вітчизняного ринку перестраховування необхідним є розробка та впровадження інноваційної політики розвитку ринку перестраховування та реалізація комплексу заходів як на макрорівні, так і на мікрорівні. Одним із першочергових заходів політики стимулювання розвитку вітчизняного ринку перестраховування на макрорівні є удосконалення державного регулювання.

3. Автором встановлено, що в Україні важливим напрямом сприяння процесу інтеграції до міжнародного перестрахового простору і, водночас, розвитку вхідного перестраховування є запровадження страховими компаніями інноваційних перестрахових послуг для покриття катастрофічних, політичних ризиків (військових, актів тероризму), кількість яких зростає у зв'язку з нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні. Аргументовано, що для забезпечення конкурентоздатності перестрахових послуг необхідно використовувати універсальні стандарти якості перестрахової послуги, зокрема в таких положеннях як: термін котирування ризиків, супровід договорів, врегулювання збитків та виплата відшкодування.

4. Запропоновано комплекс взаємопов'язаних заходів щодо поетапної розбудови в Україні прозорого і конкурентоздатного ринку перестраховування за трьома напрямками: формування ефективної системи його регулювання за мінімального прямого втручання держави; запровадження інноваційних перестрахових послуг і стандартів якості перестрахового захисту, що сприятиме процесу інтеграції до міжнародного перестрахового простору; залучення коштів в економіку держави на основі зростання обсягів вхідного перестраховування.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в поглибленні теоретичних засад функціонування ринку перестраховування та розробці практичних рекомендацій щодо його подальшого розвитку та вдосконалення в Україні. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. На основі проведеного дослідження перестраховування як економічного явища за характерними ознаками економічної категорії “страхування” виявлено, що перестраховування і страхування мають спільне етимологічне походження та єдину економічну природу. Визначено особливості перестраховування, що дають змогу сформулювати його специфічні ознаки як економічного явища та ідентифікувати як важливу сферу в системі страхових відносин. В основу ідентифікації покладено такі критерії: наявність перестраховального ризику; вторинні перерозподільні відносини між учасниками формування резервів перестраховика, які не обмежуються лише одноразовим етапом перерозподілу ризиків і премій; замкнутий, солідарний розподіл збитку між учасниками перестраховування (як перестраховувальниками, так і перестраховиками); повернення перестраховувальних премій, мобілізованих у резервах перестраховика, у вигляді компенсації страхових виплат страховика; наявність специфічного страхового інтересу як основи перестраховувальних відносин.

2. В сучасній науковій літературі немає загальноприйнятого визначення поняття “перестраховування”, про що свідчать систематизовані теоретико-прагматичні підходи до обґрунтування його сутності. Сформульовано визначення перестраховування та зроблено акцент як на діалектичних суперечностях, властивих перестраховуванню, які виникають між його учасниками з приводу надходження перестраховувальних премій до перестраховика і виплати відшкодування перестраховувальнику в процесі розподілу доходів і формування прибутку, так і на узгодженні та взаємозв’язку їх економічних інтересів з метою забезпечення рентабельності страхової діяльності та фінансової стійкості страховика, створення

гарантій надійного перестраховального захисту. У цьому визначенні оптимально поєднуються ознаки захисного (ризикового) і розподільного характеру перестраховальних відносин, що підтверджують суспільне призначення перестраховання у діалектичній єдності його основних функцій.

3. За результатами дослідження інституціональних перетворень у страховій системі та еволюційної трансформації вітчизняного ринку перестраховання виокремлено три етапи його розвитку: I етап (1993–1995 рр.), який ознаменувався відновленням перестраховання у вітчизняній страховій практиці й зародженням ринку перестраховання; II етап (1996–2004 рр.), що характерний упорядкуванням відносин на ринку перестраховання та його бурхливим розвитком; III етап (з 2005 р. – донині) – відображає сучасні реалії і тенденції формування класичного ринку перестраховання. На кожному етапі проаналізовано основні позитивні й негативні тенденції функціонування вітчизняного ринку перестраховання, виявлено недоліки та напрями удосконалення державного регулювання перестрахової діяльності, що дає можливість визначити перспективні напрямки його формування.

4. Проведене дослідження сучасного стану ринку перестраховання в Україні, доводить, що частка ризиків, котра перестраховується в сегменті страхування життя становить 0,5%, укладення перестрахових угод поширено, в основному, на ринку загального страхування. Диспропорція у структурі ринку спостерігається і за вхідними і вихідними потоками у перестрахованні. Частка за надходженням премії від перестраховальників-нерезидентів (вхідне перестраховання) є незначною (менше 2% протягом 2009-2015 рр.), тоді як за вихідним – становить в середньому 35% від валової страхової премії. Виявлено, що укладення договорів вітчизняних страховиків з іноземними перестраховиками є результативними і свідчить про якісне виконання іноземними партнерами своїх зобов'язань, адже більша частка у перестрахових виплатах припадає на перестраховиків-нерезидентів, тоді як на внутрішньому ринку за 2011-2015 роки цей показник в середньому становить 25%.

5. Комплексний аналіз вітчизняного ринку перестрахування, дозволив виявити проблеми його розвитку, зокрема: низька місткість вітчизняного страхового ринку; відсутність чіткої політики держави щодо сприяння розвитку ринкового середовища, що призводить до незацікавленості іноземних партнерів у співпраці із вітчизняними страховиками; недосконалість законодавчого і інформаційного забезпечення ринку перестрахування; спроможність страховиками України здійснювати перестрахові та страхові операції одночасно призводить до нівелювання ролі та можливостей перестрахування як окремого виду діяльності.

6. За результатами дослідження визначено проблеми у розвитку вітчизняного ринку перестрахування та його державного регулювання, котрі залежно від характеру впливу доцільно поділити на внутрішні і зовнішні. На основі виявлених проблем, автором розроблено комплекс заходів, щодо поетапної розбудови ринку перестрахування за напрямками: формування ефективної системи регулювання ринку перестрахування; розробка і запровадження інноваційних перестрахових послуг та стандартів якості перестрахового захисту; залучення коштів в економіку держави за допомогою зростання грошових потоків за вхідним перестрахуванням. Запропоновані заходи щодо формування ефективної системи регулювання ринку передбачають: поступову трансформацію державного нагляду у сфері ринків фінансових послуг (у т.ч. перестрахового ринку) на пруденційний нагляд за мінімального прямого втручання держави, що дозволить створити та розвивати самостійний конкурентоздатний ринок перестрахування; сприяння розвитку інституту професійного перестраховика та посередництва; покращення інформаційно-аналітичного забезпечення ринку перестрахування, ліцензування перестрахування як окремого виду діяльності; запровадження положень в Законі України «Про страхування» з визначенням сутності понять «перестрахова послуга», «ринок перестрахування», «професійний перестраховик», вторинний процес передавання ризиків у перестрахування («ретроцесія»), її учасників; визначення стандартизованих положень договорів перестрахування.

7. Аргументовано, що інтеграція вітчизняного ринку перестрахування до міжнародного простору можлива шляхом використання інноваційних перестрахових послуг та впровадження стандартів якості перестрахового захисту. Реалізувати цей напрям можна за допомогою наступних заходів: розробка та впровадження нових перестрахових продуктів для покриття характерних для країни, що перебуває в нестабільній економічній та політичній ситуації, ризиків (політичних, катастрофічних) та удосконалення існуючих (усунення недоліків функціонування електронної біржі перестрахування); управління контролем якості перестрахових послуг шляхом запровадження загальних стандартів якості перестрахових послуг (встановлення терміну котирування ризиків, супровід договорів, врегулювання збитків і виплат).

8. Автором виявлено тенденції світового ринку перестрахування та їх вплив на національний ринок перестрахування. Обґрунтовано, що сучасний світовий ринок перестрахування характеризується: зростанням обсягів перестрахової премії, яка є рівномірно розподіленою між сферами страхування життя і загальним страхуванням; підвищенням капіталізації ринкового середовища, виходом міжнародних страховиків на нові ринки; залежністю результатів їх діяльності від впливу політичних та економічних факторів. Зроблено висновок, що для активізації перестрахової діяльності вітчизняним страховикам, враховуючи сучасний стан економіки, доцільно розширювати зв'язки не тільки з розвиненими міжнародними ринками, але з країнами і близького зарубіжжя, які пропонують: невисокі тарифи, гнучку андеррайтингову політику, схожість законодавчих вимог щодо регулювання перестрахування.

9. Обґрунтовано, що поєднання ефективної системи регулювання ринку перестрахування і використання інноваційних перестрахових послуг з окремими універсальними стандартами якості дозволить активізувати вхідне перестрахування шляхом стимулювання державою розвитку вітчизняного ринку перестрахування; покращення політичної і економічної ситуації в Україні; підвищення вимог до капіталізації страхових компаній і, як наслідок, зростання місткості вітчизняного страхового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипов А. П. Страхование. Современный курс : учеб. / А. П. Архипов, В. Б. Гомелля, Д. С. Туленты: под ред. Е. В. Коломина. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 416 с.
2. Вержбицкая П. Некоторые теоретические аспекты перестрахования / П. Вержбицкая // Финансы. – 1998. – № 12. – С. 35–37.
3. Коломин Е. Страхование как экономическая категория / Е. Коломин // “Финансовая газета ЭКСПО”. – 1997. – № 35. – С. 12.
4. Супрун Л. В. Поняття перестраховальної діяльності та перестрахової компанії / Л. В. Супрун // Наукові записки. Т. 53. Юридичні науки, 2006. – С. 101–104.
5. Ткаченко Н. В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній : теорія, методологія та практика [Текст] : моногр. / Н. В. Ткаченко; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – Черкаси : “Черкаський ЦНТЕГ”, 2009. – 570 с.
6. Экономика страхования и перестрахования / Под общ. ред. проф. К. Е. Турбиной. – М. : Издательский центр “Анкил”, 1996. – 224 с.
7. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” № 2745-III за станом на 1. 12. 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Вовчак О. Д. Страхування : навч. посіб. 3-тє вид., стереотип. / О. Д. Вовчак. – Львів : “Новий Світ-2000”, 2006. – 480 с.
9. Ротова Т. А. Управління прийнятими на страхування ризиками : Автореферат дис.. ... канд. екон. наук: 08. 04. 01 / Т. А. Ротова. – К., 2002. – 16 с.
10. Пфайффер К. Введение в перестрахование / К. Пфайффер. – М. : Анкил, 2000. – 155 с.
11. Государственное страхование в СССР : уч. пособ. / [под ред. Л. И. Рейтмана]. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 336 с.
12. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М. ; Л-д : АН СССР, 1947. – 282 с.

13. Шумелда Я. П. Страхування : навч. посіб. Вид. 2-ге, розшир. / Я. П. Шумелда. – К. : Міжнародна агенція “БІЗОН”, 2007. – 384 с.
14. Базилевич В. Д. Страхування: підруч. / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
15. Турбина К. Е. Тенденции развития мирового рынка страхования / К. Е. Турбина. – М. : Анкил, 2000. – 320 с.
16. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : моногр. / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. – Суми : Університетська книга, 2011. – 388 с.
17. Ротова Т. А. Страхування : навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. та допов. / Т. А. Ротова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 400 с.
18. Постникова И. Ю. Теория перестрахования : моногр. / И. Ю. Постникова. – М. : ОАО “Московская типография “Транспечать”, 2009. – 144 с.
19. Ткаченко Н. В. Уточнення суті перестраховання з позицій забезпечення фінансової стійкості страховика / Н. В. Ткаченко // Фінансова система України: збірник наук. праць. – Острог : Національний університет «Острозька академія». Серія (Економіка), 2007. – Вип. 9. – С. 292–303.
20. Основы страховой деятельности : учеб. / Отв. ред. проф. Т. А. Федорова. – М. : Издательство БЕК, 2001. – 749 с.
21. Страхование / К. А. Граве, Л. А. Лунц. – М. : Государственное Издательство Юридической литературы, 1960. – 67 с.
22. Юлдашев Р. Т. Страховой бізнес : слов.-справ. / Р. Т. Юлдашев. – М. : АНКІЛ, 2005. – 832 с.
23. Артамонов А. П. Экономическая природа перестрахования / А. П. Артамонов, С. В. Дедиков // Финансы. – 2010. – № 10. – С. 45–50.
24. Дедиков С. Правовой режим фінансового перестраховання / С. Дедиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reinsurance.ru/show_paper.php?idpaper=112.

25. Мних М. В. Перестраховання: посіб. для студ. вузів / М. В. Мних. – К.: Знання України, 2004. – 96 с.
26. Турбина К. Е. Мирова практика государственного регулирования международного перестрахования / К. Е. Турбина // Страховое право. – 2001. – № 1. – С. 32–40.
27. Юрченко Л. А. Финансовый менеджмент страховщика. Учеб. Пособие для вузов / Л. А. Юрченко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 199 с.
28. Гришин Г. Не все ладно в перестраховочном королевстве / Г. Гришин // Изд-во “Бизнес-Сервис”, 2006. – 68 с.
29. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку [Текст] : моногр. / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 350 с.
30. Александрова М. М. Страховання : навч. посіб. / М. М. Александрова. – К. : ЦУЛ, 2002. – 208 с.
31. Филонюк А. Приоритетные антикризисные меры на страховом рынке / А. Филонюк // Insurance TOP. – 2009. – № 1. – С. 6.
32. Дубровина Т. Д. Аудиторская деятельность в страховании : учеб. пособ. / Т. Д. Дубровина, В. А. Сухов, А. Д. Шеремет: под ред. А. Д. Шеремета. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 384 с.
33. Клоченко Л. О договоре перестрахования / Л. Клоченко, П. Мюллер // Страховое дело. – 1995. – № 1. – С. 47–60.
34. Дедиков С. Проблемы правового регулирования перестрахования в России / С. Дедиков // Хозяйство и право. – 2004. – № 11. – С. 40–43.
35. Проект Закону України “Про фахові саморегулівні і самоврядні об’єднання” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb.../webproc4_1?pf3511=36102.
36. Фурман В. М. Страховання: теоретичні засади та стратегія розвитку: монографія / В. М. Фурман.- К.КНЕУ, 2005. – 306 с.
37. Кнейслер О. В. Ринок перестраховання в Україні: теоретико-методологічні доміанти формування та пріоритети розвитку [текст]: монографія / О. В. Кнейслер. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.

38. Волошина А. Фактори розвитку перестраховання в Україні / А. Волошина // Страхова справ. – 2008. – №1 (29). – С.43.

39. Третяк К.В. Аналіз факторів впливу на розвиток українського ринку перестраховання / К.В. Третяк // Наука і сучасність: виклики глобалізації - Частина I (Економічні науки): зб. наукових праць Міжнародної конференції Центру наукових публікацій (25 травня 2013 р., м. Київ) – Київ, 2013. – С. 144-146.

40. Про страхування: Декрет Кабінету Міністрів України / Кабінет Міністрів України // Декрет № 85/96-ВР від 10.05.1993 р.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/47-93>.

41. Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з перестраховання: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.1996 №1290; [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1290-96-%D0%BF>.

42. Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестраховання у страховика (перестраховика) нерезидента: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.02.2004 № 124. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/124-2004-%D0%BF>.

43. Програма розвитку страхового ринку України на 2001-2004 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2001 р. №98. – К.:Офіційний вісник, 2001. - №5.

44. Про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів (із змінами і доповненнями): Розпорядження Держкомфінпослуг від 28.05.2004 р., N 736. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0801-04>.

45. Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами: Розпорядження Держкомфінпослуг від 25.10.2007 р., N 8170. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://nfp.gov.ua/docs/?start=0&c=0&d=2&fd=26&fm=2&fy=1991&td=7&tm=5&ty=2015&o=0>.

46. Кнейслер О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку ринку вихідного перестрашування в Україні / О. В. Кнейслер // Наука й економіка. – 2012. – № 2 (26). – С. 21–26.

47. Підсумки діяльності страхових компаній за 2009 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_2009.pdf.

48. Підсумки діяльності страхових компаній за 2010 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_2010.pdf.

49. Підсумки діяльності страхових компаній за 2011 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_4kv_2011.pdf.

50. Підсумки діяльності страхових компаній за 2012 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK_IV_kv_%202012.pdf.

51. Підсумки діяльності страхових компаній за 2013 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.pdf.

52. Підсумки діяльності страхових компаній за 2014 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sekto/sk_%202014.pdf.

53. Підсумки діяльності страхових компаній за 2015 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sektor/sk_%202015.pdf.

54. Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів. Затверджено Розпорядженням Держфінпослуг № 2885 від 3. 12. 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1627-04>.

55. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань оподаткування” № 398-V від 30. 11. 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/398-16>.

56. Про порядок підтвердження перестраховими брокерами здійснення за їхньою участю перестраховання у перестраховика-нерезидента, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає встановленим вимогам. Затверджено Розпорядженням Держфінпослуг № 6763 від 01. 02. 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0140-07>.

57. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02. 12. 2010 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

58. Мурашко О. В. Особливості оподаткування страховиків у контексті Податкового кодексу України / О. В. Мурашко // Збірник тез за матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. “Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки” (11–12 травня 2011 р.); відп. ред. С. І. Юрій. – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – С. 153–154.

59. Островерха Р. Е. Податкове регулювання попиту і пропозиції страхових послуг / Р. Е. Островерха // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – № 3 (46). – С. 114–121.

60. Очеретько Л. М. Проблеми оподаткування страхової діяльності / Л. М. Очеретько, Є. М. Асатурян // Економічний простір. – 2010. – № 40. – С. 189–196.

61. Романюк М. Проблеми удосконалення прямого оподаткування страхової діяльності / М. Романюк // Економічний аналіз: збірник наук. праць. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 115–118.

62. Стецюк В. М. Асиметрія оподаткування страхових компаній / В. М. Стецюк // Збірник тез за матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. “Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки” (11–12 травня 2011 р.); відп. ред. С.І. Юрій. – Тернопіль: ТНЕУ, 2011. – С. 155–156.

63. Пікус Р. Міжнародний досвід діяльності страхових посередників / Р. Пікус, О. Терещенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – № 107–108. – С. 20–23.

64. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України № 1523 від 18. 12. 1996 “Про порядок провадження діяльності страховими посередниками”. Проект постанови Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/discussion/ovv/project;jsessionid=5644005310A1B777C92BB551582D162?project_id=158697.

65. Завада А. Страхование может стать локомотивом развития экономики / А. Завада // Финансовые услуги. – 2011. – № 5–6. – С. 7–10.

66. Mark Coleman. Reinsurers braced to withstand turbulent weather and financial storms. // Global Reinsurance Highlights 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.standardandpoors.com>.

67. Козьменко О. В. Нові вектори розвитку страхового ринку України: монографія / Козьменко О. В., Козьменко С. М., Васильєва Т. А. – Суми: Університетська книга, 2012. – 317 с.

68. Третяк К.В. Вхідне перестраховання як інструмент залучення коштів до вітчизняної економіки / К.В. Третяк // Перспективні напрями наукових досліджень – 2015: зб. тез доповідей Міжнар. наук. конф., м. Братислава-Відень-Будапешт, 17-22 жовтня 2015. – С. 110-112.

69. Боженко А. С. Аналіз кон'юнктури ринку перестраховання і умовах волатильної світової економіки / А. С. Боженко // Збірник наукових праць

«Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України». – 2014. – № 38.
– С.315-328.

70. Козьменко О. В. Аналіз розвитку світового ринку страхових послуг.
[Електронний ресурс]/ О. В. Козьменко, Д. Р. Абрамітова // Ефективна економіка.
– 2014. - №3. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2815>.